

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ
ПРАЦІ ТА ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ
В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

Навчальний посібник

Колектив авторів

За загальною редакцією
д-ра біол. наук, проф. В.Г. Грибана,
канд. юрид. наук В.А. Глуховері

Дніпро
«Ліра ЛТД»
2017

УДК 351.74/78+349.23/24
3-12

*Рекомендовано вченою радою
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ 27.04.2017 р., протокол № 8*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Негодченко О.В. – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, ректор Дніпропетровського гуманітарного університету;

Мальченко Ю.В. – головний спеціаліст державного нагляду за охороною праці УЛМТЗ ГУ НП в Дніпропетровській області;

Миرونюк Р.В. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

3-28 Забезпечення охорони праці та особистої безпеки в Національній поліції України : навч. посібник / кол. авт. ; за заг. ред. д.б.н., проф. Грибана В.Г., к.ю.н. Глуховері В.А. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. – 212 с.

ISBN 978-966-383-980-6

Розкрито значення охорони праці та особистої безпеки в повсякденній діяльності поліцейських, проаналізовано її законодавче забезпечення; система управління; порядок розслідування нещасних випадків, професійних захворювань та аварій у даній галузі, висвітлено санітарно-гігієнічні та технічні вимоги до виробничих і допоміжних приміщень, до умов праці правників, технічна безпека при поводженні з вогнепальною зброєю, при використанні службових собак, інших тварин, особиста безпека при виконанні службових обов'язків, заходи запобігання інфікуванню соціально небезпечними хворобами в побуті та під час виконання ними службових обов'язків.

Для курсантів, студентів, слухачів, викладачів ВНЗ МВС України та практичних працівників підрозділів Національної поліції України.

ISBN 978-966-383-980-6

УДК 351.74/78

© Автори, 2017
© ДДУВС, 2017
© Ліра ЛТД, 2017

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ:

Балабан Сергій Миколайович – декан факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції, кандидат юридичних наук;

Біліченко Валерій Віталійович – старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки;

Бойко Олена Іванівна – викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки;

Боровинський Сергій Борисович – доцент кафедри спеціальної фізичної підготовки;

Герасимчук Юрій Вікторович – старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки;

Глуховеря Віталій Андрійович – ректор Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, заслужений юрист України, кандидат юридичних наук;

Грибан Віталій Григорович – професор кафедри фізичного виховання, заслужений працівник народної освіти України, доктор біологічних наук, професор;

Жбанчик Андрій Васильович – декан факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності, кандидат юридичних наук;

Зеленський Євген Сергійович – викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки;

Казначесв Дмитро Георгійович – доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки, кандидат юридичних наук, доцент;

Лопаєва Олена Миколаївна – викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки;

Мислива Оксана Олегівна – старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки, кандидат юридичних наук;

Покайчук Віталій Ярославович – доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки, кандидат юридичних наук, доцент;

Поливанюк Василь Дмитрович – старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки, кандидат юридичних наук, доцент;

Собакарь Андрій Олексійович – завідувач кафедри тактико-спеціальної підготовки, доктор юридичних наук, професор;

Тимофєєв Володимир Павлович – старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки;

Хрипко Людмила Володимирівна – завідувач кафедри фізичного виховання, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент;

Чуриков Дмитро Сергійович – викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки.

ЗМІСТ

Від авторів	10
Розділ 1. ПОНЯТТЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ ТА ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ В ПІДРОЗДІЛАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	12
1.1. Поняття, предмет та значення охорони праці та особистої безпеки в підрозділах Національної поліції	12
1.2. Стан безпеки праці в системі Міністерства внутрішніх справ України	14
1.3. Причини виникнення надзвичайних подій, пов'язаних з травматизмом або загибеллю поліцейських	15
<i>Питання до розділу 1 «Поняття охорони праці та особистої безпеки в підрозділах Національної поліції»</i>	<i>18</i>
Розділ 2. ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ ТА ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ В ПІДРОЗДІЛАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	19
2.1. Законодавче забезпечення охорони праці та особистої безпеки в підрозділах Національної поліції	19
2.1.1. Загальноправові засади охорони праці та забезпечення особистої безпеки поліцейського	19
2.1.2. Загальні засади проходження служби в поліції та гарантії професійної діяльності поліцейського	28
2.1.3. Захист прав та законних інтересів працівників поліції	32
2.2. Професійна захищеність працівників Національної поліції	33
2.3. Основні форми забезпечення особистої безпеки в підрозділах Національної поліції	35
2.4. Навчання та інструктажі з питань охорони праці та забезпечення особистої безпеки	35
2.4.1. Навчання з питань охорони праці	36
2.4.2. Інструктажі з питань охорони праці та особистої безпеки	37
2.4.3. Стажування, дублювання і допуск працівників до роботи	34
2.5. Професійний добір та його медичне забезпечення	40
2.6. Медичний огляд у закладах МВС України	41
2.7. Державний нагляд за охороною праці на об'єктах МВС	42
2.7.1. Порядок здійснення державного нагляду за охороною праці на об'єктах МВС	42

2.7.2. Завдання та функції служби державного нагляду за охороною праці системи МВС	43
2.7.3. Права й обов'язки інспекторів служби державного нагляду за охороною праці системи МВС	45
<i>Питання до розділу 2 «Правові та організаційні основи забезпечення охорони праці та особистої безпеки в підрозділах Національної поліції» ...</i>	<i>47</i>
Розділ 3. ФАКТОРИ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА УМОВИ ПРАЦІ В ПІДРОЗДІЛАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	48
3.1. Характеристика основних форм діяльності працівників Національної поліції	48
3.2. Працездатність та втома	49
3.3. Поняття та основні завдання гігієни праці та виробничої санітарії в підрозділах Національної поліції	51
3.3.1. Вимоги охорони праці до приміщень у підрозділах Національної поліції	51
3.3.2. Мікроклімат виробничого середовища та його значення для здоров'я і працездатності працівників Національної поліції	54
3.3.3. Режим праці, жорсткість погоди та хімічні фактори повітряного середовища робочого місця працівників поліції	55
3.3.4. Освітлення виробничих приміщень та його вплив на здоров'я та безпеку працівників Національної поліції	55
3.3.5. Вплив шуму та інших шкідливих чинників на здоров'я та безпеку працівників Національної поліції	56
3.3.6. Електромагнітні поля та електромагнітні випромінювання	57
<i>Питання до розділу 3 «Фактори трудової діяльності та умови праці в підрозділах Національної поліції»</i>	<i>59</i>
Розділ 4. ТЕХНІЧНА БЕЗПЕКА В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	60
4.1. Небезпека та її види	60
4.2. Розпізнання та уникнення небезпечних ситуацій	61
4.3. Фактори, що зумовлюють безпеку працівників Національної поліції у небезпечних ситуаціях	63
4.4. Психологічна готовність до дій у небезпечних ситуаціях	64
4.5. Безпека при використанні автотранспорту	66
4.6. Електробезпека в діяльності працівників Національної поліції	67
4.6.1. Фактори, що впливають на наслідки ураження людини електричним струмом	67

4.6.2. Дії працівників підрозділів Національної поліції при загрозі впливу електроструму на людину	68
4.6.3. Надання долікарської допомоги при ураженні електричним струмом	68
4.6.4. Безпека працівників Національної поліції при роботі з електронно-обчислювальними машинами (ЕОМ)	69
4.7. Основні заходи пожежної безпеки в підрозділах поліції	70
4.7.1. Основні причини пожеж та їх негативні наслідки	70
4.7.2. Небезпечні та шкідливі фактори пожежі	71
4.7.3. Пожежна безпека та пожежна профілактика в підрозділах поліції	72
4.7.4. Вимоги щодо забезпечення належної евакуації персоналу із приміщень при пожежах	75
4.7.5. Засоби гасіння пожеж	77
4.7.6. Дії працівників Національної поліції на випадок пожежі та надання першої допомоги потерпілим	78
4.8. Вибухобезпека	79
4.8.1. Поняття про вибухобезпеку	79
4.8.2. Характеристика та види вибухів	80
4.8.3. Вибухові речовини та їх здатність до бризантності й фугасності	81
4.8.4. Небезпечні фактори вибуху та захист від них	83
4.8.5. Дії працівників Національної поліції при виявленні джерел вибуху	85
4.8.6. Попередження спланованих злочинних вибухів на об'єктах МВС	86
<i>Питання до розділу 4 «Технічна безпека в діяльності працівників Національної поліції»</i>	<i>88</i>
Розділ 5. ОСОБИСТА БЕЗПЕКА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ, СПЕЦЗАСОБІВ ТА СЛУЖБОВИХ ТВАРИН	89
5.1. Заходи особистої безпеки поліцейських під час застосування заходів фізичного впливу	89
5.1.1. Візуальна оцінка стану правопорушника	89
5.1.2. Заходи безпеки поліцейських при застосуванні заходів фізичного впливу проти озброєного правопорушника	94
5.2. Засоби індивідуального захисту поліцейського	97
5.3. Забезпечення особистої безпеки поліцейських при використанні службових тварин	103

<i>Питання до розділу 5 «Особиста безпека поліцейських під час застосування заходів фізичного впливу, спецзасобів та службових тварин»</i>	107
Розділ 6. ОСОБИСТА БЕЗПЕКА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПРИ ПОВОДЖЕННІ З ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ	108
6.1. Обов'язки працівників поліції, за якими закріплена вогнепальна зброя	108
6.2. Інструктажі з питань дотримання заходів безпеки при поводженні зі зброєю	110
6.3. Заходи безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю і боеприпасами під час їх отримання та здачі до чергової частини	111
6.4. Заходи безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю під час несення служби	114
6.5. Заходи безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю під час проведення навчально-тренувальних стрільб	115
6.5.1. Загальні правила безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю	115
6.5.2. Заходи безпеки під час стрільби з ручного протитанкового гранатомета	117
6.5.3. Заходи безпеки при стрільбі з підствольного гранатомета	118
6.5.4. Заходи безпеки при виконанні вправ з бойовою ручною гранатою	119
<i>Питання до розділу 6 «Особиста безпека поліцейських при поводженні з вогнепальною зброєю»</i>	121
Розділ 7. ОСОБИСТА БЕЗПЕКА ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ОBOB'ЯЗКІВ	122
7.1. Заходи особистої безпеки працівників Національної поліції при патрулюванні місцевості та перевірки документів у громадян	122
7.1.1. Заходи безпеки при патрулюванні місцевості	122
7.1.2. Заходи особистої безпеки працівників Національної поліції при затриманні правопорушника чи протидії його агресивним діям	123
7.2. Заходи особистої безпеки працівників Національної поліції при затриманні правопорушників та доставленні їх до підрозділу Національної поліції	128
7.3. Заходи особистої безпеки працівників Національної поліції при зупинці транспортного засобу та його огляду	132

7.4. Заходи особистої безпеки працівників Національної поліції при проведенні слідчих дій	135
7.5. Заходи особистої безпеки працівників Національної поліції у разі виявлення вибухонебезпечних речовин	140
<i>Питання до розділу 7 «Особиста безпека працівників Національної поліції під час виконання службових обов'язків»</i>	<i>150</i>
Розділ 8. РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ, ТРАВМУВАНЬ, ПОРАНЕНЬ, ЗАГИБЕЛІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ	151
8.1. Загальні положення розслідування та обліку нещасних випадків (у тому числі поранень) працівників підрозділів Національної поліції	151
8.2. Порядок розслідування нещасних випадків (у тому числі поранень) та ведення їх обліку	153
8.3. Спеціальне розслідування нещасних випадків (у тому числі поранень)	160
<i>Питання до розділу 8 «Розслідування нещасних випадків, травмувань, поранень, загибелі поліцейських під час виконання службових обов'язків»</i>	<i>165</i>
Розділ 9. ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ІНФІКУВАННЮ СОЦІАЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИМИ ХВОРОБАМИ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ ТА В ПОБУТІ	166
9.1. Поняття, види та шляхи передачі соціально небезпечних хвороб	167
9.1.1. <i>Вірус імунодефіциту людини (ВІЛ)</i>	167
9.1.2. <i>Туберкульоз</i>	169
9.1.3. <i>Інфекційні (вірусні) гепатити</i>	171
9.2. Шляхи інфікування працівників поліції соціально небезпечними хворобами в побуті та під час виконання ними службових обов'язків	173
9.3. Заходи безпеки працівників поліції щодо запобігання інфікуванню соціально небезпечними хворобами	174
9.3.1. <i>Заходи безпеки під час затримання осіб</i>	174
9.3.2. <i>Заходи безпеки під час затримання осіб слідчим</i>	175
9.3.3. <i>Заходи безпеки під час проведення слідчих (розшукових) дій</i>	177
9.3.4. <i>Заходи безпеки при упакунні вилучених предметів</i>	179
9.3.5. <i>Заходи безпеки при наданні першої медичної допомоги</i>	180
9.3.6. <i>Заходи безпеки під час виконання інших службових обов'язків та в побуті</i>	181

9.4. Дії працівників поліції у разі виникнення ситуації, внаслідок якої можливе інфікування соціально небезпечними хворобами	181
9.4.1. Дії працівників поліції одразу після отримання травми або виникнення ситуації, внаслідок якої можливе інфікування соціально небезпечними хворобами	181
9.4.2. Післяконтактна профілактика ВІЛ-інфекції	183
<i>Питання до розділу 9 «Заходи запобігання інфікуванню соціально-небезпечними хворобами працівників Національної поліції під час виконання службових обов'язків та в побуті»</i>	<i>184</i>
Основні терміни і визначення в галузі охорони праці та особистої безпеки	185
Список використаних джерел	191
Додатки	196

Від авторів

Людина в Україні, як правовій, демократичній державі, визнана найвищою соціальною цінністю. Держава гарантує людині гідний рівень життя, здійснює соціальну політику на засадах соціальної справедливості і в інтересах усього суспільства, дає можливість людині працювати та забезпечує належні умови праці.

Праця є необхідним і корисним процесом, за якого, проте, при певних обставинах, людина може піддаватися дії небезпечних і шкідливих факторів виробничого процесу, що негативно відбивається на її здоров'ї. Проблеми створення безпечних і нешкідливих умов праці мають таку саму давню історію, як й історія людства. Однак сьогодні вони набувають особливого значення, адже ціна кожної надзвичайної події істотно зростає.

Україна приділяє велику увагу питанням охорони життя і здоров'я своїх громадян, створенню безпечних умов праці, але кількість нещасних випадків або надзвичайних подій, що трапляються на виробництві або у ході виконання службових обов'язків, внаслідок яких працівники отримують травми або навіть гинуть, залишається дуже великою. Так, на виробництві щоденно травмуються у середньому 160 осіб, з них понад 20 стають інвалідами, а 4-5 – гинуть.

Діяльність Національної поліції України з охорони публічного порядку, забезпечення громадської безпеки і боротьби зі злочинністю має різнобічний, багатогранний характер. Здебільшого вона не є прогнозованою та передбачуваною і залежить від екстремальних умов, що можуть виникнути як на окремих об'єктах, у населених пунктах, так й у ході припинення конкретних правопорушень або затримання правопорушників. Особливо це є характерним для теперішнього довготривалого перехідного періоду, який негативно впливає на ефективність роботи державних інституцій, призводить до загострення економічної кризи, криміногенної обстановки, зростання злочинності в її найбільш агресивних формах.

Результати практичної діяльності підрозділів Міністерства внутрішніх справ України свідчать, що заходи забезпечення безпеки особового складу під час виконання оперативно-службових завдань не відповідають вимогам сучасності. Адже вже сьогодні в діяльності нашої поліції спостерігаються певні прорахунки та недоліки. Зокрема, йдеться про значну кількість дорожньо-транспортних пригод з патрульними автомобілями, неналежний рівень вогневої підготовки особового складу,

помилки з неправомірним використанням вогнепальної зброї, що призводять до тяжких фізичних та психічних травм та смерті працівників при виконанні ними службових обов'язків.

Право на життя і діяльність в умовах, що відповідають вимогам безпеки, на охорону здоров'я та медичну допомогу надане поліцейським (як і усім громадянам) Конституцією України.

Покращенню стану охорони здоров'я і життя, забезпеченню особистої безпеки працівників поліції сприяє впровадження у навчальний процес вищих навчальних закладів МВС України дисципліни «Охорона праці та особиста безпека працівників Національної поліції», яка забезпечує формування у майбутніх фахівців необхідного рівня знань та вмінь з правових й організаційних питань охорони і гігієни праці, виробничої санітарії, техніки безпеки, зокрема забезпечення особистої безпеки поліцейських у ході виконання ними службових обов'язків, та активної позиції щодо практичної реалізації принципу пріоритетності життя та здоров'я людини стосовно наслідків виконання службових завдань.

Для більш ефективної реалізації навчальної програми з дисципліни «Охорона праці та особиста безпека працівників Національної поліції» при підготовці висококваліфікованих фахівців у вищих навчальних закладах МВС України і створено даний посібник.

Посібник написано відповідно до програми, затвердженої вченою радою Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. При його підготовці було використано досвід викладання дисциплін «Охорона праці», «Охорона праці у галузі права», «Особиста безпека працівників Національної поліції», «Тактико-спеціальна підготовка», «Безпека життєдіяльності», «Цивільний захист».

Щиро дякуємо рецензентам – заслуженому юристу України, доктору юридичних наук, професору О.В. Негодченку, доктору юридичних наук, професору Миронюку Р.В. та головному спеціалісту державного нагляду за охороною праці в ГУ НП у Дніпропетровській області Ю.В. Мальченку – за цінні поради та зауваження, а також висловлюємо глибоку вдячність усім, хто допомагав готувати рукопис і видавати посібник.

Автори будуть вдячні за висловлені зауваження і побажання щодо покращення змісту посібника, послідовності викладення матеріалу та якості його оформлення.

Розділ 1

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА ОСОБИСТА БЕЗПЕКА В ПІДРОЗДІЛАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

1.1. Поняття, предмет, об'єкт та значення охорони праці і особистої безпеки в підрозділах Національної поліції України

Праця є основою життєдіяльності людини як індивіда і члена суспільства, вона безпосередньо впливає на формування і розвиток суспільних відносин. З огляду на це, найважливішим завданням будь-якої демократичної держави є створення найбільш сприятливих умов для плідної праці та її охорони.

«Охорона праці та особиста безпека працівника Національної поліції» – це комплексна дисципліна, яка включає охорону праці та особисту безпеку поліцейських.

Охорона праці – це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності. Як вбачається, в цій нормі охорона праці розглядається законодавцем у широкому розумінні – як узгоджена комплексна система безпеки життя і здоров'я працівника у процесі виконання покладених на нього трудових обов'язків.

Предметом охорони праці є система збереження життя і здоров'я людини у відповідних умовах її трудової діяльності. Будь-яка діяльність людини повинна бути корисною для її існування, але одночасно вона може бути джерелом негативних впливів або шкоди, призводити до травматизму, захворювань, а часом і до повної втрати працездатності або смерті. Шкоду людині може завдавати під час праці: робота на виробництві (виробнича діяльність), на службі (службова діяльність), діяльність, пов'язана з отриманням знань (навчальна діяльність), і навіть різні види відпочинку та розваги. Статистика надзвичайних ситуацій дає підставу стверджувати, що будь-яка діяльність потенційно небезпечна. Це положення становить основу теорії і методів вирішення більш загальної проблеми – забезпечення безпеки життєдіяльності людини. Проблема забезпечення безпеки та охорони праці торкається багатьох сторін існу-

вання трудових колективів, управління ними та організації праці в них, має різносторонній і багатоплановий характер. Складність полягає в тому, що вирішення цієї проблеми повинно забезпечуватися безперервно на кожному етапі, на кожній ділянці трудового процесу і на кожному робочому місці, а це, у свою чергу, вимагає формування цілісної системи знань з проблем охорони праці, необхідних для прийняття за будь-яких умов обґрунтованих рішень щодо безпеки на рівні людини, колективу, підприємства, галузі, регіону й суспільства в цілому. Отже, безпека у процесі праці залежить від умов, в яких здійснюється трудовий процес, що і становить предмет охорони праці.

Об'єктом дослідження охорони праці в діяльності Національної поліції виступає виробнича система, яка включає людину-правника у процесі праці, засоби праці (виробниче устаткування) та середовище, в якому здійснюється трудовий процес (службова діяльність), організацію праці. Установлено, що так званий «людський фактор» присутній у формуванні причин майже 90 % нещасних випадків. Природжене почуття небезпеки в людини розвинене недостатньо й у ряді мотивацій її діяльності «безпека» стоїть на другому місці після «вигоди». Тому нещасні випадки частіше пов'язані зі ставленням до питань охорони праці, ніж із кваліфікацією працюючих або конструкцією устаткування.

Механізм, що спонукає людину до помилок, базується на її природжених та набутих особливостях, на тимчасових станах, що визначають сприйняття людиною виробничої ситуації.

Психологи праці стверджують, що психічно нормальна людина не прагне до самознищення, травмування себе й оточуючих її людей. Тому причини порушення правил і норм охорони праці варто шукати не тільки у психічних властивостях особистості, характеристиках і особливостях самої людини, але й у впливах зовнішніх подразників, одним із яких є стрес. Виходячи з вищезазначеного стає зрозумілим, що ефективність охорони праці залежить не лише від умов праці, але і від власне людини, її особистої безпеки.

Особиста безпека – це система організаційно-правових, тактико-психологічних, фізичних заходів, які дозволяють забезпечити збереження життя та здоров'я працівників підрозділів Національної поліції і підтримати високий рівень ефективності їх професійних дій.

Предметом особистої безпеки працівника Національної поліції є його діяльність та умови, за яких вона здійснюється.

Об'єктом особистої безпеки є працівник, його професіоналізм та середовище діяльності.

Мета вивчення дисципліни «Охорона праці та особиста безпека

працівника Національної поліції» полягає у підготовці до майбутньої професійної діяльності фахівця. Вона вивчається з метою формування у майбутніх фахівців з вищою освітою необхідного в їхній подальшій професійній діяльності рівня знань, умінь та компетенцій з правових і організаційних питань охорони праці, гігієни праці та виробничої санітарії, техніки безпеки та особистої безпеки, визначеного відповідними державними стандартами освіти, для ефективного забезпечення високої продуктивності праці, а також усвідомлення нерозривної єдності успішної професійної діяльності з обов'язковим дотриманням усіх вимог безпеки праці та особистої безпеки.

Завдання навчальної дисципліни «Охорона праці та особиста безпека працівника Національної поліції» передбачає забезпечення гарантії збереження здоров'я і працездатності поліцейських у будь-яких умовах службової діяльності, визначеної законодавчо-нормативною базою через ефективне управління нею та формування відповідальності у посадових осіб та персоналу за колективну та власну безпеку

Основними завданнями є такі:

а) засвоєння основних положень чинного законодавства, що регулює питання охорони праці та забезпечення особистої безпеки працівника Національної поліції;

б) поглиблене вивчення питань охорони життя й здоров'я в діяльності Національної поліції;

в) оволодіння курсантами, студентами, слухачами методами і засобами створення безпечних обставин з урахуванням специфічних особливостей при виконанні оперативно-службових завдань на базі знань дисципліни «Охорона праці та особиста безпека працівника Національної поліції» і профілюючих дисциплін;

г) формування активної позиції щодо реалізації головного принципу Конституції України – пріоритетності життя та здоров'я працівників стосовно результатів виконання оперативно-службових завдань.

1.2. Стан безпеки праці в системі Міністерства внутрішніх справ України

Професійна діяльність працівників зазначеної галузі становить гостру проблему щодо її безпеки. Викликані багатьма соціальними, економічними та іншими чинниками загострення кримінальної обстановки, зростання злочинності в її найбільш агресивних формах призводять до того, що випадки виникнення екстремальних ситуацій, коли життю або

здоров'ю працівника поліції загрожує реальна небезпека, стають все частішими. Від 7 до 12 % працівників під час виконання службових обов'язків зазнають тяжких фізичних та психічних травм.

Дані науково-дослідницького інституту НАВСУ вказують на те, що з 1990 по 1997 рр. за різних обставин загинуло 564 та поранено 3769 працівників ОВС України. Серед усіх надзвичайних подій випадки загибелі працівників становили у середньому 25 чоловік на рік. В останні роки ці показники не зменшились, а навпаки, зросли.

Колегія та керівництво МВС України неодноразово вказували на визнання безумовності пріоритету життя і здоров'я особового складу над будь-якими інтересами чи завданнями оперативно-службової діяльності і на необхідність запобігання надзвичайним подіям, пов'язаним із втратами та пораненнями працівників органів внутрішніх справ (рішення розширеного засідання колегії МВС України № 6 КМ/2 та № 9 КМ/1 за 1997, 2001 рр.).

Дотримання Закону «Про охорону праці» і Кодексу України про працю, Закону України «Про національну поліцію», навчання курсантів, студентів, працівників щодо охорони праці та профілактична своєчасна робота є зароком того, що кількість виробничих травм і професійних захворювань людей зменшиться як на виробництві, так і поза ним.

1.3. Причини виникнення надзвичайних подій, пов'язаних з травматизмом або загибеллю поліцейських

Усі причини виробничого травматизму, професійної захворюваності та загибелі поділяють на такі основні групи: організаційні, технічні, санітарно-гігієнічні, психофізіологічні, економічні.

Організаційні причини: відсутність або неякісне проведення навчання та інструктажів з питань охорони праці та особистої безпеки; порушення вимог інструкцій, правил, норм, стандартів; правил експлуатації та використання транспортних засобів, спецзасобів; вогнепальної зброї; недостатній контроль або його відсутність; невиконання заходів щодо охорони праці та дотримання особистої безпеки.

Технічні причини: неспрацьованість спецзасобів або зброї; конструктивні недоліки спецзасобів або зброї; недосконалість або відсутність засобів безпеки тощо.

Санітарно-гігієнічні причини: підвищений (вище гранично допустимої концентрації) вміст у повітрі робочих приміщень шкідливих речовин; підвищений рівень шуму; недостатнє освітлення робочих місць;

незадовільні мікрокліматичні умови; наявність різноманітних випромінювань вище допустимих значень; порушення правил особистої гігієни тощо.

Психофізіологічні причини: монотонність праці; помилкові дії працівника внаслідок втоми через надмірну важкість виконуваної роботи; напруженість роботи; необережність; невідповідність психофізіологічних чи антропометричних даних працівника службовій діяльності; незадоволення роботою; несприятливий психофізіологічний клімат у колективі, недотримання особистої безпеки.

Як і в будь-якій іншій сфері професійної діяльності особиста безпека працівників Національної поліції значною мірою залежить від психологічних чинників, що передують небезпечній ситуації або безпосередньо створюють її. Серед таких чинників вирішальними є психологічна готовність працівника до професійно ефективних і водночас безпомилково безпечних дій. Така готовність працівника визначається частотою і фізичними наслідками надзвичайних подій, що виникали:

- при запланованих професійних діях працівника;
- під час дій у несподіваних ситуаціях (коли для прийняття безпомилкового рішення був певний, але суворо обмежений час);
- у зв'язку з некваліфікованими діями працівника (при запланованих діях та у несподіваних ситуаціях).

Загрозливою є тенденція до втрат особового складу у ситуаціях, ініційованих безпосередньо працівниками поліції, коли були і змога, і час психологічно підготуватися, правильно визначитися з особливостями ситуації і передбачити ймовірний розвиток подій. Очевидно, що рівень професійної підготовки до безпечного виконання службових обов'язків не відповідає вимогам сьогодення і потребує докорінного поліпшення.

Економічні причини: низький заробіток; порушення економічних методів стимулювання праці й ін.

Причини, що призводять до фізичного травматизму та загибелі працівників Національної поліції, умовно можна поділити на об'єктивні та суб'єктивні.

Об'єктивні причини – виникнення яких не залежить від волі та дій працівника поліції, наприклад:

- невиконання керівниками структурних підрозділів і територіальних органів рішень колегії МВС та наказів міністра внутрішніх справ України, інших нормативних актів щодо охорони праці та забезпечення особистої безпеки працівників Національної поліції;
- відсутність закріпленої для постійного носіння табельної зброї за

особовим складом, що пояснюється боязкістю відповідальності деяких керівників структурних підрозділів та територіальних органів Національної поліції за можливу втрату зброї їх підлеглими. Така ситуація неприпустима, оскільки часто поліцейські, перебуваючи поза службою, у побуті внаслідок виникнення непередбачених обставин змушені виконувати службові обов'язки з охорони публічного порядку і захисту громадян від злочинних посягань. Але через брак табельної зброї, засобів індивідуального захисту не являють собою серйозної загрози для правопорушників, особливо якщо останні озброєні або переважають чисельно.

Суб'єктивні причини виникають внаслідок неправильних дій поліцейських, помилкової оцінки обстановки, що склалася, хибної впевненості у власних силах, грубого порушення нормативних документів МВС України щодо дотримання заходів особистої безпеки при виконанні службових обов'язків і безпечного поводження зі зброєю.

При аналізі надзвичайних подій із фізичними наслідками можна виділити декілька найпоширеніших типових ситуацій (видів подій), за яких настають тимчасові чи безповоротні втрати особового складу підрозділів Національної поліції.

Види подій, що призводять до травмування, профзахворювань та загибелі працівників Національної поліції:

- 1) ДТП на особистому транспорті;
- 2) ДТП на службовому транспорті;
- 3) Раптовий напад однієї чи більше осіб;
- 4) Фізична протидія правопорушників;
- 5) Затримання однієї чи більше осіб;
- 6) Застосування зброї правопорушниками;
- 7) Необережне поводження зі зброєю;
- 8) Сутички під час охорони публічного порядку при проведенні масових заходів;
- 9) Напад на працівника на шляху додому після закінчення несення служби.

Переважна кількість надзвичайних подій із фізичними наслідками виникала під час ДТП на службовому чи особистому автотранспорті, затримання правопорушників, раптового нападу та фізичної протидії правопорушників, а також комбінації травматичних ситуацій (фізична протидія правопорушника і використання ним зброї під час його затримання).

Питання до розділу 1
«Охорона праці та особиста безпека в підрозділах Національної поліції України»

1. Поняття про комплексну дисципліну «Охорона праці та особиста безпека працівника Національної поліції» та її складові.
2. Предмет охорони праці та особистої безпеки.
3. Об'єкт охорони праці та особистої безпеки.
4. Зв'язок охорони праці з іншими науками.
5. Значення та завдання дисципліни «Охорона праці та особиста безпека працівника Національної поліції».
6. Стан безпеки праці в підрозділах Національної поліції.
7. Причини виникнення надзвичайних подій, пов'язаних з травматизмом або загибеллю поліцейських.
8. Види подій, що призводять до травмування, профзахворювань та загибелі працівників Національної поліції.

Розділ 2

ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ ТА ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ В ПІДРОЗДІЛАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

2.1. Законодавче забезпечення охорони праці та особистої безпеки в підрозділах Національної поліції

2.1.1. Загальноправові засади охорони праці та забезпечення особистої безпеки поліцейського

Основні положення з охорони праці та забезпечення особистої безпеки поліцейського встановлені і регламентуються Конституцією України, Законом України "Про охорону праці", Кодексом законів про працю України, Цивільним кодексом, Кодексом цивільного захисту, Законом України "Про Національну поліцію", Законом України "Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів", Законом України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності" та прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами.

Нормативно-правові акти з охорони праці – це правила, норми, регламенти, положення, стандарти, інструкції та інші документи, обов'язкові для виконання.

Нормативно-правові акти з охорони праці призначені для уточнення, поглиблення та конкретизації положень законодавчих актів з питань охорони праці, а також регламентації вимог безпеки до виробничого середовища, трудового процесу, виробничого устаткування, знарядь праці, засобів захисту працівників, порядку ведення робіт тощо.

Нормативно-правові акти з охорони праці переглядаються в міру впровадження досягнень науки і техніки, що сприяють поліпшенню безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, але не рідше одного разу на десять років.

Згідно з Конституцією України, найвищою соціальною цінністю є людина, її життя, здоров'я та безпека. Ст. 43 Конституції України гарантує право не тільки на працю, але і на безпечні умови праці: "Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується", "Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну пла-

ту, не нижчу від визначеної законом"; стаття 45 Конституції України: "Кожен, хто працює, має право на відпочинок". Це право забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки.

У тексті ст. 46 Конституції України наголошено на тому, що "громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом".

Основним законодавчим документом у галузі охорони праці є Закон України "Про охорону праці", дія якого поширюється на усі заклади, підприємства, організації незалежно від форм власності та видів діяльності, на юридичних та фізичних осіб, які, відповідно до законодавства, використовують найману працю, та на усіх працюючих.

Цей Закон визначає основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні й здорові умови праці, регулює за участю відповідних органів державної влади відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні.

Охорона праці – це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності.

Згідно із статтею 14 Закону «Про охорону праці» поліцейський, як і будь-який працівник, зобов'язаний:

- дбати про особисту безпеку і здоров'я оточуючих людей у процесі виконання будь-яких робіт;
- знати і виконувати вимоги нормативно-правових актів з охорони праці, користуватися засобами колективного та індивідуального захисту;
- проходити у встановленому законодавством порядку медичні огляди.

Основні положення законодавства про працю, що регулюють трудові відносини усіх працівників, відображені в Кодексі законів про працю України (КЗпП). Кодекс законів про працю встановлює високий рівень умов праці, всебічну охорону трудових прав працівників. Працівник реалізує право на працю шляхом укладання трудового договору.

Трудовий договір – це угода між працівником і роботодавцем, за

якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з дотриманням внутрішнього трудового розпорядку, а роботодавець зобов'язується сплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством і угодою сторін. Особливою формою трудового договору є контракт.

Трудовий договір може бути укладений на:

- невизначений термін (безстроковий);
- визначений термін, встановлений за погодженням сторін;
- термін виконання певної роботи.

Роботодавець не має права вимагати від працівника виконання роботи, не обумовленої трудовим договором.

До початку роботи працівника роботодавець зобов'язаний:

- пояснити працівникові його права і обов'язки та поінформувати під підпис про умови праці, наявність на його робочому місці небезпечних і шкідливих виробничих факторів, які ще не усунуто, можливі наслідки їх впливу та про права працівника на пільги та компенсації за роботу в таких умовах;

- ознайомити працівника з правилами внутрішнього трудового розпорядку та колективним договором;

- визначити працівникові робоче місце, забезпечити необхідними для роботи засобами;

- проінструктувати працівника з питань охорони праці, виробничої санітарії, гігієни праці й протипожежної охорони.

У процесі трудової діяльності працівників роботодавець зобов'язаний:

- правильно організувати працю працівників, створювати умови для зростання продуктивності праці;

- забезпечити трудову і виробничу дисципліну;

- неухильно дотримуватися законодавства про працю і охорону праці;

- уважно ставитися до потреб і запитів працівників, поліпшувати умови їх праці та побуту.

У свою чергу, працівник зобов'язаний:

- своєчасно і точно виконувати законні розпорядження роботодавця;

- виконувати доручену йому роботу особисто, не передоручати її іншій особі, за винятком випадків, передбачених законодавством; працювати чесно і сумлінно;

- дотримуватися трудової та технологічної дисципліни, вимог но-

рмативно-правових актів з охорони праці;

- дбайливо ставитися до майна роботодавця.

Роботодавець має право відсторонити працівника від роботи у разі:

- появи на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння;

- відмови або ухилення від обов'язкових медичних оглядів, навчання, інструктажу і перевірки знань з охорони праці та протипожежної охорони;

- в інших випадках, передбачених законодавством.

З метою регулювання виробничих, трудових і соціально-економічних відносин і узгодження інтересів працівників та роботодавця між ними укладається колективний договір. Від імені працівників (трудового колективу) право укласти колективний договір надається, як правило, профспілковому комітету підприємства. Термін дії колективного договору – один рік. З-поміж інших питань, до колективного договору належать питання охорони праці. Сторони, які підписали колективний договір, щорічно в строки, передбачені договором, звітують про його виконання.

Право громадян на соціальний захист, яке проголошується Конституцією України (ст. 46), зокрема в разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, гарантує Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (із змінами, внесеними законом № 1774-VIII від 06.12.2016 // ВВР. – 2017. – № 2. – Ст. 25, в редакції від 01.01.2017 р.). Цей закон визначає правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування, гарантії працюючих громадян щодо їх соціального захисту у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, вагітністю та пологами, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, охорони життя та здоров'я. Окрім того, він створює правове поле, фінансові й організаційні механізми для успішного розв'язання триєдиного завдання: запобігання нещасним випадкам і професійним захворюванням, відновлення здоров'я та працездатності потерпілих на виробництві, компенсації потерпілим матеріальних збитків внаслідок ушкодження здоров'я.

У врегулюванні правовідносин між суб'єктом та об'єктом у процесі трудової діяльності, і зокрема з охорони праці, мають суттєве значення й інші законодавчі акти України. До них належать «Основи законодавства України про охорону здоров'я», які регулюють суспільні відносини у цій сфері, з метою забезпечення гармонійного розвитку фізич-

них і духовних сил, високої працездатності і довголітнього активного життя громадян, усунення чинників, які шкідливо впливають на їхнє здоров'я, попередження і зниження захворюваності, інвалідності та смертності, а також передбачають встановлення єдиних санітарно-гігієнічних вимог до технічного устаткування та технологічних процесів, до будинків та таких об'єктів, що можуть шкідливо впливати на здоров'я людей. Вони встановлюють вимоги до проведення обов'язкових медичних оглядів осіб певних категорій, зокрема працівників, зайнятих на роботах зі шкідливими та небезпечними умовами праці, а також закладають правові основи медико-соціальної експертизи втрати працездатності.

Важливе значення для забезпечення охорони праці має Кодекс цивільного захисту України (далі – КЦЗ України), ухвалений 2 жовтня 2012 р. Це комплексний акт законодавчого органу держави, який регулює відносини, пов'язані із захистом населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, та порядок реагування на них. Кодексом передбачено функціонування єдиної державної системи цивільного захисту, визначено повноваження органів державної влади, органів місцевого самоврядування, права та обов'язки громадян України, іноземців і осіб без громадянства, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності. Із прийняттям цього кодексу втратили чинність деякі законодавчі акти, котрі традиційно використовувалися для регулювання відносин з охорони праці. Одним із таких актів став Закон України «Про пожежну безпеку». Замість цього законодавчого акта усі відносини з приводу забезпечення пожежної безпеки на території України, відносини державних органів, юридичних і фізичних осіб у цій галузі незалежно від виду їхньої діяльності та форм власності врегульовуються тепер КЦЗ України.

Право на життя і діяльність в умовах, що відповідають вимогам безпеки, на охорону здоров'я та медичну допомогу забезпечується працівникам права (як і усім громадянам) Конституцією України, Законом України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів». Цей Закон встановлює систему особливих заходів державного захисту працівників суду і правоохоронних органів від перешкоджання виконанню покладених на них законом обов'язків і здійсненню наданих прав, а так само від посягань на життя, здоров'я, житло і майно зазначених осіб та їх близьких родичів у зв'язку із службовою діяльністю цих працівників.

Відповідно до статті 3 цього Закону, працівники суду і правоохоронних органів та їх близькі родичі мають такі права на заходи держав-

ного захисту:

а) застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і зброю з метою забезпечення виконання правомірних наказів і усних вимог, що добровільно не виконуються, для захисту особистої безпеки, безпеки близьких родичів, а також свого житла і майна;

б) вимагати і одержувати допомогу у виконанні покладених на них обов'язків, а в разі необхідності – для особистого захисту, а також свого житла і майна з боку відповідних правоохоронних та інших державних органів;

в) здійснювати спеціальні заходи забезпечення безпеки;

г) отримувати матеріальну компенсацію в разі загибелі працівника, каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, знищення чи пошкодження його житла і майна у зв'язку з виконанням службових обов'язків.

Життя і здоров'я працівників суду і правоохоронних органів підлягають обов'язковому державному страхуванню за рахунок коштів відповідних бюджетів.

У Розділі II зазначеного Закону передбачено спеціальні заходи забезпечення безпеки, підстави і приводи для їх вжиття та порядок реалізації заходів безпеки. Для забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та їх близьких родичів, недоторканності житла, а також збереження їх майна з урахуванням конкретних обставин можуть застосовуватися відповідно до законодавства такі заходи:

а) особиста охорона, охорона житла і майна;

б) видача зброї, засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку;

в) встановлення телефону за місцем проживання;

г) використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження;

д) тимчасове розміщення у місцях, що забезпечують безпеку;

е) забезпечення конфіденційності даних про об'єкти захисту;

є) переведення на іншу роботу, направлення на навчання, заміна документів, зміна зовнішності, переселення в інше місце проживання.

Окремо в цьому законі є норми які передбачають забезпечення конфіденційності даних про осіб, взятих під захист, та відповідальність за невиконання обов'язків, установлених цим законом.

Підставою для вжиття спеціальних заходів забезпечення безпеки осіб є дані, що свідчать про наявність реальної загрози їх життю, здоров'ю або майну. Приводом для вжиття спеціальних заходів забезпечення безпеки працівника суду або правоохоронного органу та його

близьких родичів може бути таке:

- а) заява працівника або його близького родича;
- б) звернення керівника відповідного державного органу;
- в) отримання оперативної та іншої інформації про наявність загрози життю, здоров'ю, житлу і майну осіб, які підлягають захисту.

Важливе значення для охорони праці та забезпечення особистої безпеки поліцейського має Закон України «Про Національну поліцію», яким, зокрема, передбачено під час виконання професійної діяльності застосування поліцейських заходів примусу з метою забезпечення особистої безпеки, а саме:

Стаття 43 Закону України «Про Національну поліцію» визначає порядок застосування поліцейських заходів примусу під час посягання на життя і здоров'я особи чи та/або поліцейського, учинення збройного опору поліцейському, що загрожує життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських, якщо відбити такий напад або опір іншими способами і засобами неможливо.

Стаття 44 визначає порядок застосування фізичної сили, у тому числі спеціальні прийоми боротьби (рукопашного бою), для забезпечення особистої безпеки або/та безпеки інших осіб, припинення правопорушення, затримання особи, яка вчинила правопорушення, якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом.

Згідно зі статтею 45, поліцейський для забезпечення публічної безпеки і порядку застосовує спеціальні засоби, визначені цим Законом:

- до особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення та чинить опір поліцейському або намагається втекти;
- під час затримання особи;
- під час конвоювання (доставляння) затриманого або заарештованого;
- якщо особа своїми небезпечними діями може завдати шкоду собі і оточуючим;
- при проведенні процесуальних дій з особами у випадках, коли вони можуть створити реальну небезпеку оточуючим або собі;
- під час відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;
- під час затримання особи, яка вчинила правопорушення і чинить злісну непокору законній вимозі поліцейського;
- під час припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень.

Статтею 46 «Застосування вогнепальної зброї» передбачено ви-

падки, в яких поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю:

- 1) для відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю;
- 2) для захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю;
- 3) для звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі;
- 4) для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення;
- 5) для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти;
- 6) для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського;
- 7) для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського.

Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки після попередження про необхідність припинення протиправних дій і намір використання заходу примусу, визначеного цією статтею.

Застосування вогнепальної зброї без попередження допускається:

- 1) при спробі особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї;
- 2) у разі збройного нападу, а також у разі раптового нападу із застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей;
- 3) якщо особа, затримана або заарештована за вчинення особливо тяжкого чи тяжкого злочину, втікає із застосуванням транспортного засобу;
- 4) якщо особа чинить збройний опір;
- 5) для припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю.

Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки з метою заподіяння особі такої шкоди, яка є необхідною і достатньою в такій обстановці, для негайного відвернення чи припинення збройного нападу.

Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю у

разі збройного нападу, якщо відвернення чи припинення відповідного нападу неможливо досягнути іншими засобами.

Оскільки службова діяльність поліцейських відбувається в умовах зі шкідливими факторами та пов'язана із спілкуванням з різними категоріями населення, постійно існує загроза інфікування соціально небезпечними хворобами. Тому особливо важливе значення для охорони праці поліцейських та забезпечення їх безпеки мають Закони України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Основи законодавства України про охорону здоров'я», «Про захист населення від інфекційних хвороб», «Про протидію захворюванню на туберкульоз», «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ».

Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» регулює суспільні відносини, які виникають у сфері забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя, визначає відповідні права і обов'язки державних органів, підприємств, установ, організацій та громадян, встановлює порядок організації державної санітарно-епідеміологічної служби і здійснення державного санітарно-епідеміологічного нагляду в Україні. В ньому даються такі визначення:

- санітарне та епідемічне благополуччя населення – це стан здоров'я населення та середовища життєдіяльності людини, при якому показники захворюваності перебувають на усталеному рівні для даної території, умови проживання сприятливі для населення, а параметри факторів середовища життєдіяльності знаходяться в межах, визначених санітарними нормами;

- середовище життєдіяльності людини (далі – середовище життєдіяльності) – сукупність об'єктів, явищ і факторів навколишнього середовища (природного і штучно створеного), що безпосередньо оточують людину і визначають умови її проживання, харчування, праці, відпочинку, навчання, виховання тощо;

- фактори середовища життєдіяльності – будь-які біологічні (вірусні, бактеріальні, паразитарні, генетично модифіковані організми, продукти біотехнології тощо), хімічні (органічні і неорганічні, природні та синтетичні), фізичні (шум, вібрація, ультразвук, інфразвук, теплове, іонізуюче, неіонізуюче та інші види випромінювання), соціальні (харчування, водопостачання, умови побуту, праці, відпочинку, навчання, виховання тощо) та інші фактори, що впливають або можуть впливати на здоров'я людини чи на здоров'я майбутніх поколінь;

- шкідливий вплив на здоров'я людини – вплив факторів середо-

вища життєдіяльності, що створює загрозу здоров'ю, життю або працездатності людини чи здоров'ю майбутніх поколінь;

- безпечні умови для людини – стан середовища життєдіяльності, при якому відсутня небезпека шкідливого впливу його факторів на людину;

- сприятливі умови життєдіяльності людини – стан середовища життєдіяльності, при якому відсутній будь-який шкідливий вплив його факторів на здоров'я людини і є можливості для забезпечення нормальних і відновлення порушених функцій організму;

- небезпечний фактор – будь-який хімічний, фізичний, біологічний чинник, речовина, матеріал або продукт, що впливає або за певних умов може негативно впливати на здоров'я людини;

- масові неінфекційні захворювання (отруєння) – масові захворювання, виникнення яких зумовлено впливом біологічних, фізичних, хімічних чи соціальних факторів середовища життєдіяльності, у тому числі об'єктів господарської та інших видів діяльності, продукції, робіт, послуг.

Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» визначає, що суспільство і держава, забезпечують пріоритетність охорони здоров'я в діяльності держави, поліпшення умов праці, навчання, побуту і відпочинку населення, розв'язання екологічних проблем, вдосконалення медичної допомоги і запровадження здорового способу життя та визначає правові, організаційні, економічні та соціальні засади охорони здоров'я в Україні, регулює суспільні відносини у цій сфері з метою забезпечення гармонійного розвитку фізичних і духовних сил, високої працездатності і довголітнього активного життя громадян, усунення факторів, що шкідливо впливають на їх здоров'я, попередження і зниження захворюваності, інвалідності та смертності, поліпшення спадковості.

2.1.2. Загальні засади проходження служби в поліції та гарантії професійної діяльності поліцейського

На службу в поліції можуть бути прийняті громадяни України віком від 18 років, які мають повну загальну середню освіту, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, які володіють українською мовою.

Вимоги до рівня фізичної підготовки для поліцейських та кандидатів, які вступають на службу в поліції, затверджує Міністерство внутрішніх справ України.

Служба в поліції є державною службою особливого характеру, яка

є професійною діяльністю поліцейських з виконання покладених на поліцію повноважень. Час проходження служби в поліції зараховується до страхового стажу, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби.

Поліцейський під час виконання покладених на поліцію повноважень є представником держави.

Законні вимоги поліцейського є обов'язковими для виконання усіма фізичними та юридичними особами.

Втручання в діяльність поліцейського, перешкоджання виконанню ним відповідних повноважень, невиконання законних вимог поліцейського, будь-які інші протиправні дії стосовно поліцейського мають наслідком відповідальність відповідно до закону.

Під час виконання професійної діяльності поліцейський:

1) забезпечується належними умовами для виконання покладених на нього службових обов'язків;

2) отримує в органах поліції в установленому порядку інформацію, у тому числі з обмеженим доступом, та матеріали, необхідні для належного виконання покладених на нього обов'язків;

3) користується повноваженнями, передбаченими цим Законом, незалежно від посади, яку він займає, місцезнаходження і часу;

4) своєчасно і в повному обсязі отримує грошове забезпечення та інші компенсаційні виплати відповідно до закону та інших нормативно-правових актів України;

5) у повному обсязі користується гарантіями соціального та правового захисту, передбаченими цим Законом та іншими актами законодавства;

6) захищає свої права, свободи та законні інтереси усіма способами, що передбачені законом;

7) під час виконання поліцейських повноважень користується безоплатно всіма видами громадського транспорту міського, приміського і місцевого сполучення (крім таксі), а також попутним транспортом. Поліцейські, які виконують повноваження поліції на транспортних засобах, крім того, мають право на безоплатний проїзд у поїздах, на річкових і морських суднах. Під час службових відряджень поліцейські мають право на позачергове придбання квитків на всі види транспорту і розміщення в готелях при пред'явленні службового посвідчення та посвідчення про відрядження;

8) може бути переміщений по службі залежно від результатів виконання покладених на нього обов'язків та своїх професійних, особистих якостей.

В органах (закладах, установах) поліції з метою захисту трудових, соціально-економічних прав та інтересів поліцейських відповідно до вимог законодавства можуть утворюватися професійні спілки. Обмеження прав професійних спілок поліцейських порівняно з іншими професійними спілками не допускається.

Згідно зі статтею 6 Закону України «Про охорону праці» та статтею 63 Закону України «Про Національну поліцію», з громадянами, які проходять службу в поліції, укладається трудовий договір (контракт про проходження служби в поліції).

Контракт про проходження служби в поліції – це письмовий договір, що укладається між громадянином України та державою, від імені якої виступає поліція, для визначення правових відносин між сторонами.

Контракт про навчання укладається з громадянами, які зараховані до вищого навчального закладу із специфічними умовами навчання, який здійснює підготовку поліцейських, за умови досягнення такими особами 18-річного віку.

Визначення правових відносин між курсантами вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, яким не виповнилося 18 років, і державою здійснюється відповідно до вимог Цивільного кодексу України.

Контракт про проходження служби в поліції укладається на підставах і в порядку, визначених Міністерством внутрішніх справ України.

Згідно зі статтею 72 Закону України «Про Національну поліцію», з метою отримання необхідних знань, умінь та навичок працівника поліції з урахуванням оперативної обстановки, специфіки та профілю його оперативно-службової діяльності здійснюється професійне навчання поліцейських, яке складається з такого:

- 1) первинна професійна підготовка;
- 2) підготовка у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання;
- 3) післядипломна освіта;
- 4) службова підготовка – система заходів, спрямованих на закріплення та оновлення необхідних знань, умінь та навичок працівника поліції з урахуванням оперативної обстановки, специфіки та профілю його оперативно-службової діяльності. Також у Законі України «Про Національну поліцію» регламентується соціальний захист поліцейських, зокрема, службовий час і час відпочинку поліцейських, відпустки, безоплатне медичне обслуговування та грошова допомога у випадку загибелі або втрати працездатності.

Особливий характер служби в поліції містить такі спеціальні умови для певних категорій поліцейських:

- 1) служба у святкові та вихідні дні;
- 2) служба позмінно;
- 3) служба з нерівномірним графіком;
- 4) служба в нічний час.

Розподіл службового часу поліцейських визначається розпорядком дня, який затверджує керівник відповідного органу (закладу, установи) поліції.

Для поліцейських устанавлюється п'ятиденний робочий тиждень з двома вихідними днями, а для курсантів (слухачів) вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які готують поліцейських, –шестиденний робочий тиждень з одним вихідним днем.

Вихідні, святкові та неробочі дні є днями відпочинку для усіх поліцейських, крім залучених до виконання службових обов'язків.

Поліцейським, які виконували службові обов'язки у вихідні, святкові та неробочі дні, крім поліцейських, які працюють у змінному режимі, відповідний час для відпочинку в порядку компенсації надається протягом двох наступних місяців.

Поліцейським надаються щорічні чергові оплачувані відпустки в порядку та тривалістю, визначених цим Законом.

Поліцейському надаються також додаткові відпустки у зв'язку з навчанням, творчі відпустки, соціальні відпустки, відпустки без збереження заробітної плати (грошового забезпечення) та інші види відпусток відповідно до законодавства про відпустки.

Поліцейським гарантується безоплатне медичне забезпечення в закладах охорони здоров'я Міністерства внутрішніх справ України.

У разі відсутності за місцем проходження служби, місцем проживання або тимчасового перебування поліцейських закладу охорони здоров'я Міністерства внутрішніх справ України чи відповідних відділень або спеціального медичного обладнання, необхідного для надання медичної допомоги, а також у невідкладних випадках медична допомога надається державними або комунальними закладами охорони здоров'я.

В разі загибелі (смерті), визначення втрати працездатності поліцейського, виплачується одноразова грошова допомога, яка є соціальною виплатою, гарантованою допомогою з боку держави, призначається і виплачується особам, які за цим Законом мають право на її отримання, у разі:

- 1) загибелі поліцейського, що настала внаслідок протиправних дій третіх осіб, або під час учинення дій, спрямованих на рятування життя

людей або усунення загрози їхньому життю, чи в ході участі в антитерористичній операції, під час захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України або смерті працівника поліції внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого за зазначених обставин;

2) смерті поліцейського, що настала під час проходження ним служби в поліції;

3) визначення поліцейському інвалідності, що настала внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого під час виконання ним службових обов'язків, пов'язаних із виконанням повноважень та основних завдань поліції відповідно до цього Закону, чи участі в антитерористичній операції, захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, протягом шести місяців після звільнення його з поліції внаслідок причин, зазначених у цьому пункті;

4) визначення поліцейському інвалідності внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням ним служби в поліції, протягом шести місяців після звільнення його з поліції внаслідок причин, зазначених у цьому пункті;

5) отримання поліцейським поранення (контузії, травми або каліцтва) під час виконання ним службових обов'язків, пов'язаних із здійсненням повноважень та основних завдань поліції відповідно до цього Закону, чи участі в антитерористичній операції, захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, наслідком якого є часткова втрата працездатності без визначення йому інвалідності;

6) отримання поліцейським поранення (контузії, травми або каліцтва), пов'язаного із проходженням служби в поліції, наслідком якого є часткова втрата працездатності без визначення йому інвалідності.

2.1.3. Захист прав та законних інтересів працівників поліції

Для захисту своїх прав та законних інтересів працівники поліції можуть утворювати професійні об'єднання та професійні спілки відповідно до Закону України "Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності".

Професійні спілки поліції здійснюють свої повноваження із урахуванням обмежень, що накладаються на працівників поліції цим Законом. Професійним спілкам працівників поліції та їх членам заборонено організовувати страйки або брати в них участь.

У разі створення в Центральному органі управління поліції Колегії до її персонального складу має бути включений представник всеукраїнського об'єднання профспілок працівників поліції, обраний зазначеним

об'єднанням.

Також важливе значення з питань забезпечення охорони праці та особистої безпеки поліцейського під час виконання службових обов'язків мають нормативно-правові акти Міністерства внутрішніх справ, зокрема накази МВС:

- Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю: наказ МВС України № 70 від 01 лютого 2016 р.;

- Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій, що сталися в органах і підрозділах системи МВС України: наказ МВС України № 1346 від 27 грудня 2002 р.

2.2. Професійна захищеність працівників Національної поліції

Професійна захищеність працівників Національної поліції передбачає таке:

– відповідність правової та нормативної бази об'єктивним умовам та завданням оперативно-службової діяльності (ОСД);

– забезпеченість організаційно-управлінськими заходами згідно з чинним законодавством;

– професійність і високий кваліфікаційний рівень та можливість подальшого удосконалення професійної майстерності працівника;

– наявність необхідних матеріально-технічних засобів для ефективного вирішення оперативно-службових завдань (зброї, транспорту, індивідуальних засобів безпеки тощо);

– можливість задоволення матеріальних потреб працівника та членів його сім'ї;

– наявність соціальних гарантій поліцейського (відповідні побутові умови для праці та відпочинку, медичне обслуговування, соціальне страхування тощо) та формування позитивного іміджу професії;

– високі фізичні якості та вміння застосовувати заходи протидії злочинним зазіханням на життя і здоров'я;

– психологічна готовність до дій у складних та екстремальних умовах;

– високі моральні якості, наявність позитивного морально-психологічного клімату та безконфліктних службово-особистісних взаємин у колективі.

Якщо розглядати безпеку працівника Національної поліції з держа-

вних позицій і як його особисту відповідальність, можна визначити два блоки, від яких залежить ця безпека:

1. **Організаційно-правовий блок** – це комплекс об’єктивних передумов для ефективного і безпечного здійснення професійної діяльності працівниками Національної поліції, суб’єктами якого є відповідні державні інституції (Кабмін, МВС України та ін.), які через правові, економічні, матеріально-технічні та інші засоби, надані їм державою, здійснюють захист її працівників. Суб’єктами цього блоку виступають також керівники підрозділів Національної поліції, які для ефективного вирішення питань особистої безпеки працівників повинні:

а) аналізувати організаційно-правові та соціально-економічні умови здійснення правоохоронної діяльності і чинники, що визначають реальний рівень професійного ризику;

б) вносити пропозиції у відповідні державні структури, приймати спеціальні рішення та мобілізувати наявні економічні і матеріально-технічні ресурси щодо підвищення рівня захищеності і безпеки працівників, забезпечувати впровадження науково-практичних розробок із зазначеної проблеми;

в) через засоби масової інформації, громадські і приватні організації формувати у населення позитивне ставлення до працівників Національної поліції;

г) організувати та контролювати якість навчання працівників стратегії, тактики, засобам забезпечення особистої бойової, службової і професійно-психологічної підготовки.

2. **Мотиваційно-особистісний блок** – це комплекс суб’єктивних передумов, необхідних для ефективного і безпечного здійснення професійної діяльності. Суб’єктами цього блоку є поліцейські, які для забезпечення особистої безпеки повинні:

а) знати і неухильно виконувати відповідні законодавчі та нормативні акти, директивні вказівки МВС, що стосуються їх діяльності;

б) володіти основними тактико-операційними та психологічними прийомами, творчо збагачувати стратегію, тактику і засоби особистої безпеки та безпеки колег у різноманітних ситуаціях професійної діяльності;

в) вміти аналізувати, узагальнювати і використовувати досвід безпечної поведінки колег по роботі та інших працівників в екстремальних умовах оперативно-службової діяльності.

Працівник має усвідомлювати, що будь-які організаційно-правові, управлінські та інші заходи не можуть бути ефективними без усвідомлення і цілеспрямованих зусиль його із забезпечення особистої безпеки. Передусім, це діяльність з підвищення свого професійного рівня, вдос-

коналення засобів і прийомів забезпечення особистої безпеки, формування готовності до їх реалізації у ході вирішення професійних завдань.

2.3. Основні форми забезпечення особистої безпеки працівників Національної поліції

Основними формами забезпечення особистої безпеки працівника Національної поліції є такі:

1) *спеціально-тактична* – навчання працівників основам професійної діяльності, майстерному володінню зброєю, спеціальними засобами і засобами зв'язку та індивідуального захисту, формування у них готовності до застосування зброї й засобів активної оборони в екстремальних ситуаціях;

2) *педагогічна* – індивідуальні бесіди, наставництво, аналіз виконання оперативно-службових завдань з позиції дотримання особистої безпеки; навчання оперативно-тактичним і психологічним прийомам безпечної поведінки у різноманітних обставинах оперативно-службової діяльності;

3) *психологічна* – вивчення індивідуально-психологічних особливостей працівників і прогнозування їх поведінки в екстремальних ситуаціях; формування у них психологічних якостей, їх корекція з метою дотримання заходів особистої безпеки.

При проведенні психологічної підготовки слід звертати увагу на характерні причини загибелі та поранень працівників, які залежали особисто від них (втрата пильності, погане володіння зброєю, переоцінка своїх можливостей, невміння контролювати себе й інших людей, непередготовленість до екстремальних ситуацій тощо).

Працівників доцільно навчити найпростішим прийомам психологічної саморегуляції (здатність контролювати свої дії, дії оточуючих, ситуацію взагалі, контролювати свої емоції тощо).

2.4. Навчання та інструктажі з питань охорони праці та забезпечення особистої безпеки

Згідно зі ст. 18 Закону України «Про охорону праці», усі працівники при прийнятті на роботу й у процесі роботи проходять на підприємстві інструктаж (навчання) з питань охорони праці, надання першої медичної допомоги потерпілим у разі нещасних випадків, з правил поведінки в

аварійній ситуації згідно з Типовим положенням про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та Переліком робіт з підвищеною небезпекою, затвердженим наказом Держохоронпраці від 26.01.2005 р. № 15.

До кола обов'язків керівників підрозділів Національної поліції входить організація навчання, перевірка знань і проведення інструктажу з питань охорони праці для усіх працівників при прийнятті на роботу й у процесі роботи, в тому числі й у випадках переведення працівника на іншу роботу.

Відповідальність за організацію цієї роботи покладається на його керівника, а у структурних підрозділах – на керівників цих підрозділів.

2.4.1. Навчання з питань охорони праці

Навчання з питань охорони праці – це навчання працівників, курсантів, студентів, слухачів з метою отримання необхідних знань і навичок з питань охорони праці або безпечного ведення робіт.

Організацію навчання та перевірки знань з питань охорони праці працівників під час підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації здійснює служба охорони праці або інші спеціалісти, яким доручена ця робота. У відповідних навчальних програмах має передбачатися теоретичне та практичне навчання.

Працівники, зайняті на роботах з підвищеною небезпекою або там, де є потреба у професійному доборі, повинні проходити попереднє спеціальне навчання і не рідше ніж один раз на рік – перевірку знань відповідних нормативних актів про охорону праці. Перелік таких робіт затверджується Державною службою з питань праці.

У подальшому працівники мають проходити попереднє спеціальне навчання і перевірку знань з питань охорони праці залежно від специфіки виробництва й з урахуванням вимог норм та правил безпеки праці для конкретних робіт з підвищеною небезпекою, але не рідше одного разу на рік.

Перевірка знань працівників з правил безпеки та інших питань охорони праці проводиться за тими нормативними актами, що регламентують безпеку, забезпечення та додержання вимог, які входять до їх службових або трудових обов'язків.

Допуск до роботи осіб, які не пройшли навчання, інструктажі і перевірку знань з охорони праці, забороняється.

Позачергове навчання з метою ознайомлення з новими нормативно-правовими актами з охорони праці може проводитися у формі семінарів.

Навчання з охорони праці здійснюється на усіх підприємствах, в

установах, навчальних закладах незалежно від форми власності (ст. 18 Закону).

Вивчення нормативних дисциплін з охорони праці в усіх вищих навчальних закладах здійснюється відповідно до наказу Міністерства освіти від 02.12.98 № 420 «Про вдосконалення навчання з охорони праці й безпеки життєдіяльності у вищих закладах освіти України», саме: навчальних дисциплін «Основи охорони праці» (вищі навчальні заклади), «Охорона праці в галузі» (вищі навчальні заклади), проводиться за типовими навчальними планами і програмами з цього предмета і навчальних дисциплін, які затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти і науки за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з нагляду за охороною праці. Окремі питання (розділи) з охорони праці мають передбачатися у навчальних програмах спеціальних дисциплін.

2.4.2. Інструктажі з питань охорони праці та особистої безпеки

Інструктажі з питань охорони праці за характером і часом проведення поділяються на вступний, первинний, повторний, позаплановий та цільовий. На прохання працівника може бути проведений додатковий інструктаж.

Вступний інструктаж проводиться:

- з усіма працівниками, які приймаються на постійну або тимчасову роботу, незалежно від їх освіти, стажу роботи та посади;
- з працівниками інших організацій, які прибули в підрозділ і беруть безпосередню участь у трудовому процесі або виконують інші роботи;
- з курсантами ВНЗ МВС України, які прибули в підрозділ для проходження навчальної практики або стажування на посаді.

Вступний інструктаж проводиться спеціалістом служби охорони праці або іншим фахівцем відповідно до наказу (розпорядження) по підрозділу, який в установленому Типовим положенням порядку проходив навчання і перевірку знань з питань охорони праці.

Програма та тривалість інструктажу затверджуються керівником підрозділу.

Первинний інструктаж проводиться до початку служби безпосередньо на робочому місці:

- з новоприйнятим працівником;
- з працівником, який переводиться з одного структурного підрозділу до іншого;
- який виконуватиме нову для нього роботу;
- відрядженим працівником іншого підрозділу.

Первинний інструктаж на робочому місці проводиться індивідуально або з групою осіб одного фаху за діючими в підрозділі інструкціями з охорони праці відповідно до виконуваних робіт.

Повторний інструктаж проводиться на робочому місці індивідуально з окремим працівником або групою працівників, які виконують однотипні роботи, за обсягом і змістом переліку питань первинного інструктажу.

Повторний інструктаж проводиться в терміни, визначені нормативно-правовими актами з охорони праці, які діють у галузі, з урахуванням конкретних умов праці, але не рідше:

- на роботах з підвищеною небезпекою – 1 раз на 3 місяці;
- для решти робіт – 1 раз на 6 місяців.

Позаплановий інструктаж проводиться з працівниками на робочому місці або в кабінеті охорони праці:

- при введенні в дію нових або переглянутих нормативно-правових актів з охорони праці, а також при внесенні змін та доповнень до них;

- при зміні оперативної обстановки, заміні або модернізації обладнання, спецзасобів, табельної вогнепальної зброї, що використовується працівниками поліції, та інших факторів, що впливають на стан охорони праці та забезпечення особистої безпеки;

- при порушеннях працівниками вимог нормативно-правових актів з охорони праці, що призвели до травм, аварій, пожеж тощо;

- при перерві в роботі виконавця робіт більш ніж на 30 календарних днів – для робіт з підвищеною небезпекою, а для решти робіт – понад 60 днів.

Позаплановий інструктаж з курсантами, слухачами проводиться під час проведення навчальної практики та стажування на посаді при порушеннях ними вимог нормативно-правових актів з охорони праці, що можуть призвести або призвели до травм, аварій, пожеж тощо.

Позаплановий інструктаж може проводитися індивідуально з окремим працівником або з групою працівників одного фаху. Обсяг і зміст позапланового інструктажу визначаються в кожному окремому випадку залежно від причин і обставин, що спричинили потребу його проведення.

Цільовий інструктаж проводиться з працівниками:

- при ліквідації аварії або стихійного лиха;
- при проведенні робіт, на які відповідно до законодавства, оформлюються наряд-допуск, наказ або розпорядження.

Цільовий інструктаж проводиться індивідуально з окремим працівником або з групою працівників. Обсяг і зміст цільового інструктажу визначаються залежно від виду робіт, що виконуватимуться.

Первинний, повторний, позаплановий і цільовий інструктажі про-

водить безпосередній керівник (начальник структурного підрозділу) або особа, яка ним уповноважена. Вони завершуються перевіркою знань у вигляді усного опитування або за допомогою технічних засобів, а також перевіркою набутих навичок заходів безпеки, особою, яка проводила інструктаж.

При незадовільних результатах перевірки знань, умінь і навичок щодо дотримання заходів безпеки під час несення служби після первинного, повторного чи позапланового інструктажів, протягом 10 днів додатково проводяться інструктаж і повторна перевірка знань.

При незадовільних результатах перевірки знань після цільового інструктажу допуск до виконання робіт або несення служби не надається.

Про проведення первинного, повторного, позапланового і цільового інструктажів та їх допуск до роботи, особа, яка проводила інструктаж, робить запис до журналу реєстрації інструктажів з питань охорони праці на робочому місці.

2.4.3. Стажування, дублювання і допуск працівників до роботи

Стажування – набуття особою практичного досвіду виконання виробничих завдань і обов'язків на робочому місці після теоретичної підготовки до початку самостійної роботи під безпосереднім керівництвом досвідченого фахівця.

Допуск до стажування (дублювання) оформлюється наказом. У наказі визначається тривалість стажування (дублювання) та вказується прізвище працівника, відповідального за проведення стажування (дублювання).

Стажування (дублювання) проводиться за програмами для конкретної професії, які розробляються у ВНЗ МВС України спільно з Головними управліннями Національної поліції відповідно до функціональних обов'язків працівника, і затверджуються керівниками навчального закладу та управління (структурного підрозділу). У процесі стажування працівники повинні виконувати роботи, які за складністю, характером, вимогами безпеки відповідають роботам, що передбачаються функціональними обов'язками цих працівників.

У процесі стажування (дублювання) працівник повинен: закріпити знання про правила безпечної експлуатації технологічного обладнання, технологічних і посадових інструкцій та інструкцій з охорони праці.

Оволодіти навичками орієнтування у виробничих ситуаціях у нормальних і аварійних умовах.

Засвоїти в конкретних умовах технологічні процеси і обладнання та методи безаварійного керування ними з метою забезпечення вимог без-

пеки праці.

Після закінчення стажування (дублювання) та при задовільних результатах перевірки знань з питань охорони праці наказом (розпорядженням) керівника підприємства або керівника структурного підрозділу працівник допускається до самостійної роботи, про що робиться запис у журналі реєстрації інструктажів, у протилежному випадку, якщо працівник не оволодів необхідними виробничими навичками чи отримав незадовільну оцінку з протиаварійних та протипожежних тренувань, то стажування (дублювання) новим наказом може бути продовжено на термін не більше двох змін.

2.5. Професійний добір та його медичне забезпечення

Під *професійним добором* розуміють систему заходів, які забезпечують відбір осіб, здатних за своїми фізичними, фізіологічними, психологічними та антропометричними даними до служби в підрозділах Національної поліції, адекватного реагування на дію факторів середовища і трудового процесу, виявлення високого рівня працездатності.

Проблема професійного добору нині набула особливої гостроти у зв'язку з прискоренням суспільного прогресу, змінами соціального, економічного і технічного укладу життя, ускладненням криміногенної обстановки. Всі ці чинники висувають підвищені вимоги до різних сторін нервово-психічної діяльності працівників поліції – швидкості реакції, стійкості уваги, оптимальної координації рухів, вміння швидко орієнтуватися у складних обставинах і знаходити вірне рішення, що є запорукою безпеки праці. У зв'язку з цим під час вступу на службу проводяться медичні огляди (ст. 17 Закону України «Про охорону праці»).

Медичні огляди проводяться відповідними закладами охорони здоров'я, працівники яких несуть відповідальність згідно із законодавством за відповідність медичного висновку фактичному стану здоров'я працівника.

Потреба професійного добору на службу в поліцію зумовлена специфікою роботи особового складу підрозділів Національної поліції, а саме:

- роботи, пов'язані із застосуванням вибухових матеріалів;
- роботи на вибухо- і вогнебезпечних виробництвах;
- роботи, виконання яких передбачає в окремих випадках застосування вогнепальної зброї;
- аварійно-рятувальні роботи і роботи з гасіння пожежі;
- роботи, пов'язані з нервово-емоційною напругою.

Працівники підрозділів Національної поліції повинні перебувати у

постійній готовності до дій, протистояння злочинцям, тому одним із напрямків їх індивідуальної безпеки є вміння ефективно користуватися вогнепальною зброєю. Тому усі, кому доручається носіння зброї, повинні перевірятися за такими психофізіологічними показниками професійного добору:

- швидкість сенсомоторної реакції;
- реакція на об'єкт, що рухається;
- концентрація уваги та швидкість її переключення;
- емоційна стійкість і відчуття тривоги;
- агресивність;
- фізичні якості (сила, витривалість тощо).

Наявність або відсутність визначених якостей має встановлюватися у результаті обов'язкового медичного огляду як при прийнятті на службу (попередній), так і у процесі служби (щорічний періодичний огляд).

2.6. Медичний огляд у закладах МВС України

Медичний огляд проводиться згідно з пунктом 1.2 Положення про діяльність військово-лікарських комісій в системі МВС України з метою визначення:

- придатності кандидатів за станом здоров'я, фізичним розвитком і психофізіологічними особливостями до служби в підрозділах Національної поліції;
- придатності за станом здоров'я, фізичним розвитком кандидатів до вступу на навчання до навчальних закладів МВС України;
- придатності за станом здоров'я курсантів і слухачів до подальшого навчання в навчальних закладах МВС;
- причинного зв'язку захворювань, поранень, травм, контузій, каліцтв, характеру і давності наявних наслідків тілесних ушкоджень в осіб (теперішніх і колишніх) рядового і начальницького складу і військовослужбовців з виконанням службових обов'язків чи обов'язків військової служби;
- вирішення необхідності тривалого лікування і медичного нагляду осіб рядового й начальницького складу, військовослужбовців та членів їх сімей, а також з інших причин, передбачених Порядком проведення військово-лікарської експертизи і медичного огляду військовослужбовців та осіб рядового і начальницького складу в системі МВС України.

2.7. Державний нагляд за охороною праці на об'єктах МВС

2.7.1. Порядок здійснення Державного нагляду за охороною праці на об'єктах МВС

Державний нагляд на об'єктах МВС, де працюють особи за трудовими договорами, здійснюється згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 27 листопада 1993 р. за № 963 «Про внесення змін до Положення про Державний комітет України по нагляду за охороною праці».

Між МВС України і Державним комітетом України по нагляду за охороною праці (правонаступник – Державна служба з питань праці) діє Угода, згідно з якою Держпраці здійснює нагляд за охороною праці на об'єктах Міністерства внутрішніх справ, де застосовується праця осіб, які працюють за трудовими договорами (на підприємствах, в установах, організаціях Національної поліції та у військових частинах Національної гвардії).

Перелік таких підрозділів надається територіальним управлінням Держпраці згідно з діючим режимом секретності начальниками ГУ НП України в областях. У підрозділах Національної поліції, де працюють особи за трудовими договорами, Держпраці забезпечує нагляд за:

- дотриманням у процесі трудової діяльності вимог законодавчих та інших нормативних актів, які регламентують безпеку і гігієну праці та стан виробничого середовища;

- технічним станом і відповідністю вимогам нормативних актів про охорону праці діючих технологій, обладнання, машин, механізмів, транспортних засобів, устаткування;

- експлуатацією житлово-комунального і побутового господарства, систем тепло- та водопостачання і водовідведення будівель;

- своєчасним забезпеченням працівників спецодягом та іншими засобами індивідуального захисту й утримання їх відповідно до чинних нормативних актів;

- роботою служб або підрозділів охорони праці щодо створення безпечних і нешкідливих умов праці;

- відповідністю вимогам нормативних актів порядку і строків перевірки знань з охорони праці у членів постійно діючих комісій Національної поліції.

Держпраці очолює проведення спеціального розслідування групових нещасних випадків зі смертельними наслідками, що сталися з особами, які працюють за трудовими договорами.

Згідно з угодою, МВС України забезпечує на своїх об'єктах, де працюють особи за трудовими договорами, додержання вимог Закону України «Про охорону праці», створення безпечних умов праці, відшкодування шкоди, заподіяної працівникам ушкодженням здоров'я під час виконання ними трудових обов'язків, розробку комплексних програм щодо поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і узгодження їх з органами Держпраці.

На Міністерство покладено також експертизу проектів виробничих об'єктів, де можливе використання праці осіб, з якими укладено трудові договори, розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій, що сталися в Національній поліції з названими особами, а також проведення аналізу травматизму, подання звітів про стан умов праці, пільги та компенсації за роботу в несприятливих умовах та про травматизм на виробництві за затвердженими Міністерством статистики формами.

МВС розробляє і погоджує з Держпраці відомчі нормативні акти про охорону праці, які застосовуються на об'єктах, де працюють особи за трудовими договорами.

Приписи посадових осіб органів Держпраці щодо усунення порушень та недоліків з питань охорони праці на об'єктах МВС є обов'язковими до виконання.

2.7.2. Завдання та функції служби державного нагляду за охороною праці системи МВС

На службу державного нагляду за охороною праці МВС України покладено такі завдання:

- 1) комплексне управління охороною праці в системі МВС України;
- 2) організація і здійснення державного нагляду в системі МВС України. Це, зокрема, дотримання вимог щодо безпечного ведення робіт під час виготовлення, ремонту, монтажу та експлуатації устаткування в підрозділах, додержання вимог законодавчих і нормативних актів щодо безпеки, гігієни праці, виробничої санітарії під час виконання робіт персоналом підрозділів Національної поліції;
- 3) організація і здійснення внутрішньовідомчого контролю за дотриманням вимог охорони праці особами, що працюють за трудовими договорами (контрактами) в підрозділах Національної поліції.

Для вирішення поставлених завдань підрозділи служби державного нагляду, згідно з Положенням, наділяються такими функціями:

– **Відділ:**

- 1) опрацьовує ефективну цілісну систему управління охороною

праці в підрозділах Національної поліції у взаємодії з Держпраці та його територіальними органами;

2) координує та контролює роботу служб охорони праці підрозділів Національної поліції та здійснює методичне керівництво цими службами;

3) організовує і здійснює внутрішньовідомчий контроль за дотриманням вимог охорони праці особами, що працюють за трудовими договорами (контрактами) в підрозділах Національної поліції;

4) здійснює державний технічний нагляд та контроль за допуском до роботи у встановленому порядку посадових осіб і спеціалістів підконтрольних об'єктів, за діяльністю постійно діючих екзаменаційних комісій підрозділів Національної поліції з перевірки знань посадових осіб і спеціалістів з техніки безпеки та охорони праці;

5) аналізує причини та здійснює контроль за реалізацією заходів з профілактики аварій, виробничого травматизму, професійних захворювань;

6) погоджує програми навчання за курсами «Безпека життєдіяльності», «Основи охорони праці», «Охорона праці в галузі», що викладаються в навчальних закладах системи МВС України;

7) бере участь у роботі постійно діючих екзаменаційних комісій з перевірки знань щодо аварій та нещасних випадків, у розгляді питань, що дають право на пільги і компенсації персоналу згідно з чинним законодавством, у роботі приймальних комісій з питань прийняття в експлуатацію нових і реконструйованих об'єктів будь-якого призначення, у розгляді технічних завдань та умов щодо виготовлення нової техніки спеціального і військового призначення, засобів індивідуального захисту за замовленням МВС України, а також у роботі комісій з приймання дослідних зразків цієї техніки та засобів індивідуального захисту;

8) розробляє проекти наказів, інформаційних листів, методичних вказівок, відомчих нормативних актів з питань державного технічного нагляду, інспекторської діяльності, умов експлуатації та утримання у справному стані підконтрольних об'єктів;

9) надає допомогу підрозділам Національної поліції у пропаганді безпечних і нешкідливих умов праці та використанні вітчизняного і закордонного досвіду з цих питань, забезпеченні працюючих правилами, стандартами, нормами, положеннями, інструкціями та іншими нормативними актами, у проведенні атестації робочих місць;

10) контролює дотримання чинного законодавства, нормативних актів з охорони праці у підрозділах Національної поліції, відповідність вимогам нормативних актів з техніки безпеки стану техніки, технологічних процесів, засобів захисту працюючих, своєчасне проведення навчання та інструктажів, перевірку знань з охорони праці;

11) розглядає звіти про діяльність підпорядкованих служб державного нагляду за охороною праці системи МВС України, оцінює їх роботу та погоджує річні плани роботи на наступний рік.

– **Інспекція:**

1) організовує та проводить державний технічний нагляд, державний нагляд та внутрішньовідомчий контроль за станом охорони праці в межах своєї компетенції, а за погодженням з Відділом – забезпечує взаємодію з Держпромгїрнагляду України чи його територіальними органами, з аварійно-рятувальними формуваннями;

2) розглядає технічну документацію підконтрольних об'єктів на відповідність чинним нормативним актам перед поданням їх до Відділу;

3) надає до Відділу інформацію про аварії і нещасні випадки, що сталися на підконтрольних об'єктах, проводить у встановленому порядку розслідування аварій та нещасних випадків, аналізує причини аварійності та виробничого травматизму і контролює виконання заходів щодо їх попередження;

4) подає до Відділу для погодження річні плани роботи і звіти про роботу;

5) бере участь у роботі постійно діючих екзаменаційних комісіях ОВС з перевірки знань посадових осіб і спеціалістів, які мають відношення до проектування, виготовлення, ремонту, монтажу та експлуатації підконтрольних об'єктів, а також кваліфікаційних комісій з атестації персоналу, який обслуговує підконтрольні об'єкти;

6) надає методичну допомогу галузевим службам ОВС з питань організації технічного нагляду, утримання та експлуатації підконтрольних об'єктів, а також перевіряє ці служби з організації роботи щодо охорони праці;

7) розробляє рекомендації, спрямовані на підвищення рівня безпеки, гігієни праці виробничого середовища в підрозділах ОВС;

8) організовує навчання працівників служб охорони праці підрозділів ОВС;

9) проводить реєстрацію вантажних та інших технологічних транспортних засобів, що не підлягають експлуатації на вулично-шляховій мережі загального користування, а також здійснює контроль за їх технічним станом.

2.7.3. Права й обов'язки інспекторів служби державного нагляду за охороною праці системи МВС

Інспектори служби державного нагляду за охороною праці системи МВС мають право:

- 1) представляти МВС, ГУ НП України в державних та громадських установах під час розгляду питань державного нагляду за охороною праці;
- 2) безперешкодно в будь-який час відвідувати виробничі об'єкти, структурні підрозділи органів внутрішніх справ для перевірки дотримання законодавства про охорону праці, одержувати від посадових осіб підрозділів Національної поліції необхідні пояснення, матеріали та інформацію з цих питань;
- 3) зупиняти експлуатацію підконтрольних об'єктів виробництва, дільниць, машин, устаткування та інших засобів виробництва з їх одночасним опломбуванням у разі порушень, які створюють загрозу життю або здоров'ю працюючих;
- 4) перевіряти стан безпеки, гігієни праці виробничого середовища на об'єктах підрозділів Національної поліції, видавати керівникам перевіреного підрозділу обов'язковий для виконання припис;
- 5) видавати керівникам підрозділів, що здійснюють проектування, виготовлення, ремонт та монтаж підконтрольних об'єктів, обов'язкові для виконання приписи щодо усунення конструктивних недоліків у виготовленні, ремонті та монтажі устаткування, що знижують безпеку його експлуатації, і контролювати виконання цих приписів;
- 6) призначати у необхідних випадках проведення технічної експертизи підконтрольних об'єктів із залученням спеціальних організацій, а також брати участь у підготовці висновків за матеріалами експертизи;
- 7) вимагати від керівників підрозділів Національної поліції відсторонення від роботи працівників, які не пройшли необхідного медичного огляду, навчання, інструктажу, перевірки знань з охорони праці, не мають допуску до відповідних робіт або порушують нормативні акти про охорону праці;
- 8) вносити керівникам підрозділів Національної поліції пропозиції про притягнення до відповідальності, усунення від виконання службових обов'язків, а у разі необхідності – про звільнення в установленому порядку з посади працівників, які порушують вимоги охорони праці; порушувати клопотання про заохочення працівників, які беруть участь у підвищенні рівня безпеки праці та поліпшенні її умов.

Працівники служб державного нагляду за охороною праці системи МВС зобов'язані приймати рішення згідно з вимогами чинного законодавства з охорони праці, належним чином виконувати свої функціональні обов'язки.

Вони несуть персональну відповідальність за достовірність і своєчасність звітів з охорони праці та якість проведення розслідування нещасних випадків (у тому числі поранень), професійних захворювань, аварій.

Питання до розділу 2

«Правові та організаційні основи забезпечення охорони праці та особистої безпеки в підрозділах Національної поліції»

1. Законодавчі акти, що встановлюють і регламентують основні положення з охорони праці в Україні.
2. Питання охорони праці в Конституції України.
3. Закон України «Про охорону праці», Кодекс законів про працю та їх значення для охорони трудових прав працівників.
4. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» та його значення для охорони трудових прав працівників.
5. Значення Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» для охорони трудових прав працівників.
6. Загальні поняття про нормативно-правові акти з охорони праці.
7. Міжгалузеві та галузеві державні нормативні акти з охорони праці.
8. Відповідальність за порушення вимог охорони праці.
9. Повноваження Кабінету Міністрів України щодо управління охороною праці в державі.
10. Повноваження Державної служби з питань праці.
11. Основні функції служби з охорони праці на підприємстві.
12. Повноваження служби з охорони праці на підприємстві.
13. Комісія з питань охорони праці на підприємстві.
14. Права працівників при укладанні трудового договору щодо охорони праці.
15. Обов'язки роботодавця (керівника) щодо створення безпечних і нешкідливих умов праці.
16. Обов'язки працівника за трудовим договором.
17. Тривалість робочого часу та тривалість відпочинку.
18. Вимоги до охорони праці працівників Національної поліції.
19. Гарантії професійної діяльності поліцейського.
20. Професійна захищеність працівників Національної поліції.
21. Основні форми забезпечення особистої безпеки в підрозділах Національної поліції.
22. Обов'язки працівників Національної поліції з питань безпеки праці.
23. Навчання з питань охорони праці.
24. Інструктажі з питань охорони праці.
25. Стажування, дублювання та допуск до роботи працівників.
26. Професійний добір та його медичне забезпечення.
27. Порядок здійснення державного нагляду за охороною праці на об'єктах МВС.
28. Основні завдання служби державного нагляду за охороною праці в системі МВС.

Розділ 3

ФАКТОРИ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА УМОВИ ПРАЦІ У ПІДРОЗДІЛАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Розрізняють такі види факторів трудової діяльності:

- 1) *фізичні* – мікроклімат і запиленість повітряного середовища, всі види випромінювань, шум, освітленість, рівень статичної електрики тощо;
- 2) *психофізіологічні* – фізичні (статичні й динамічні) й нервово-психічні перевантаження (розумове перенапруження, монотонність праці, емоційне перевантаження), втома, перевтома тощо;
- 3) *хімічні* – луги, кислоти та інші хімічні речовини;
- 4) *біологічні* – патогенні мікроорганізми, препарати, що вміщують живі мікроорганізми та їх спори, білкові препарати, а також грибки, найпростіші тощо

Оцінка умов праці проводиться на підставі Гігієнічної класифікації умов праці за показниками шкідливості та небезпечності чинників виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу або службової діяльності.

3.1. Характеристика основних форм діяльності працівників Національної поліції

Трудова діяльність працівників підрозділів Національної поліції є досить різноманітною. За характером роботи її можна поділити на два основні види: фізична праця і розумова праця.

Частка фізичної і психічної складових у різних видах трудової діяльності неоднакова: під час фізичної праці переважає м'язова діяльність, а під час розумової – психічна. Але жоден з видів діяльності не відбувається без її регулювання центральною нервовою системою.

Фізична праця вимагає значної м'язової активності.

Розумова праця, на відміну від фізичної, супроводжується меншими витратами енергетичних запасів (витрати енергії складають від 2500 до 3000 Ккал на добу), але це не означає, що вона є легкою. Розумова праця забезпечується активністю головного мозку – під час розумової діяльності значно активуються аналітичні та синтетичні функції центральної нервової системи, ускладнюється прийом і переробка інфо-

рмації, виникають функціональні зв'язки між окремими нервовими центрами, нові комплекси умовних рефлексів, зростає роль уваги, пам'яті, зорового та слухового аналізаторів.

Інтенсивна розумова праця викликає значне зростання потреб мозку в кисні. Будь-яка розумова діяльність супроводжується певним нервово-психічним напруженням, малорухливістю, вимушеною позою тощо.

Розумова праця також характеризується напруженістю, яка визначається обсягом інформаційного навантаження.

До розумової діяльності належать праця керівників, слідчих тощо. Праця керівників визначається надмірним зростанням обсягу інформації, дефіцитом часу для її опрацювання, високою особистою відповідальністю за прийняті рішення, періодичним виникненням конфліктних ситуацій. Праця оперативних працівників вимагає значного обсягу пам'яті, уваги, нервово-емоційної напруги. Праця слідчих та працівників патрульної служби – це постійний контакт з людьми, підвищена відповідальність, дефіцит часу та уваги для прийняття рішення, що зумовлює значну нервово-емоційну напругу та високий рівень небезпеки.

3.2. Працездатність та втома

Працездатність залежить від багатьох факторів, у тому числі фізичного і психічного розвитку, тренованості організму та самопочуття працюючого, а також умов праці.

Період стійкої працездатності є важливим показником витривалості працівників щодо даного виду роботи та заданого рівня її інтенсивності (швидкості виконання).

Витривалість зумовлена такими факторами:

1) **інтенсивністю праці**. Чим більша інтенсивність, тим коротшим є період стійкої працездатності;

2) **специфікою роботи**. Наприклад, динамічна робота має більший період стійкої працездатності порівняно зі статичною;

3) **віком**. У молодому віці витривалість зростає, а у похилому – знижується;

4) **емоційним станом**. Позитивні емоції сприяють зростанню працездатності, а негативні, як правило, – її зниженню;

5) **уміннями, навичками, тренованістю**, які сприяють зростанню працездатності;

6) **особливостями центральної нервової системи**. Сильні врівно-

важені типи вищої нервової діяльності є більш витривалими порівняно з іншими.

Втома – сукупність тимчасових змін у фізіологічному і психічному стані людини, які з'являються внаслідок напруженої чи тривалої діяльності і призводять до погіршення її кількісних та якісних показників. Стан втоми залежить від звикання людини до фізичного та розумового напруження. Якщо такого звикання немає, то втома може настати на самому початку роботи. Суб'єктивне відчуття втоми називається змореністю (стомленістю).

До фізіологічних ознак втоми належать – зменшення витривалості, тремтіння у пальцях, подовження часу зорово-моторної реакції, зростання температури шкіри голови і рук, інші показники. Психологічні ознаки втоми – це відчуття змореності, загальмованість психічних процесів, інші ознаки. Медичними показниками стомлення є травматизм і виробничо обумовлені захворювання.

Розрізняють фізичне і розумове стомлення.

У разі відсутності належного відпочинку між робочими днями може розвиватися перевтома, або хронічна втома.

Характерними ознаками перевтоми є невротичні симптоми: підвищена дратівливість, швидка стомлюваність, відсутність бажання займатися улюбленою роботою, головний біль, порушення сну.

На рівень працездатності, а також і на швидкість формування втоми та перевтоми, у процесі трудової діяльності суттєвий вплив має мотивація. Йдеться про сукупність матеріальних і моральних стимулів, на основі яких людина у праці ставить перед собою конкретні цілі.

Працівники підрозділів Національної поліції виконують складну і дуже відповідальну роботу, вони забезпечують публічний порядок, захищають конституційні права громадян, протистоять злочинам, беруть участь у ліквідації аварій, надзвичайних ситуацій тощо. Свої обов'язки працівники підрозділів Національної поліції виконують, як правило, у складних умовах, що впливають на їх працездатність, а також відбиваються на фізичному, психічному і моральному стані. Перенавантаження фізичного і психічного характеру, стресові ситуації, поранення і втрата людей, застосування вогнепальної зброї, спецзасобів є факторами, що можуть зумовлювати появу у працівників ознак перевтоми, зміни поведінки, неадекватної реакції на обставини, шкідливих звичок тощо.

Психічні порушення, пов'язані з екстремальними умовами праці, можуть тривати дуже довгий час, при цьому нервово-емоційні та нервові посттравматичні навантаження змушують до 50 % поліцейських залишати службу у критичному стресовому стані.

Світова статистика свідчить, що підрозділи поліції, які брали участь в інцидентах з масовими жертвами, через 3–5 років втрачають до 20 % особового складу у зв'язку з порушенням психологічної адаптації, а при застосуванні зброї на враження – до 70 %. Лише близько 4 % працівників поліції можуть ефективно виконувати свої професійні обов'язки в обстановці появи масових жертв і руйнувань.

3.3. Поняття та основні завдання гігієни праці та виробничої санітарії в підрозділах Національної поліції

Виробнича санітарія і гігієна праці розглядають ряд факторів, що можуть впливати на здоров'я і самопочуття людини, визначають джерела цих факторів і встановлюють способи захисту від них.

Основними завданнями гігієни праці та виробничої санітарії є створення безпечних умов праці.

***Гігієна праці** – вивчає стан здоров'я працівника під впливом умов праці й на цій основі обґрунтовує заходи і засоби збереження та зміцнення здоров'я працюючого, профілактики несприятливого впливу умов праці.*

У системі законодавчих актів щодо гігієни праці ключове місце посідає Закон України «Про забезпечення санітарного епідеміологічного благополуччя населення». Нормативними актами з гігієни праці є постанови та положення (норми), затверджені МОЗ України, наприклад Положення про медичний огляд працівників певних категорій.

***Виробнича санітарія** – система організаційних заходів і засобів, які запобігають чи зменшують дію шкідливих виробничих факторів на працюючих.*

Згідно із Законом України «Про охорону праці», в усіх виробничих приміщеннях, робочих зонах, на робочих місцях повинна бути забезпечена безпека, а санітарно-гігієнічні умови – відповідати нормативним актам (ст. 6).

3.3.1. Вимоги охорони праці до приміщень у підрозділах Національної поліції

Невід'ємною складовою умов праці працівників підрозділів Національної поліції є розміщення та планування самого приміщення, де відбувається трудова діяльність відділу поліції, тощо. Ці питання детально регулюються Державними будівельними нормами (далі – ДБН) України:

У ДБН «Будинки адміністративного та побутового призначення», затвердженими Мінрегіонбуду України 30.12.2010 року, визначено санітарно-гігієнічні вимоги до адміністративних будинків, у яких, як правило, розташовані робочі приміщення дільничних інспекторів та інших правоохоронних органів

В адміністративних будинках і приміщеннях підрозділів Національної поліції можуть розміщуватися приміщення управління, інформаційно-технічного призначення, копіювально-розмножувальної служби, обчислювальної техніки, охорони праці, приміщення для навчальних занять, які повинні відповідати вимогам ГОСТ 12.1.005 та ГОСТ 12.1.006.

Площу приміщень слід приймати з розрахунку не менше 6 кв. м на робоче місце.

Площу кабінетів керівників рекомендується проектувати не більше 15 % загальної площі робочих приміщень управління. При обладнанні та оформленні кабінету треба враховувати й те враження, котре він може справити на людей, з якими в ньому доведеться працювати. Кабінет повинен мати системний вигляд. Недоцільним слід вважати різні картини, плакати, статуетки, кімнатні рослини, оскільки вони знижують увагу, упевненість відвідувачів, не дають їм зосередитися. Разом з тим обладнання та оформлення кабінету повинно сприяти продуктивній розумовій праці, вивченню документів, самостійним заняттям з підвищення кваліфікації.

При кабінетах керівників підприємств і їх заступників повинні бути передбачені приймальні. Допускається влаштувати одну приймальню на два кабінети. Площа приймалень повинна бути не менше 12 кв. м.

Площу залів для нарад управління слід приймати з розрахунку не менше 0,9 кв. м на одне місце в залі. При залах нарад допускається передбачати кулуари з розрахунку не менше 0,3 кв. м на одне місце в залі. Зали нарад слід проектувати згідно з вимогами ДБН В.2.2-9 та ДБН В.2.2-16.

Системи водопостачання і каналізації, зокрема системи протипожежного водопостачання, повинні проектуватися з додержанням вимог Санітарних норм і правил (СНіП 2.04.01), а також будівельних норм за видами будинків та споруд, а системи опалення, вентиляції та кондиціонування повітря, зокрема системи аварійної протидимної вентиляції, повинні проектуватися з дотриманням вимог енергозбереження (ДБН В.2.2-9).

В управліннях Національної поліції має бути заплановано розміщення буфету з розрахунку одне посадкове місце на 4–5 співробітників.

Площа приміщення залу для приймання їжі має становити не менше 12 м².

Обладнання службових приміщень припускає вибір для окремих структурних підрозділів чи окремих працівників приміщень раціональних форм, габаритів і розмірів, а також планування цих приміщень і робочих місць у них.

Планування службових приміщень визначається процесом роботи, здійснюваної в них. При цьому враховуються функціональна значимість структурного підрозділу, зміст і технологія виконання робіт, взаємозв'язку працівників у процесі праці, передбачаються вимоги до облаштування кімнат для затриманих та доставлених (КЗД):

- не менше трьох КЗД при черговій частині;
- розміщуються винятково на першому поверсі адміністративної будівлі у безпосередній близькості до залу, де перебуває оперативний черговий;
- наявність санвузла – умивальник та клозетна чаша;
- наявність природного та електричне освітлення, вентиляції;
- наявність ліжок (тапчанів) – двоярусні або одноярусні, з габаритними розмірами 1,9х0,7 м та дерев'яним настилом завтовшки не менше ніж 0,04 м. Ліжка повинні бути закріплені до підлоги або стіни, нерозбірними, без билець, гострих кутів та виступів і мати покриття з м'якої гігієнічної тканини. На стінах з боку ліжок додатково встановлюється шпунтована дошка завтовшки не менше ніж 0,02 м та шириною 0,2 м;
- не менше ніж 4 квадратних метри корисної площі на одну особу (без урахування площі, призначеної для умивальника та унітаза);
- віконні рами обладнані кватирками для вентиляції

При плануванні службових приміщень і робочих місць у них необхідно враховувати такі рекомендації:

- рух робочого потоку повинен бути прямоточним, без зайвих поворотів і перетинань;
- структурні підрозділи і окремих працівників, що найбільш часто вступають у ділові контакти, варто розміщати близько один від одного;
- шафи, стелажі й інше устаткування колективного користування необхідно розташовувати так, щоб було зручно підходити до них;
- у приміщенні не повинно знаходитися нічого зайвого, непотрібного для роботи.

Характерним для працівників підрозділів Національної поліції майже усіх посадових категорій є виконання ними трудових процесів як у службових кабінетах, так і в інших, найрізноманітніших місцях: на місцях подій, маршрутах патрулювання, у квартирах громадян і таких

специфічних установах, як місця позбавлення волі, слідчі ізолятори, і т. ін. Ця обставина потребує розробки засобів, що створюють умови для праці поза службовими кабінетами, зокрема: спеціального одягу, взуття, засобів зв'язку, виявлення та фіксування слідів злочину та ін.

3.3.2. Мікроклімат виробничого середовища та його значення для здоров'я і працездатності працівників Національної поліції

Мікроклімат суттєво впливає на стан організму людини і тому є важливим фактором організації праці, тривалості і періодичності відпочинку працівника.

До мікроклімату відносять: температуру, вологість, швидкість руху повітря, барометричний тиск.

Від стану виробничого середовища залежить самопочуття і здоров'я людини.

Від вологості залежить самопочуття людини. Вона є фактором, який впливає на загальний теплообмін в організмі.

Під час служби (патрулювання, охорони об'єктів, переслідування злочинців тощо) працівники підрозділів Національної поліції можуть піддаватися впливу як низької, так і високої температур.

При температурі навколишнього середовища вище 28°C з'являється загальна втома, знижується продуктивність праці, погіршується розумова діяльність, послаблюється опір організму до захворювань.

При *перегріванні організму* спостерігається слабкість, головний біль, шум у вухах тощо.

Зниження температури тіла до 35°C викликає больові відчуття, при температурі тіла 27°C настає втрата свідомості. Подальше зниження температури призводить до смерті.

Існує ряд правил при виконанні службових обов'язків працівниками підрозділів Національної поліції в умовах впливу на них високої і низької температур:

- найкращим захистом від екстремальних температур є ефективний одяг, виготовлений із натуральних матеріалів;
- раціональним повинен бути добір їжі і тепла, необхідно мати запас води, яку пити невеликими порціями (ковтками).
- при тривалому несенні служби при низькій температурі необхідно дихати носом;
- при низькій температурі стежити за станом кінцівок, щоб вони не переохолоджувалися, особливо пальці, ніс, вуха;
- у спекотний період доби не можна перенапружуватися;

– при високій температурі, особливо під прямим сонячним промінням, необхідно одягти головний убір.

3.3.3. Режим праці, жорсткість погоди та хімічні фактори повітряного середовища робочого місця працівників поліції

Особливого значення набувають оцінка та облік санітарно-гігієнічних умов для працівників підрозділів Національної поліції, що виконують переважну більшість своїх функціональних обов'язків, таких як ліквідація наслідків аварій, стихійних лих, надання допомоги населенню, оточення небезпечних дільниць, патрулювання і т.п.

Хімічні фактори повітряного середовища робочого місця працівників поліції. До хімічних факторів відносять природній склад повітря і шкідливі його домішки, що виділяються виробництвом.

Для забезпечення ефективної трудової діяльності необхідно підтримувати оптимальну чистоту повітря. Внаслідок виробничого процесу, особливо при порушенні гігієнічних вимог до нього, у повітряне середовище можуть надходити різні шкідливі речовини, які при контакті з організмом людини викликають відхилення стану здоров'я, професійні захворювання.

Найбільш небезпечними є загазованість і запилення повітряного середовища. Працівники підрозділів Національної поліції піддаються дії цих небезпечних для здоров'я чинників у повсякденному житті, що є особливо характерним для великих промислових міст. Окремі підрозділи найбільше піддані цим чинникам: наприклад, працівники патрульної поліції під час патрулювань або участі в оточенні у випадках аварій, охорони промислових підприємств. Окрім того, працівники підрозділів Національної поліції використовують спеціальні засоби, які містять небезпечні для здоров'я речовини (газові гранати «Черемуха-1», «Черемуха-б», аерозольні упаковки «Герен-4» та ін.).

3.3.4. Освітлення виробничих приміщень та його вплив на здоров'я та безпеку працівників Національної поліції

Освітлення суттєво впливає на діяльність людини та забезпечення нормальних умов праці. При недостатньому освітленні людина працює менш продуктивно, швидко втомлюється, зростає потенційна небезпека помилкових дій і нещасних випадків. Погане освітлення може призвести до порушення функції зорового аналізатора, розвитку професійних захворювань.

Безпека особового складу підрозділів Національної поліції з ураху-

ванням світлового фактора.

З метою гарантування безпеки особового складу підрозділів Національної поліції і з урахуванням основних фізичних властивостей світла для уникнення небезпечної ситуації необхідно дотримуватися таких правил:

- перед входом у слабо чи сильно освітлене приміщення зробити паузу для адаптації зору до нових умов;
- при виконанні службових обов'язків мати при собі додаткове джерело світла (ліхтарик);
- до небезпечного місця слід підходити так, щоб джерела освітлення залишалися позаду;
- при раптовому осліпленні зупинитися, по можливості закрити очі, якщо зупинка становить собою небезпеку – присісти чи лягти.

3.3.5. Вплив шуму на здоров'я та безпеку працівників Національної поліції

Людина завжди знаходиться в оточенні звуків і шуму. Шум справляє шкідливу фізіологічну дію на людський організм, зумовлює професійні захворювання. Шкідлива дія шуму на людину виявляється через пошкодження слухового апарату (140 дБ), травми нервової системи (150 дБ).

В одному зі звітів ВООЗ зазначено, що втрата слуху посідає перше місце з усіх професійних захворювань за загальною сумою матеріальних допомог і компенсації з непрацездатності.

Шум, що перевищує 120 дБ, дуже швидко викликає у людини втоми, головний біль, порушення серцевого ритму, зміну кров'яного тиску, погіршення роботи органів дихання, негативно впливає на психіку. Чим вищий рівень шуму, тим згубніше він діє на людину.

Тривалий та інтенсивний шум негативно відбивається на здоров'ї людини, її працездатності. Тривала дія шуму викликає загальну втому, може поступово призвести до втрати слуху і до глухоти.

При систематичній дії сильних шумів і при недостатньому часі на відпочинок, коли під час відпочинку не встигає повністю відновитися слухова сенсорна система, настає стійке зниження слуху. При цьому послаблюється увага і гальмуються психофізіологічні реакції. За цих причин шум сприяє виникненню нещасних випадків.

Працівники підрозділів Національної поліції постійно стикаються із шумом на вулицях міст, транспортних вузлах, а також на промислових об'єктах під час аварій, стихійних лих, у транспорті й у повсякденному житті. Наприклад, рівень шуму в автомобілі під час роботи сирени

складає 75–95 дБ. У працівників, що зазнають підвищеного рівня шуму, гострота слуху знижується за 20 років на 15 %, а за 25 років – на 60 %.

Слід зазначити, що у своїй діяльності працівники підрозділів Національної поліції самі використовують джерела підвищеного шуму – сирени, вогнепальну зброю, спецзасоби зв'язку і т.п. Так, світлозвукова граната «Зоря», яка застосовується у спеціальних операціях для осліплення й оглушення небезпечних злочинців під час затримання, має на відстані 15 м рівень шуму 170 дБ. Тому працівники підрозділів Національної поліції при застосуванні цього або подібного спецзасобу мають використовувати індивідуальні засоби захисту.

3.3.6. Електромагнітні поля та електромагнітні випромінювання

Електромагнітні поля (ЕМП) можуть завдати значної шкоди здоров'ю людини. Часто люди недооцінюють цієї небезпеки або не володіють відповідною інформацією. Це пояснюється і тим, що післядія такого впливу є довготривалою, а органи чуття не здатні виявити опромінення.

Біосфера завжди перебуває під впливом електромагнітних полів так званого фонового випромінювання, спричиненого природою. Такі ЕМП відіграють універсальну роль носіїв інформації; як засіб зв'язку у біосфері, порівняно зі звуковою, світловою і хімічною інформацією, вони мають такі переваги:

- а) поширюються в будь-якому середовищі: воді, повітрі, ґрунті та тканинах організму;
- б) мають максимальну швидкість поширення – 300 000 км/с;
- в) можуть поширюватися на будь-яку відстань;
- г) на них реагують усі біосистеми.

Зазначені ЕМП природного походження протягом еволюції спонукали живі організми виробляти механізми захисту від їх негативного впливу.

Внаслідок науково-технічного розвитку виникли штучні ЕМП, що підсилило фонове випромінювання і перетворило ЕМП на небезпечний екологічний чинник для людей, які безпосередньо працюють із джерелами випромінювання, а також для населення, що мешкає поблизу цих джерел.

У сучасному техногенному світі джерелом штучних ЕМП є лінії електропередач (ЛЕП), засоби радіозв'язку різного призначення, телевізійні центри, ретранслятори, радіолокаційні станції тощо. При їх роботі у навколишньому середовищі створюються ЕМП.

ЕМП мають певну потужність, енергію і поширюються у вигляді електромагнітних хвиль. Біологічна дія ЕМП радіочастот характеризу-

ється тепловою дією і нетепловим ефектом. Під тепловою дією слід розуміти інтегральне підвищення температури тіла або окремих його ділянок при загальному або локальному опроміненні. Нетепловий ефект зумовлений переходом від електромагнітної енергії у тілі людини в інші форми енергії (фотохімічну й ін.). За своїми біохімічними властивостями тканини організму неоднорідні, тому їх нагрівання відбувається нерівномірно.

Коли дози електромагнітних випромінювань електромагнітних установок радіочастот перевищують допустимі значення, виникають професійні захворювання або зниження рівня здоров'я.

Довготривала дія ЕМП промислової частоти (50 Гц) призводить до виникнення у людини головного болю, млявості, розладу сну, апатії, болю в області серця. Хронічні враження супроводжуються аритмією серця та брадикардією, порушенням складу крові.

Високочастотне випромінювання порушує вищу нервову діяльність людини, функції серцево-судинної системи, фіксуються зміни показників білкового та вуглеводного обміну. Ранні ознаки впливу ВЧ, УВЧ і НВЧ полів – зниження точності робочих рухів, зміна артеріального тиску, пульсу, біль в області серця, аритмія, зміни у крові. Найбільша біологічна дія має місце в діапазоні НЗВЧ (окрім вищезазначених патологій, виникають шкірні захворювання – поява низки послідовно розташованих пухирців, наповнених мутнуватою рідиною – «ефект перлинної нитки»).

Органи, тканини тіла людини, які мають слабо виражені механізми терморегуляції – мозок, очі, нирки, кишечник, сім'яники – є більш чутливими до опромінювання, ніж інші органи і тканини людського організму.

Вплив ЕМП на зір і слух робить цей фактор дуже небезпечним для працівників Національної поліції.

Впливаючи на живу тканину організму, випромінювання НВЧ викликають зміну поляризації молекул і атомів, що призводить до порушення функції клітинних мембран, відбувається перегрівання клітин, а це завдає шкоди окремим органам і всьому організму людини. Особливо шкідливим є перегрівання для таких органів, як мозок, нирки, очі.

Електромагнітні поля сантиметрового і міліметрового діапазонів викликають зміни у крові, катаракту, погіршення нюху і смаку.

Питання до розділу 3
«Фактори трудової діяльності та умови праці
у підрозділах Національної поліції»

1. Загальне уявлення про діяльність людини.
2. Фізична та розумова діяльність людини.
3. Стомлення, його причини та психофізіологічні механізми.
4. Перевтома, її механізми, ступінь розвитку та засоби профілактики.
5. Поняття про гігієну праці та її основні завдання.
6. Зміст поняття «виробнича санітарія».
7. Закон України «Про забезпечення санітарного благополуччя населення». Санітарний нагляд.
8. Фактори трудової діяльності та умови праці.
9. Робоче місце і робоча зона та санітарно-гігієнічні вимоги до них.
10. Класифікація небезпечних та шкідливих виробничих факторів і їх характеристика.
11. Хімічні фактори повітряного середовища і працездатність людини.
12. Шкідливі речовини та їх класифікація за характером впливу на організм людини.
13. Вплив мікроклімату на організм людини. Параметри, якими характеризується мікроклімат.
14. Класифікація шкідливих речовин за ступенем небезпечності.
15. Вплив пилу на організм людини.
16. Теплообмін людини з навколишнім середовищем. Захист організму людини від перегрівання й охолодження.
17. Основні вимоги до виробничого освітлення.
18. Виробниче освітлення та його види.
19. Штучне освітлення та його джерела.
20. Виробниче, чергове, зовнішнє, аварійне та охоронне освітлення.
21. Нормування штучного освітлення.
22. Електромагнітне випромінювання, його дія на людину і засоби захисту.
23. Іонізуюче випромінювання та його дія на організм людини.
24. Захист від дії іонізуючого випромінювання.
25. Шум та його вплив на організм людини, нормування шуму.
26. Заходи та засоби, які застосовуються для захисту від шуму.
27. Основні санітарно-гігієнічні вимоги до розміщення приміщень підрозділів поліції, а також до виробничих і допоміжних приміщень.

Розділ 4

ТЕХНІЧНА БЕЗПЕКА В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

4.1. Небезпека та її види

Небезпека в діяльності працівника Національної поліції – це обставини, за якими поведінка правопорушників, дія стихійних природних сил, техногенна аварія чи катастрофа тощо можуть завдати йому фізичної або психічної шкоди, призвести до нещасного випадку, можливо загибелі.

Небезпека може бути:

- *реальною*, коли внаслідок певної оперативно-службової ситуації виникає загроза життю та здоров'ю працівника;
- *уявною*, пов'язаною з перебільшенням чи хибною оцінкою негативних якостей ситуації, поведінки конкретних осіб і т.п.;
- *потенційною*, що може виникнути при будь-якому можливому контакті з негативними якостями об'єктів чи суб'єктів ситуації;
- *провокаційною* – як наслідок прояву окремих особистісних негативних якостей працівника (агресивність, грубість, жорстокість тощо) і відповідної протиправної реакції на них з боку інших осіб.

Схильність до нехтування небезпекою працівниками Національної поліції залежить від їх психофізіологічних особливостей, моральної стійкості та інших чинників і може бути *стійкою* (сталого) або *тимчасовою*.

До чинників, що визначають працівників із стійкою (сталого) схильністю до небезпек, належать: низька психологічна стійкість та схильність до психічної дезадаптації; високі показники тривожності; емоційна неврівноваженість та імпульсивність реакцій; фізичні вади органів чуття; низький інтелектуальний рівень; підвищена схильність до ризику; схильність до алкоголізації і наркотизації тощо.

Чинниками, що визначають працівників із тимчасовою схильністю до небезпек, можуть бути: недостатня професійна підготовленість; недосвідченість; гостра втома, перевтома; запальність, гарячковість; само впевненість; фізична і тактична невідповідність, недостатнє володіння зброєю; хибна тактика поведінки; стереотипні дії; переоцінка своїх можливостей тощо.

Саме ці чинники зумовлюють протипоказання чи обмеження залучення працівників до небезпечних видів діяльності і найчастіше сприяють нещасним випадкам.

Також зазначено, що працівники, у яких є страх перед нещасним випадком, потрапляють у неприємності частіше, ніж ті, хто орієнтований на досягнення успіхів у своїй діяльності.

Керівники служб та підрозділів повинні своєчасно виявляти осіб, схильних до небезпек, і вживати запобіжних заходів.

4.2. Розпізнання та уникнення небезпечних ситуацій

Розпізнання та уникнення небезпечних ситуацій, що можуть призвести до нещасних випадків, залежить у першу чергу від умінь працівників Національної поліції швидко, з високою ймовірністю оцінювати обстановку та діагностувати небезпечний стан підозрілої особи для оточуючих або причетність її до кримінального середовища.

Як правило, небезпечними для оточуючих, у тому числі і для працівників Національної поліції, є сп'янілі, наркотично збуджені особи, та особи, які мають психічні аномалії.

Характерними ознаками стану сп'яніння людини є почервоніння її обличчя, важка та некоординована хода, підвищене слиновиділення, уповільненість реакцій, порушення організації та змісту мовлення, розв'язна поведінка, тремтіння рук та інше.

Під впливом наркотичних речовин виникає стан наркотичного збудження, якому притаманна застигла міміка або її неадекватна гіперактивність, а також бліде обличчя, зміна просвіту зіниць та їх значне зволоження, хаотичність або різка загальмованість рухів, безпричинний сміх. Особливо небезпечним у наркоманів є стан абстиненції, який спричиняє підвищену агресивність, жорстокість тощо.

Небезпечною, як правило, є поведінка осіб з психічними аномаліями та розладами (маніакально-депресивний психоз, параноїдальна шизофренія, епілепсія, психопатія), для яких є притаманними деградація чи звуження свідомості з проявом агресивності, жорстокості та інших неадекватних реакцій.

Працівники Національної поліції повинні володіти навичками визначення намірів осіб, що підозрюються та перевіряються, щоб завчасно убезпечити себе від нещасних випадків.

Значна кількість раніше засуджених осіб приховують свою причетність до кримінального світу, при цьому орієнтуючись на подальшу ан-

тисуспільну діяльність. Розпізнати таких осіб можна за їх мовними особливостями (жаргоном, повною відсутністю інтересу до політики, мистецтва, науки при одночасній глибокій обізнаності у чинному законодавстві, застосуванні прізвиськ), зовнішністю (татуювання, жестикуляція), поведінковими реакціями (підвищена агресивність і неадекватність реакцій на незначні зауваження та критику, імпульсивність, нестриманість у мові й рухах та ін.).

Серед жестів (невербальних засобів спілкування) інформативними щодо нещирості позиції є такі:

- прикриття рота рукою з одночасним прикладанням великого пальця до щоки;
- короткі доторкання до різних частин носа;
- часті нервові потирання віків;
- відтягування комірця від шиї;
- часте пригладжування волосся на голові;
- маніпуляція якимись предметами та ін.

Має значення наявність фізіологічних проявів: потіння, зміна кольору обличчя, прискорення дихання і пульсу, тремтіння рук і пальців.

Посилення ворожості у намірах особи щодо поліцейського проявляється у концентрації погляду, зміні кольору обличчя, захисній або агресивній позі, нервовому стисненні кулаків тощо.

Працівник Національної поліції повинен вміти візуально виявити у підозрюваних осіб приховану зброю. Так, однією з інформативних ознак цього є асиметрична хода зі скороченням кроку з боку прихованої у кишені або за поясом зброї. На це також може вказувати обмежене з того самого боку вимахування рукою та ін.

При перевірці підозрілої особи слід звертати увагу на положення тулуба або ніг, тому що правопорушник підсвідомо намагається розташувати зброю подалі від працівника поліції та ближче до правої руки для зручності можливого її використання. Це саме стосується і будь-яких інших предметів, які можна використовувати з агресивними намірами.

Під час проведення інструктажу наряду поліції необхідно доводити інформацію про:

- місця можливого скоєння злочинних актів;
- характеристику осіб, що можуть скоїти злочин;
- предмети, які можуть використовувати злочинці з агресивними намірами;
- ознаки, за якими можна виявити наявність зброї або предметів чи речовин з агресивною метою тощо.

4.3. Фактори, що зумовлюють безпеку працівників Національної поліції у небезпечних ситуаціях

Безпека життя і здоров'я працівників у небезпечних ситуаціях залежить від таких факторів:

- 1) професійно-психологічна підготовленість;
- 2) фізична та технологічна підготовленість до просторового контакту з правопорушниками;
- 3) вміння використовувати предмети екіпіровки та вогнепальну зброю.

Професійно-психологічна підготовленість поліцейського визначається трьома її основними елементами:

- а) оптимальною індивідуальною професійною концепцією діяльності у небезпечних ситуаціях;
- б) достатнім рівнем розвитку необхідних психологічних якостей;
- в) наявністю особистісної установки на «виживання» у небезпечних ситуаціях.

Індивідуальна професійна концепція діяльності працівника у небезпечних типових (штатних) та нетипових (позаштатних) ситуаціях передбачає наявність необхідних знань і досвіду, володіння ефективними і безпечними методами діяльності та усвідомлення ним своєї ролі, визначеної як законом, так і власною відповідальністю щодо їх розв'язання.

Як свідчить аналіз нещасних випадків з працівниками Національної поліції, небезпечність багатьох службових ситуацій визначається факторами ризику самої ситуації і ризиком прийняття рішень щодо професійно визначених та життєво необхідних дій працівника. При визначенні ризикованості ситуації і прийняття відповідних рішень враховується ймовірність невдачі (шкідливих наслідків). Ризик має бути доречним. Якщо є підвищена ймовірність загрози життю та здоров'ю, слід визначити інший шлях вирішення ситуації. Завжди необхідно зважати на співвідношення між сильним бажанням досягнення успіху у конкретній ситуації та мотивацією на збереження власного життя і здоров'я.

Рівень необхідного психологічного розвитку працівника можна визначити на основі наявності у нього таких якостей:

- *морально-психологічні* (розвинене або підвищене почуття професійного обов'язку, честі, порядності, гідності і т. п.);
- *інтелектуально-пізнавальні* (гнучке та динамічне мислення, професійна спостережливість і добра пам'ять);
- *емоційно-вольові* (врівноваженість, витримка, самовладання,

впевненість у собі, рішучість).

У формуванні стійкої особистісної установки на виживання у небезпечних ситуаціях велике значення мають самоперекональність, саморегуляція, конкретні поради і рекомендації щодо оперативно-службового спілкування, взаємодії, запобігання провокуючому впливу тощо.

Оптимальним психологічним станом в умовах небезпечної ситуації є абсолютний спокій і максимальна концентрація уваги, працівник не повинен дратувати, провокувати і виділятися.

Безпека життя і здоров'я працівників Національної поліції в умовах безпосереднього протистояння з правопорушником або в інших небезпечних ситуаціях значною мірою залежить також від їх фізичного стану та технологічної підготовленості.

Поліцейський повинен мати такі якості: фізична сила, швидкість рухів, гнучкість, незвичність і несподіваність дій, досконала техніка бою.

Як свідчить аналіз нещасних випадків, загибель та поранення працівників Національної поліції у небезпечних ситуаціях має місце у разі невикористання або некваліфікованого використання ними предметів екіпіровки та засобів захисної дії. За даними міжнародної поліцейської асоціації, третина випадків загибелі поліцейських зумовлена свідомим ігноруванням носіння бронежилетів у небезпечних ситуаціях.

До предметів екіпіровки і захисної дії належать:

- засоби індивідуального захисту (захисні шоломи, бронежилети, засоби захисту кінцівок і обличчя, протиударні і броньові щити);
- засоби активного захисту (палиці гумові, наручники, засоби газової дії і ін.);
- засоби забезпечення спеціальних операцій.

Забезпечення працівником особистої безпеки у службових та позаслужбових ситуаціях може зумовлюватися умілим використанням підручних предметів (дріт, мотузка, пісок, палиці, арматура, каміння та ін.), а також вогнепальної зброї, яке ґрунтується на досконалому знанні нормативних актів, стрілецькій підготовленості та психологічній установці.

4.4. Психологічна готовність працівників поліції до дій у небезпечних ситуаціях

Професійно-психологічна готовність – це сукупність якостей і властивостей особистості, що зумовлює стан змобілізованості психіки, настроєність на найбільш доцільні, активні та рішучі дії у складних

чи небезпечних для життя і здоров'я умовах виконання службових обов'язків.

Компонентами професійно-психологічної готовності, на думку М.І. Ануфрієва і Я.Ю. Кондратьєва, є такі:

- мотиваційний (установка не тільки на найбільш доцільні, активні та рішучі дії, а й на власну безпеку);
- орієнтаційний (вивчення та усвідомлення умов й особливостей діяльності, способів можливих дій в різних варіантах розвитку подій тощо);
- операційний (навички та вміння реалізувати професійні дії);
- вольовий (самоконтроль, саморегуляція, самообілізація);
- оцінюючий (об'єктивна оцінка ступеня небезпеки ситуації і власної підготовленості для її вирішення, прогнозування можливих результатів, внесення відповідних поправок).

Забезпечення особистої безпеки працівників Національної поліції у переважній більшості ризикованих оперативно-службових ситуацій ґрунтується на таких засадах:

- відпрацювання безпечних тактико-психологічних прийомів при затриманні правопорушників та ефективна взаємодія з об'єктами професійної діяльності;
- вміння і навички протидії шантажу і провокаціям правопорушників;
- сформовані навички безпечної поведінки, спілкування, вирішення конфліктних ситуацій, психічного саморегулювання та захисту від маніпулятивного сугестивного впливу;
- психологічна готовність до застосування прийомів і заходів фізичного впливу на правопорушників в екстремальних ситуаціях, а у разі необхідності – й зброї.

А.В. Будановим ці напрямки наочно зображені у вигляді так званої зірки виживання (рис. 1), яка демонструє взаємозв'язок факторів надійної, ефективної та безпечної діяльності.

**Рис. 1. «Зірка виживання» – головні напрямки забезпечення
особистої безпеки працівників Національної поліції**

4.5. Безпека при використанні автотранспорту

Останнім часом численність автомобільного парку у підрозділах Національної поліції значно зросла, що само по собі вимагає дотримання правил безпеки при поведженні з рухомих складом. Адже як свідчить аналіз надзвичайних подій, в яких працівники поліції отримують травми або гинуть, ДТП знаходяться на першому та другому місцях по кількості. Фактором небезпеки є не тільки кількість автомобілів, але і якість доріг, їх облаштування різноманітними дорожніми знаками, рівень підготовки водіїв, знання правил дорожнього руху та навички водіння автомобіля в різних умовах.

Щорічно в Україні в дорожньо-транспортних пригодах гине близько 10 тисяч осіб і значна частина травмується, серед них – і працівники поліції.

У зв'язку з цим розгляд питань техніки безпеки при експлуатації автотранспорту вимагає підвищеної уваги.

Для забезпечення безпеки при використанні автотранспорту необхідно дотримуватися таких правил:

- до роботи допускаються машини тільки у справному стані;
- керування автомобілем дозволяється особам, що мають відповідне посвідчення та медичну довідку;
- дотримання правил дорожнього руху має бути суворим і надійним;

- автомобіль має бути забезпечений аптечкою й вогнегасником;
- заправляти автомобіль необхідно при природному або штучному освітленні, на горизонтальній площині, при цьому забороняється користуватися відкритим вогнем;
- під час зупинки та стоянки автомобіля слід вмикати стоянкове гальмо;
- необхідно дотримуватися особистої безпеки: переходити дорогу у визначених місцях, не перебувати поряд і попереду автомобіля, що рухається, і не знаходиться поблизу транспортного засобу, який стоїть під ухил.

Легкові автомобілі мають бути обладнані ременями безпеки, при використанні яких слід дотримуватися таких вимог:

- ремінь повинен бути пристебнутим, а не накинута;
- між ременем і тілом на рівні грудей повинна проходити долоня (зазор близько 2,5 см);
- ремінь повинен бути достатньої міцності, не брудним і не скрученим.

4.6. Електробезпека в діяльності працівників Національної поліції

Основне завдання електробезпеки – мінімізувати можливість негативного впливу електричного струму на організм людини.

4.6.1. Фактори, що впливають на наслідки ураження людини електричним струмом

Небезпека ураження електричним струмом людини залежить від його виду, сили, тривалості дії та шляхів проходження по тілу, електричного опору тіла, індивідуальних особливостей організму.

Електричний струм, проходячи через живий організм, спричиняє термічну, електролітичну, механічну і біологічну дії.

Небезпечність електроструму залежить також і від *тривалості його дії*.

Шлях проходження струму є важливим фактором електробезпеки. Особливо велика небезпека виникає тоді, коли струм проходить через життєво важливі органи: серце, головний мозок. Шляхи струму в тілі людини називаються петлями струму. Найбільш небезпечними петлями є «рука-рука», «рука-голова», «нога-голова», а найменш небезпечною «но-

га-нога».

Індивідуальні властивості організму людини – фізичний та психофізіологічний стан – суттєво впливають на чутливість до дії електричного струму. Як свідчить аналіз електронебезпек, здорові й фізично міцні люди легше переносять електричні удари, ніж слабкі й хворі, із захворюваннями шкіри, серцево-судинної системи, залоз внутрішньої секреції. Істотно підвищує чутливість до струму нервові збудження, депресії, у тому числі викликані вживанням алкоголю, наркотиків.

4.6.2. Дії працівників підрозділів Національної поліції при загрозі впливу електроструму на людину

Працівники підрозділів Національної поліції при загрозі впливу електроструму на людину, зокрема при виявленні обриву повітряної лінії високої напруги, повинні виконати такі дії:

- якщо обірваний дрiт під напругою знаходиться на землі, у місцях руху транспорту і пішоходів, встановити шляхи його об'їзду і обходу;
- у разі наявності осіб, які перебувають у безпорадному або небезпечному для життя і здоров'я стані, організувати надання їм невідкладної медичної допомоги з дотриманням вимог особистої безпеки;
- доповісти оперативному черговому підрозділу Національної поліції і викликати на місце аварійну бригаду підприємства з ремонту зовнішніх електромереж;
- з прибуттям на місце аварійної бригади забезпечувати охорону місця обриву;
- про усунення пошкодження та інші вжиті заходи доповісти оперативному черговому підрозділу Національної поліції, а потім письмовим рапортом на ім'я керівника підрозділу поліції.

4.6.3. Надання долікарської допомоги при ураженні електричним струмом

У випадку ураження електричним струмом найважливішим є швидке вивільнення людини з-під дії струму з подальшим проведенням штучного дихання та зовнішнього масажу серця.

Вивільнити постраждалого з-під струму можна таким чином:

- вимиканням напруги рубильником чи вимикачем;
- закорочуванням фаз за допомогою перекидання (замикання) на струмопровідні дроти металеві перемички;
- відтягуванням від місця ураження потерпілого.

При останньому способі вивільнення від дії струму рятувальникам

слід пам'ятати про необхідність користування індивідуальними засобами захисту (рукавички, штанги та інше). Без цього сам рятувальник може опинитися під дією струму. Для вивільнення людини з-під струму можливе також застосування сухих дерев'яних та інших предметів, що становлять собою діелектрики. Якщо потерпілий перебуває на висоті, слід вжити заходів, щоб під час вимикання струму та падіння він не отримав механічного ушкодження.

Штучне дихання часто виконують за схемою «рот у рот» або «рот у ніс». У цьому разі дихання має бути різким, здійснюватися кожні 5–6 секунд. Перед цим забезпечується прохідність дихальних шляхів, які можуть бути закриті запалим язиком, кров'ю, слиззю тощо.

Найкраща прохідність дихальних шляхів потерпілого досягається при максимальному відкиданні голови назад, відкриванні рота, висуванні вперед нижньої щелепи.

Коли у потерпілого розширені зіниці і не відчувається пульс, то це означає, що паралізоване не тільки дихання, але й зупинилося серце. Тоді штучне дихання потрібно чергувати з масажем серця. Мета масажу серця – відновлення нормальних природних скорочень серця та кровообігу. Зовнішній масаж серця здійснюється приблизно 4–5 разів на одне штучне дихання. Місце масажу знаходиться приблизно на два пальці вище м'якого кінця грудини. Масаж повинен бути енергійним і ритмічним до появи чіткого пульсу та самостійного дихання, звуження зіниць.

4.6.4. Безпека працівників Національної поліції при роботі з електронно-обчислювальними машинами (ЕОМ)

Комп'ютерна техніка у наш час знайшла широке використання у діяльності підрозділів Національної поліції, але при недотриманні вимог безпеки, вона може завдавати значної шкоди працюючим.

Особливістю негативного впливу комп'ютерних технологій на працездатність і здоров'я працівників є комплексна одночасна дія декількох шкідливих факторів, при значній інтенсивності яких відбувається накопичення і акумулювання їх впливу, що викликає суттєві зміни в організмі людини, розлад функцій окремих органів і систем.

До основних негативних факторів належать: випромінювання різних діапазонів електромагнітного спектра (рентгенівське та оптичне випромінювання, високочастотні та низькочастотні електромагнітні поля, електростатичні поля), нервово-емоційна напруга та інші.

На працездатність та самопочуття людини негативно впливає шум від роботи електронно-обчислювальних машин. При цьому тривала дія шуму призводить до зниження розумової працездатності на 10–15 %,

швидкої зорової втоми, послаблення уваги, порушення психофізіологічних процесів.

Згідно з даними ВООЗ, електромагнітні випромінювання викликають розвиток катаракти.

Професійна діяльність працівника підрозділів Національної поліції на комп'ютерній техніці є причиною функціональних змін нервово-м'язового апарата і кровопостачання ока.

Стресові стани, які розвиваються при довготривалій напруженій роботі за ЕОМ, є однією із причин виникнення соматичних, фізіологічних, психологічних змін в організмі.

Фізіологічні порушення супроводжуються розладами функцій шлунково-кишкового тракту, серцево-судинної системи, скелетних м'язів, залоз внутрішньої секреції, шкіри, статевої системи. Встановлено, що ці розлади частіше мають місце у працівників з високою та середньою тривалістю роботи за ЕОМ (до яких в першу чергу відносять працівників органів досудового розслідування та операторів чергових частин підрозділів поліції)

До психологічних і поведінкових розладів належать: агресивність, фрустрація, нервозність, дратівливість, порушення сну, швидкий розвиток втоми тощо.

Зміни на соматичному, фізіологічному, психологічному і поведінковому рівнях працівників на електронно-обчислювальних машинах та відеодисплейних терміналах пов'язані з високим навантаженням при виконанні завдань, високою емоційно-психологічною напруженістю та дією негативних виробничих факторів.

4.7. Основні заходи пожежної безпеки в підрозділах Національної поліції

4.7.1. Основні причини пожеж та їх негативні наслідки

Пожежа – це невідвладні людині процеси горіння, при яких полум'я знищує все, що зустрічається на його шляху. Основним законодавчим актом, що регулює пожежну безпеку в Україні, є Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 р.

Пожежа є одним з найбільш небезпечних лих для людства, вона призводить до значних людських жертв і матеріальних збитків. Кожні п'ять секунд на земній кулі виникає пожежа, а в Україні – кожні 10 хвилин. Протягом однієї доби в Україні виникає 120–140 пожеж, в яких гинуть 6–7, отримують травми 3–4 людини, вогнем знищується 32–36 бу-

дівель, 4–5 одиниць техніки.

Згідно зі статистичними даними, основними причинами пожеж в Україні є такі:

- необережне поводження з вогнем – 58–60 %;
- несправності та порушення експлуатації електричного устаткування – 18–22 %;
- ігри дітей з вогнем – 10–12 %;
- несправність технологічного обладнання – 7–11 %;
- підпали – 2 %.

Слід зазначити, що однією із шкідливих звичок, яка не тільки негативно впливає на здоров'я людини, але і часто призводить до пожежі, є паління в недозволених місцях.

До чинників, що можуть викликати пожежу при користуванні електричним струмом, належать: короткі замикання, струмові перевантаження, несправності електроустаткування та приладів тощо. Струмові перевантаження виникають при невідповідності між потужністю електромережі і споживачами, коли ввімкнення до мережі додаткових споживачів струму призводить до її перевантаження, а також при зниженні напруги в мережі за тієї самої кількості споживачів.

Існують певні обставини, які сприяють виникненню пожеж, їх розповсюдженню та прояву їх небезпечної й шкідливої дії:

– пора року – найчастіше пожежі мають місце в зимовий період, внаслідок використання в цей час електронагрівальних приладів, інших джерел тепла. Якщо узимку пожежі частіше відбуваються в будинках і спорудах, то влітку більша кількість з них – у лісах, степах, полях і т. ін.;

– час доби – найчастіше пожежі виникають у нічний час і рановранці, найменше пожеж виникає ввечері;

– необачне поводження з вогнем, яке призводить до пожеж, найбільш характерне для осіб у стані алкогольного сп'яніння.

4.7.2. Небезпечні та шкідливі фактори пожежі

Розрізняють такі небезпечні та шкідливі фактори пожежі:

- *висока температура полум'я* (до 1200–1400°C) – один з надзвичайно небезпечних чинників пожежі. Однак випадки безпосередньої дії вогню на людей мають місце досить рідко;

- *передача теплоти випромінюванням і конвекцією*, що може викликати опіки та больові відчуття. Мінімальна відстань від полум'я у метрах, на якій людина може перебувати, приблизно складає: $R = 1,6 \times H$ (R – відстань до полум'я, у метрах; H – середня висота факела полум'я,

у метрах);

- наявність диму, який викликає інтенсивне подразнення очей та верхніх дихальних шляхів, що негативно впливає на рятувальні роботи і пожежогасіння;

- наявність токсичних речовин у диму (чадний газ, окис азоту, сірчистий газ, фосген та ін.), що може призвести до отруєнь і смерті;

- підвищена температура середовища, що негативно може вплинути на органи дихання, центральну нервову систему, викликати тепловий удар;

- перенесення вогню на інші об'єкти іскрами, випромінюванням, конвекцією;

- висока температура, вибухи можуть зруйнувати будівельні конструкції. При цьому люди часто одержують значні механічні травми, опиняються під уламками завалених конструкцій;

- створення екстремальної ситуації, коли дія чинників пожежі перевищує межу психофізіологічних можливостей особистості. Людину може охопити паніка, настати депресивний стан з відповідними негативними наслідками;

- вогняний шторм – небезпечне явище під час великих пожеж, що супроводжується всмоктуванням у полум'я усього, що знаходиться поруч, у тому числі людей.

4.7.3. Пожежна безпека та пожежна профілактика в підрозділах поліції

Останнім часом спостерігається виникнення великих пожеж і в підрозділах Національної поліції, а отже, забезпечення пожежної безпеки стає одним із найважливіших напрямків охорони життя та здоров'я працівників підрозділів Національної поліції.

Пожежна безпека, згідно з Кодексом цивільного захисту України, визначається як відсутність неприпустимого ризику виникнення і розвитку пожеж та пов'язаної з ними можливості завдання шкоди живим істотам, матеріальним цінностям або довкіллю. На кожному галузевому об'єкті з урахуванням його пожежної небезпеки наказом (інструкцією) встановлюється відповідний протипожежний режим, зокрема визначено:

- дії працівників у разі виявлення пожежі;
- місце для розташування побутових нагрівальних приладів;
- правила проїзду та стоянки транспортних засобів;
- порядок відключення від мережі електрообладнання у разі пожежі;

- порядок огляду й зачинення приміщень після закінчення роботи;
- порядок проходження посадовими особами навчання й перевірки знань із питань пожежної безпеки, а також проведення з працівниками протипожежних інструктажів та занять із пожежно-технічного мінімуму з призначенням відповідальних за їхнє проведення;

- порядок організації експлуатації й обслуговування наявних технічних засобів протипожежного захисту (протипожежного водопроводу насосних станцій, установок пожежної сигналізації, автоматичного пожежогасіння, димовидалення, вогнегасників тощо).

Працівники зобов'язані дотримуватися встановлених вимог протипожежного режиму та виконувати інші вимоги з питань пожежної безпеки, які передбачені нормативними актами та актами, чинними на відповідних галузевих об'єктах.

Пожежна безпека в підрозділах Національної поліції забезпечується організаційними, технічними заходами і протипожежним захистом. До *організаційних заходів* належать: розробка правил, інструкцій, інструктажів протипожежної безпеки; організація інструктування і навчання робітників і службовців; здійснення контролю за дотриманням встановленого протипожежного режиму всіма працюючими; організація щоденної перевірки протипожежного стану приміщень після закінчення роботи; розробка і затвердження плану евакуації і порядку оповіщення людей на випадок виникнення пожежі; організація дотримання належного протипожежного нагляду за об'єктами; організація перевірки належного стану пожежної техніки та інвентарю.

До *технічних заходів* належать: дотримання пожежних норм, вимог та правил при влаштуванні будівель, споруд, складів; підтримання у справному стані систем опалення вентиляції, обладнання; улаштування автоматичної пожежної сигналізації систем автоматичного гасіння пожеж та пожежного водопостачання; заборона використання обладнання, пристроїв приміщень та інструментів, що не відповідають вимогам протипожежної безпеки; правильна організація праці на робочих місцях з використанням пожежонебезпечних інструментів, приладів, технологічних установок.

Діяльність із забезпечення пожежної безпеки є складовою функціональних посадових обов'язків керівників і працівників підприємств, установ та організацій. Це повинно бути відображено у трудових договорах (контрактах), статутах та положеннях. Забезпечення пожежної безпеки в підрозділах Національної поліції покладається на керівника.

Пожежна профілактика – це комплекс організаційних і технічних заходів, спрямованих на гарантування безпеки людей, запобігання

пожежам, обмеження їх поширення, а також створення умов для успішного гасіння пожежі.

Заходи пожежної профілактики поділяють на дві групи. *Перша група заходів* – це дотримання вимог пожежної безпеки під час проектування, будівництва та реконструкції об'єктів та приміщень, які використовуються правниками, а також облаштування їх системами протидимового захисту та технічними засобами оповіщення про пожежу.

Слід враховувати і те, що місцем роботи більшості працівників Національної поліції, крім патрульної поліції, переважно є кабінети та інші офісні приміщення, і будь-який об'єкт (будівля, споруда, приміщення), який використовується в підрозділах Національної поліції, як правило, завжди є багатолюдним, а тому згідно з нормативними актами, незалежно від обладнання його будь-якими типами установок пожежогасіння, пожежної сигналізації, внутрішнім пожежним водогоном, мусить бути забезпечений первинними засобами пожежогасіння: вогнегасниками, ящиками з піском, бочками з водою, покривалами з негорючого теплоізоляційного матеріалу, пожежними відрами, совковими лопатами, гаками, ломами, сокирами тощо, які використовуються для локалізації і ліквідації пожеж на їхній початковій стадії розвитку.

Другу групу заходів пожежної профілактики становлять ті, які застосовуються в період експлуатації об'єкта, зокрема:

- організація пожежної охорони, навчань, інструктажів з питань пожежної безпеки;
- вивчення правил пожежної безпеки персоналом;
- проведення профілактичних протипожежних оглядів;
- встановлення відповідного протипожежного режиму;
- забезпечення приміщень планами (схемами) евакуації персоналу в разі виникнення пожежі тощо.

З метою запобігання виникненню пожеж, їх поширенню та для боротьби з ними працівники Національної поліції проходять інструктажі й навчання за спеціальними програмами. Організація своєчасного і якісного проведення навчання, інструктажів та перевірки знань із питань пожежної безпеки в організаціях покладається на їх керівників, а в структурних підрозділах – на керівника відповідного підрозділу. Навчання з питань пожежної безпеки є обов'язковим і здійснюється під час службової підготовки за програмами з питань пожежної безпеки, які погоджуються з центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, а також під час проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту.

З урахуванням пожежної небезпеки наказом керівника (інструкцією) встановлюється відповідний порядок проходження посадовими особами навчання й перевірки знань із питань пожежної безпеки, а також проведення з працівниками протипожежних інструктажів та занять із пожежно-технічного мінімуму з призначенням відповідальних за їхнє проведення.

Обсяг та зміст інструктажу визначаються в кожному випадку окремо залежно від причин, що спричинили необхідність його проведення.

Первинний, повторний, позаплановий та цільовий протипожежні інструктажі проводяться безпосередньо керівниками робіт, які пройшли навчання і перевірку знань із питань пожежної безпеки.

4.7.4. Вимоги до забезпечення належної евакуації персоналу із приміщень при пожежах

Евакуація – це одночасне переміщення значної кількості людей в одному напрямку під час виникнення пожежі у приміщенні, а також при аваріях. Від правильної організації евакуації і стану комунікацій приміщень залежить збереження життя людей. Планування заходів з евакуації на об'єктах, які використовуються в підрозділах Національної поліції, здійснюється відповідно до методики, що затверджується центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

Показником ефективності евакуації є час, протягом якого люди можуть у разі необхідності залишити окремі приміщення і будівлі чи споруди взагалі. Безпека евакуації досягається тоді, коли час евакуації не перевищує часу настання критичної фази розвитку пожежі (критичних температур, концентрацій кисню, диму та ін.).

Рішення про проведення евакуації на об'єкті приймає керівник відповідного підрозділу поліції.

Будь-який об'єкт повинен бути забезпечений засобами евакуації людей для того, щоб дати їм можливість із будь-якого місця в межах об'єкта евакуюватися у безпечне місце. Залежно від об'єкта, його призначення і кількості людей, які в ньому перебувають, можуть вживатися такі заходи:

- встановлення систем пожежної сигналізації та систем оповіщення про пожежу;
- проектування і прокладання шляхів евакуації та евакуаційних виходів відповідно до кількості людей та їхньої здатності пересуватися;
- облаштування шляхів евакуації, яке може включати аварійне

освітлення; позначення евакуаційних виходів;

- установки аварійного енергозабезпечення для протипожежного обладнання;

- пристрої безпеки, що встановлюються на дверях (аварійні затвори тощо);

- системи керування в разі аварійної ситуації;

- забезпечення засобами обмеження задимлення;

- влаштування безпечних місць порятунку людей всередині та/або ззовні об'єкта;

- забезпечення доступу пожежно-рятувальних підрозділів;

- аварійні системи зв'язку в межах об'єкта (установки аварійної сигналізації попередження про пожежу, установки аварійного зв'язку, засоби використовуються працівниками, які перебувають на об'єкті);

- пожежні кран-комплекти.

У будівлях, котрі мають два поверхи і більше, у разі одночасного перебування на поверсі більше 25 осіб, повинні бути розроблені і вивішені на видних місцях плани (схеми) евакуації персоналу на випадок пожежі. Необхідність забезпечення планами (схемами) евакуації одноповерхових будівель та споруд визначається місцевими органами державного пожежного нагляду на підставі їхньої пожежної небезпеки, кількості розміщуваних людей, площі тощо.

Для об'єктів, у яких передбачається перебування людей уночі, інструкції повинні передбачати два варіанти дій: у денний та нічний час.

Шляхи евакуації (проходи, коридори) повинні мати рівні вертикальні огороджувальні конструкції без будь-яких виступів; природне освітлення або штучне, що працює від звичайної електромережі або від аварійної. Евакуаційне освітлення повинно забезпечувати нормальну видимість для евакуації людей з приміщень при аварійному вимкненні робочого освітлення. Його необхідно влаштовувати: у приміщеннях, в яких працює більше 50 осіб; в місцях, небезпечних для проходу людей, тощо.

Евакуація персоналу на випадок пожежі повинна здійснюватися таким чином: з приміщень, розташованих у підвальних і цокольних поверхах, через сходову площадку за умови відсутності на шляху евакуації складів горючих матеріалів; з приміщень першого поверху – безпосередньо через коридор, вестибюль до сходової клітки; з приміщень будь-якого поверху, крім першого, – до коридору, що веде до сходової клітки. Загальна місткість приміщень, що виходять до тупикового коридору чи холу, не повинна перевищувати 80 осіб.

Шляхи евакуації з приміщень, доступ в які дозволяється тільки су-

воро обмеженому колу співробітників, мають бути окремими. Приміщення архівів повинні мати не менше двох евакуаційних виходів. Евакуаційні шляхи з підвалу або іншого поверху повинні бути відокремлені від інших евакуаційних шляхів з будинку й виходити на службовий двір. У металевих загороджувальних ґратах, що встановлюються з внутрішньої сторони вікон приміщень на перших та цокольних поверхах підрозділів поліції необхідно передбачати можливість відкривання (розсування) зсередини одних з ґрат.

Під час організації і проведення заходів із масовим перебуванням людей понад 50 осіб необхідно використовувати приміщення, забезпечені не менш ніж двома евакуаційними виходами, що відповідають вимогам будівельних норм, не мають на вікнах глухих ґрат і розташовані не вище другого поверху в будівлях з перекриттями з відповідних щодо горючості матеріалів.

Для забезпечення ефективної евакуації людей при пожежі необхідно своєчасно проводити інструктажі й мати інструкції щодо дій у разі евакуації, проводити тренування з евакуації людей з будинку і приміщень не рідше двох разів на рік.

4.7.5. Засоби гасіння пожеж

Для гасіння пожеж використовують вогнегасні речовини. Вони можуть бути газоподібними (вуглекислий газ, водяна пара), рідкими (вода), твердими (сухий пісок, порошки). До вогнегасних речовин відносять також азбестові, повстяні або брезентові простирадла. Вогнегасні речовини за принципом дії поділяють на охолоджуючі (вода), ізолюючі зону горіння від доступу кисню (порошкоподібні речовини, простирадла, піни), ті, що розбавляють горючі рідини або зменшують вміст кисню в зоні горіння (пара, вуглекислий газ, вода) та уповільнюючі процес горіння (галюїдні вуглеводні).

Для гасіння пожежі використовують первинні засоби пожежогасіння, які спеціально заготовлюються на підприємстві: пісок, вода, вогнегасники тощо. Одним із поширених засобів гасіння є вода.

Вода, як вогнегасна речовина, має такі позитивні якості: доступність і низька вартість, але вода має й негативні властивості. Не можна гасити водою лаки, фарби, розчинники, бензин, газ чи дизельне пальне а також електроустановки, що знаходяться під напругою, оскільки вода – гарний електропровідник.

Порошкові вогнегасники призначені для гасіння усіх речовин, які не можна гасити водою, в тому числі для гасіння лужних металів та електроустановок, що знаходяться під напругою.

Вогнегасники у місцях розташування не повинні створювати перешкоди під час евакуації. Вогнегасники необхідно встановлювати у легкодоступних та помітних місцях (коридорах, біля входів або виходів із приміщень тощо), а також у пожежонебезпечних місцях, де найбільш ймовірна поява осередків пожежі. При цьому необхідно забезпечити їхній захист від потрапляння прямих сонячних променів (за допомогою пожежних щитів (стендів)) та ін.

Пісок є ефективним засобом гасіння невеликих кількостей розлитих паливно-мастильних матеріалів. Гасіння відбувається внаслідок припинення доступу кисню до вогнища пожежі.

Відповідальність за своєчасне і повне оснащення галузевих об'єктів вогнегасниками та іншими засобами пожежогасіння, забезпечення їхнього технічного обслуговування, навчання працівників правилам користування вогнегасниками покладається на керівника.

Увесь пожежний інвентар повинен знаходитися у постійній готовності до застосування.

4.7.6. Дії працівників Національної поліції на випадок пожежі та надання першої допомоги потерпілим

При виявленні пожежі працівники Національної поліції зобов'язані повідомити відповідні державні органи і громадські об'єднання, вжити невідкладних заходів для ліквідації її наслідків, врятування людей і надання їм допомоги, охорони майна, що залишилося без нагляду. При підозрі на підпал необхідно організувати охорону слідів злочину, речових доказів, ужити заходів з розшуку і затримання підозрілих.

Для збереження життя і здоров'я людей в умовах пожежі необхідно дотримуватися таких правил:

- при загоранні одягу на людині не дозволяти їй бігти; необхідно повалити її на землю і рясно полити водою, збити вогонь;
- не роздягати обпаленого, якщо одяг його прогорів, накрити постраждалі частини тіла стерильною марлею, іншим матеріалом;
- перш ніж увійти до палаючого будинку, потрібно накритися з головою мокрим покривалом, шматком щільної тканини тощо;
- двері до задимленого приміщення слід відкривати обережно, оскільки швидкий приплив збагаченого киснем повітря може призвести до спалаху;
- для захисту від диму та високої температури при гасінні пожеж дихати потрібно через зволожену тканину;
- не стрибати вниз з висоти вище третього поверху, оскільки це

надзвичайно небезпечно.

Горіння одягу, безпосередні контакти з полум'ям, розжареними предметами, рідинами, що горять, призводять до опіків різного ступеня.

Опіки I, II, III А ступенів належать до поверхневих. Вони можуть загоюватися самостійно з повним відновленням шкірного покриву навіть на великій площі опіку. Глибокі опіки III Б та IV ступенів принципово відрізняються тим, що загоюються рубцюванням та здебільшого вимагають хірургічних методів лікування.

Перша допомога повинна бути спрямована на припинення впливу високої температури на потерпілого. Його кладуть у горизонтальне положення та швидко гасять одяг, що горить, будь-яким способом.

При невеликому опіку (I ступеня) необхідно підставити обпечене місце під струмінь холодної води та тримати до стихання болю, а потім змочити уражену ділянку спиртом або одеколоном, не накладаючи пов'язки.

При сильних опіках та утворенні пухирів необхідно на них покласти стерильну антисептичну пов'язку. У разі відсутності такого роду матеріалів використовують чистий рушник, простирadlo, хустинку тощо, дати знеболювальні препарати.

При великих опікових ураженнях шкіри треба негайно викликати швидку допомогу, закутати потерпілого чистим пропрасованим простирadлом, дати знеболювальні препарати та велику кількість рідини (чай, мінеральна вода).

При сильних опіках не можна:

- обробляти шкіру спиртом, одеколоном, поливати пухирі та обвуглену шкіру водою;
- проколувати пухирі, що утворилися, щоб не інфікувати рану;
- змащувати вражені місця жиром, розчином брильянтовим зеленим, засипати порошками (це перешкоджає подальшому лікуванню);
- зривати прилиплі до місця опіку частини одягу;
- дозволяти потерпілому самостійно пересуватися (можливий шок).

4.8. Вибухобезпека

4.8.1. Поняття про вибухобезпеку

Вибухобезпека об'єкта – це стан об'єкта, за якого виключається можливість виникнення вибуху, а у випадку його прояву зводиться до мінімуму вплив його небезпечних факторів на людей, забезпечується захист матеріальних цінностей.

Вибухобезпека, як правило, тісно пов'язана з пожежною безпекою. Наприклад, при пожежах внаслідок високої температури вибухають різноманітні ємності, наповнені горючими рідинами, газом, боєприпасами тощо.

Проте дуже часто вибухи не пов'язані з пожежею. Наприклад, вибухи боєприпасів на складах (сумнозвісні військові склади під Мелітополем та Славутю), терористичні вибухи, кримінальні вибухи (так, з 1999 по 2004 рр. на території Дніпропетровської області трапилося 42 таких вибухи). Вибухають різноманітні засоби промислового виробництва (гранати, снаряди, авіабомби), а також саморобні вибухові пристрої.

Через наявність газового постачання небезпека вибуху існує у кожній квартирі. Але, окрім непередбачених, неочікуваних вибухів на виробництві, у побуті, спеціальні вибухові засоби використовуються у гірничій справі, в інших галузях народного господарства, у військовій справі, в діяльності ОВС. Тому дотримання вибухобезпеки має надзвичайно велике значення.

4.8.2. Характеристика та види вибухів

Вибух – процес надзвичайно швидкого горіння, що супроводжується миттєвим наростанням температури і тиску та має велику руйнівну силу; це надзвичайно швидка хімічна реакція, що супроводжується виділенням енергії та утворенням стиснених газів, здатних виконувати механічну роботу.

До моменту вибуху будь-якої речовини або вибухового пристрою енергія перебуває у прихованій, потенційній формі. Внаслідок горіння або накопичення енергії екзогенного походження зростає температура середовища, але це ще не означає, що вибух відбудеться. Здійснення вибуху пов'язане з перетворенням теплової енергії у механічну, тобто з появою механічних сил, здатних діяти на середовище та окремі тіла, що оточують джерело вибуху. Процес виділення чи передачі енергії поширюється у вибуховому просторі зі швидкістю, що значно перевищує швидкість розширення вибухових газів, парів води та інших рідких речовин. Якщо вибухають будь-які вибухові речовини за впливу стимулюючого фактора, наприклад детонатора, то відбувається їх перетворення в розпечені вибухові гази, що утворюють зону високого тиску. Цей надзвичайно швидко наростаючий тиск діє на навколишнє середовище з такою силою, що це середовище починає стискатися і переміщатися. Виникає вибухова хвиля, яка швидко розповсюджується у просторі з великою руйнівною силою. Для більшості газів температура вибуху коливається в межах 1200–1700°C, а тиск може досягати 2 МПа (атмос-

ферний тиск складає 101,3 КПа).

За хімічною природою вибух і пожежа, як правило, є однаковими. Але якщо у процесі пожежі людина може захищати своє життя, то при вибуху блискавичність цього процесу зводить можливість захисту до мінімуму. Вибух є наслідком горіння, проте є вибухи, позбавлені фази горіння.

Розрізняють такі види вибухів:

– **об'ємний вибух** – виникає за наявності окислювача вибухонебезпечної концентрації палих газів чи випарів легкозаймистих речовин в усьому об'ємі, що займають газ (випари) і джерела запалювання. Може відбутися у разі витoku газу у замкнутому просторі, на відкритій місцевості у безвітряну погоду, в балках, при тривалих випарах легкозаймистих речовин. Це вибух без фази горіння;

– **детонаційний вибух** – виникає за принципом детонації і характеризується переміщенням фронту полум'я та ударної хвилі зі швидкістю 2000–3000 м/с і більше. **Детонація** – миттєвий вибух речовини, викликаний вибухом іншої речовини або струсом, ударом;

– **вибух у замкнутому просторі** – вибух, що відбувається всередині герметичної ємності з піковим тиском у сотні КПа. Ці вибухи можуть мати місце тільки на установках, що працюють під тиском (балони і цистерни зі стиснутим і зрідженим газом, газгольдери, компресорні установки, повітроводи та аспіраційні системи, газове устаткування, парові та водогрійні котли);

– **вибух киплячих речовин**, що виділяють пару – це комбінація пожежі і вибуху при інтенсивному зростанні температури протягом короткого проміжного часу. Як правило, виникає у середині ємності з горючими речовинами під впливом екзогенного тепла.

4.8.3. Вибухові речовини та їх здатність до бризантності й фугасності

Вибухові речовини мають властивості вибухання під впливом ударів, струсів, відкритого вогню. Вони використовуються у цивільному виробництві (геологорозвідувальні роботи, розробка природних копалин відкритим шляхом, меліоративні роботи, будівництво доріг тощо), у військовій справі, в діяльності органів внутрішніх справ. На жаль, ці самі речовини використовують у злочинній, особливо широко – у терористичній, діяльності.

До вибухобезпечних речовин належать: нітротолуол, динітротолуол, тринітротолуол, динітробензол, нітрогліцерин, тринітроцелулоза,

гексоген, тетразен, тетрил, гримуча ртуть, гримуче срібло й інші. Вибухонебезпечні речовини мають певний колір, фізичні та хімічні властивості, а також здатність до бризантності, фугасності.

Бризантність – це здатність вибуху дробити середовище, що оточує заряд. Ця дія виявляється на відстані, яка приблизно дорівнює двом радіусам заряду. Під час вибуху максимальний імпульс спостерігається в епіцентрі; він внаслідок перепаду тиску великої амплітуди дробить елементи середовища, що перебувають поблизу.

Фугасність – це здатність вибуху переміщувати елементи середовища.

Вибух на відкритій поверхні має мінімальну фугасність, він не здатний виконувати задану роботу, оскільки вибухова хвиля, що виникає, швидко гасне. Якщо ж вибух відбувається в замкнутому просторі, фугасність буде значною, вибухова хвиля проявить велику руйнівну дію.

Простір, у якому знаходиться чи може знаходитися вибухонебезпечна суміш, називається *вибухонебезпечною зоною*.

Найбільш розповсюдженою вибуховою речовиною є тротил (тринітротолуол). У зв'язку з його частим використанням силу вибуху різних вибухонебезпечних речовин порівнюють із силою вибуху тротилу (тротилівий еквівалент).

Тротилівий (тринітротолуоловий) еквівалент – кількість вибухової речовини, яка за силою вибуху дорівнює вибуху 1 кг тротилу. Наприклад, тротилівий еквівалент пластиду становить 0,3 кг.

Тротил – білі кристали, які жовтіють на світлі. Порошкоподібний та пресований тротил має високу чутливість до детонації; до ударів та тертя не чутливий. Тривале перебування у воді, землі, корпусах боєприпасів не змінює його вибухових властивостей. При підпалюванні горить кіптявим полум'ям без вибуху. Детонація та вибух можливі при горінні великої кількості тротилу. Мінімальна вага здатного детонувати заряду – не менше 50 г.

Гексоген – білі токсичні кристали без запаху і смаку, погано розчинні у спирті, ефірі, воді, добре – в ацетоні. Гексоген чутливий до детонації, його чутливість до тертя та нагрівання невелика, при підпалюванні горить яскравим полум'ям.

Тринітрогліцерин – жовта масляниста рідина, розводиться водою, вибухає від удару, поштовху, перепаду температури.

Тринітрофенол (пікринова кислота, інакше лідит, мелініт, шимоза) – яскраво-жовті кристали, нерозчинні у воді. Тринітрофенол не чутливий до нагрівання та тертя, при підпалюванні горить яскравим кіптявим полум'ям, відрізняється бризантністю. Взаємодія тринітрофенолу з ме-

талами є неприпустимою, оскільки при цьому утворюються вибухонебезпечні і високочутливі сполуки-пікрати.

Гримуча ртуть – кристалічний порошок світло-сірого кольору, солодкого металевого смаку, токсичний, погано розчинний у воді, але добре – у водних розчинах аміаку. Гримуча ртуть детонує при ударі. Концентрована сірчана кислота викликає вибух гримучої ртуті.

Гримуче срібло – довгі кристали, токсичні, мають високу чутливість до удару. Взаємодія його з металами, сірчаною кислотою є дуже небезпечною, оскільки призводить до вибуху. Детонує без оболонки.

Гексаметиленпероксиддіамін (ГМТД) – білі ромбічні кристали, погано розчинні у воді, спирті, ацетоні. Летючі при зберіганні на відкритому повітрі, не гігроскопічні, викликають подразнення верхніх дихальних шляхів. ГМТД чутливий до нагрівання і тертя, чутливість до удару й нього дещо нижча, ніж у гримучої ртуті. Якщо його підпалити на відкритому повітрі, він згорає миттєво, але якщо його легко запресувати в паперову трубку, різко зростає його чутливість до детонації. Відрізняється високими бризантними властивостями.

Тринітроцелулоза (піроксилін) має вигляд бавовняної вати з пилоподібними волокнами. Піроксилін не розчинний у воді, спирті, але розчинний в ацетоні. Легко займається, утворюючи яскравий сильний спалах високої температури. Використовується для виготовлення бездимного пороху та інших вибухових речовин, целулоїду, нітроцелулозних пластифікаторів.

Розпізнати вибухові речовини за їх фізико-хімічними властивостями дуже важко, тим більше що вони можуть змішуватися з іншими практично безпечними речовинами (цукром, добривами), добре приховуватися, зберігатися у вигляді двох речовин і бути при цьому безпечними, а при з'єднанні – вибухати. Найкращий спосіб визначення вибухової речовини – використання спеціально натренованих собак.

До вибуху здатні й деякі інші речовини, наприклад водень у суміші з киснем або повітрям утворює здатну детонувати систему.

4.8.4. Небезпечні фактори вибуху та захист від них

Вибух поєднує в собі комплекс небезпечних факторів, які можуть призвести до смерті й каліцтва незахищених і ненавчених людей, до значних матеріальних збитків та забруднення навколишнього середовища. До небезпечних факторів вибуху належать:

- ударна хвиля;
- яскраве світло;
- теплове випромінювання;

– уламки і фрагменти будівель, ґрунту.

Ударна хвиля в обмеженому просторі становить велику небезпеку. При її впливі важливим фактором є площа поверхні тіла людини. Мінімальним такий вплив буде, якщо людина лежить уздовж напрямку дії ударної хвилі. Зі збільшенням відстані від епіцентру вибуху сила ударної хвилі зменшується. Небезпека ударної хвилі залежить від характеру будівель, надлишку її тиску.

Велика руйнівна сила вибуху призводить до смерті людей, які перебувають в епіцентрі вибуху та у небезпечній зоні. Від ударної хвилі люди при падінні отримують травми, а від надмірної сили шуму – порушення функції слухового аналізатора, струс головного мозку.

Яскраве світло і теплове випромінювання внаслідок вибуху не становлять смертельної загрози для людини, але можуть призвести до втрати зору, опіків обличчя, інших частин тіла.

Газоподібні продукти вибуху становлять небезпеку в обмеженому просторі, коли їх концентрація перевищує гранично допустимі норми. До газоподібних продуктів вибуху можуть входити: чадний газ, оксиди азоту, ціаністий водень й ін.

Заходи захисту від вибуху поділяють на такі:

- захист від ударної хвилі;
- захист від теплового випромінювання і яскравого світла;
- захист від газоподібних продуктів вибуху;
- захист від ураження осколками.

Способи і засоби захисту від ударної хвилі, теплового випромінювання, ураження осколками передбачають:

а) захист відстанню, тобто розміщення людей за межами вибухо-небезпечної зони, віддалення робочих місць на максимально допустиму відстань від джерела вибуху (рис. 2);

б) зменшення площі впливу негативних факторів;

в) використання перешкод.

	Повне ураження		Вибіркове ураження		Розліт осколків	
	Вражаючі фактори вибуху	Осколкова				
Ударна хвиля				Звукова хвиля		
Фугасна						
Термічна						
Бризантна						
I зона		II зона	III зона	IV зона	V зона	

Умовні зони (відстані)

Рис. 2. Залежність вражаючих факторів вибуху від відстаней

Для захисту від теплового випромінювання, яскравого світла, газоподібних продуктів вибуху слід використовувати індивідуальні засоби захисту.

4.8.5. Дії працівників Національної поліції при виявленні джерел вибуху

Розслідування та попередження вибухових злочинів здійснюється Державним науково-дослідним експертно-кримінальним центром МВС України (ДНДЕКЦ) та науково-дослідними експертно-кримінальними центрами (НДЕКЦ) при ГУНП. Структурними підрозділами НДЕКЦ є відділи, групи експертно-кримінального забезпечення, у тому числі й вибухово-технічний відділ (ВТВ).

Способи застосування вибухових пристроїв зі злочинною метою мають тенденцію до постійного удосконалення. Для знищення людей, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, руйнування об'єктів злочинці використовують керовані за допомогою електроланцюгів та радіоліній вибухи, надаючи перевагу вибуховим пристроям, які спроможні призводити до максимальних ушкоджень жертви, руйнування об'єктів або залякування людей. Одночасно злочинці визначають зручні місця встановлення вибухових пристроїв, методи їх маскуванню тощо. Вибуховий пристрій дуже рідко виглядає як класична бомба, значно частіше він має

подобу будь-якого предмета (лялька, машинка, дипломат, пакет тощо).

У разі виявлення вибухонебезпечних пристроїв або інших джерел вибуху (витоку газу тощо), а також отримання інформації про підготовку до кримінального злочину, його місце, час, про предмети, які виглядають підозріло і можуть становити небезпеку для населення, працівники поліції зобов'язані:

- сповістити про це оперативного чергового, повідомити аварійні чи спеціальні служби;
- не підходити і не торкатися небезпечних предметів;
- при наявності запаху газу у приміщенні провести природне провітрювання його, не вмикати і не вимикати світло, не користуватися вогнем;
- вжити усіх можливих заходів для гарантування особистої безпеки, рятування людей, надання потерпілим допомоги;
- вжити заходів з недопущення до небезпечної зони людей і транспорту, які не беруть участь у ліквідації наслідків, а також тварин;
- здійснювати охорону громадського порядку та охорону об'єктів, з яких проведено евакуацію людей;
- сприяти мобілізації транспорту і працездатного населення для проведення рятувальних і невідкладних аварійно-ремонтних робіт;
- доповісти оперативному черговому про прибуття аварійних чи спеціальних служб, а також про усунення наслідків;
- письмово доповісти на ім'я керівника підрозділу Національної поліції про інцидент.

4.8.6. Попередження спланованих злочинних вибухів на об'єктах МВС

Для попередження спланованих злочинцями вибухів на об'єктах МВС слід суворо виконувати заходи, які умовно можна поділити на зовнішні і внутрішні.

До зовнішніх заходів належать:

- заборона паркування автомобілів на відстані менше 100 метрів від об'єкта без відповідного дозволу;
- патрулювання об'єкта;
- огороження об'єкта, телеспостереження за його фасадом, освітленість території об'єкта в нічний час;
- для попередження можливого встановлення боєприпасів на об'єкті – регулярне патрулювання, огляд території; зелені насадження (кущі) перед будинками повинні бути низько підстрижені;

– здійснення робіт господарських служб на прилеглий до об'єкта території лише у присутності працівників поліції.

До внутрішніх заходів належать:

– наявність чергової служби і жорсткого перепускного режиму;
– здійснення пропуску сторонніх відвідувачів на територію об'єкта лише з дозволу уповноважених осіб, до яких вони направляються, з відповідним записом у журналі;

– наявність плану дій на випадок виявлення вибухонебезпечних предметів чи одержання повідомлення про ймовірне мінування об'єкта;

– стеження за появою сторонніх звуків, шуму та ознак пожежі на об'єкті;

– знаходження у кабінетах та інших приміщеннях лише предметів і речей, необхідних для роботи у цих приміщеннях; добрий огляд простору приміщення на рівні підлоги; вільний доступ до прорізів легкоскладних конструкцій;

– всередині будинку у відсутності працівників усі двері мають бути замкнені;

– проведення профілактичного огляду місць можливого закладання вибухових пристроїв: в урнах, за горщиками з квітами, під стільцями, у господарчо-побутових приміщеннях, туалетних, гардеробних, на сходових майданчиках тощо.

Одним із основних заходів у разі виявлення закладеної вибухівки або отримання інформації про таку є проведення швидкої евакуації людей, котрі перебувають на об'єкті. Для більш чіткого виконання операції рекомендується 1–2 рази на рік проводити тренувальні евакуації. Методику і вимоги до проведення евакуації людей у випадку небезпечних ситуацій описано у попередньому розділі «Пожежна безпека».

Питання до розділу 4.
Небезпека в діяльності працівників Національної поліції

1. Поняття про небезпеку та її види.
2. Розпізнання та уникнення небезпечних ситуацій.
3. Фактори, що зумовлюють безпеку працівників Національної поліції у небезпечних ситуаціях.
4. Електробезпека в діяльності працівників Національної поліції.
5. Основне завдання електробезпеки.
6. Фактори, що впливають на наслідки ураження людини електричним струмом.
7. Дії працівників підрозділів Національної поліції при загрозі впливу електроструму на людину.
8. Надання долікарської допомоги при ураженні електричним струмом.
9. Безпека працівників Національної поліції при роботі з електронно-обчислювальними машинами (ЕОМ).
10. Поняття про пожежу. Основні причини пожеж.
11. Негативні наслідки пожеж.
12. Обставини, що сприяють виникненню та розповсюдженню пожеж.
13. Пожежна безпека в підрозділах Національної поліції.
14. Заходи пожежної профілактики.
15. Основні обов'язки керівника щодо забезпечення пожежної безпеки.
16. Навчання з питань пожежної безпеки.
17. Інструктажі з питань пожежної безпеки.
18. Вимоги до забезпечення належної евакуації персоналу із приміщень при пожежах.
19. Дії працівників Національної поліції на випадок пожежі та надання першої допомоги потерпілим.
20. Засоби гасіння пожеж.
21. Поняття про вибухобезпеку.
22. Характеристика вибуху.
23. Види вибухів.
24. Вибухові речовини.
25. Небезпечні фактори вибуху.
26. Бризантність вибухових речовин.
27. Фугасність вибухових речовин.
28. Заходи захисту від небезпечних факторів вибуху.
29. Загальна характеристика вибухових пристроїв.
30. Тротилові шашки як вибуховий засіб.
31. Спеціальні вибухові засоби та дотримання правил безпеки при їх застосуванні.
32. Протипіхотні міни і ручні гранати як вибухові засоби.
33. Технічна безпека вибуху на відстані.
34. Заходи гарантування вибухобезпеки.
35. Дії працівників поліції при виявленні джерел вибуху.
36. Попередження спланованих вибухів на об'єктах МВС.
- 37.** Радіус небезпечної зони вибуху.

Розділ 5

ОСОБИСТА БЕЗПЕКА ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ, СПЕЦЗАСОБІВ ТА СЛУЖБОВИХ ТВАРИН

5.1. Заходи особистої безпеки працівників Національної поліції під час застосування заходів фізичного впливу

5.1.1. Візуальна оцінка стану правопорушника

Однією з поширених помилок у діяльності працівників поліції під час застосування заходів фізичного впливу, що може призвести до небажаних наслідків, є хибне сприймання правопорушника, що полягає у визначенні ступеня його озброєності та візуальної оцінки його стану.

На стадії візуального контакту з правопорушником поліцейському необхідно оцінити можливість ефективного ведення двобою шляхом оцінки його зовнішнього вигляду – одягу, взуття, можливої озброєності, фізичного та психічного стану.

Одяг і взуття супротивника може бути союзником у разі відбиття нападу або виявитися серйозною перешкодою для перемоги над ним.

Оцінка одягу правопорушника здійснюється поліцейським візуально зверху вниз за такими критеріями:

- ступінь можливості виконувати швидкі рухи;
- ступінь захищеності життєво важливих органів та уразливих місць;
- ефективність застосування ударів та окремих прийомів;
- придатність взуття для ефективного нанесення ударів ногами.

Наприклад, у разі нападу деякі моделі джинсів можуть сковувати рухи. Отже, удари ногами, які, ймовірно, може нанести правопорушник поліцейському, можна очікувати у середній та нижній рівень тулуба.

Легкі сорочки, футболки, теніски не захищають важливі органи, тому всі удари, нанесені у тулуб правопорушника, будуть ефективними. Такий одяг сприяє виконанню захватів і кидків, удушень рукою. Кросівки не збільшують силу ударів правопорушника ногами.

Зимовий одяг стримує рухи порушника. Удари ногами і руками, нанесені поліцейському, більше нагадуватимуть сильні поштовхи. Удари ногами, найімовірніше, будуть наноситися у ноги та нижню частину тулуба. У такому випадку практично вся поверхня тіла правопорушника

захищена, тому удари поліцейського у тулуб будуть неефективними.

Грубий одяг правопорушника робить практично неможливим застосування больових прийомів на руки і найефективнішими у такому випадку будуть прямі удари у голову і поштовхові удари ногою у тулуб.

Якщо правопорушник вдягнений у важкі черевики, то це збільшує силу ударів ногами, які він може завдати поліцейському.

Оцінюючи фізичний стан правопорушника, слід враховувати його зріст, вагу, статуру, рухливість та наявність навичок ведення рукопашного бою.

Завданням цієї оцінки є визначення сильних і слабких місць правопорушника, виходячи з особливостей його фізичного стану і наявності інших факторів, а також вибір тактики ведення двобою.

Наприклад, короткі руки правопорушника дозволяють вести двобій з ним на близькій дистанції. При високому зрості найефективнішими і доступними будуть удари у нижні кінцівки і нижню частину тулуба. При малому зрості супротивника акцент робиться на нанесення ударів як руками зверху, так і колінами у голову. Вузькі плечі свідчать про невелику фізичну силу, що дозволяє використовувати кидкову техніку, застосувати больові прийоми, прийоми удушення і роботу в “клінчі”.

Широкі плечі супротивника свідчать про те, що слід використовувати ударну техніку, тримаючись на дальній дистанції і не дати можливості захопити себе, що може сприяти правопорушнику максимально використати свою фізичну силу. Якщо правопорушник рухливий, то не треба рухатися, як він. Можливо, він фізично витриваліший, ніж поліцейський, і його тактика базується на фізичному виснаженні суперника. Необхідно спробувати вловити закономірність його рухів і нанести йому два-три точних удари. Малорухливий правопорушник може розраховувати на свою фізичну силу і намагатися увійти у “клінч”. У цій ситуації найкраще максимально використовувати удари в уразливі місця з дальньої дистанції, поєднуючи їх із швидкими пересуваннями.

Наявність навичок ведення рукопашного бою у правопорушника визначається перед початком сутички за положенням його тіла (за певною стійкою), манерою утримувати зброю, якщо вона є, що уточнюється під час ведення бою.

За певною стійкою можна визначити, яким видом єдиноборства володіє правопорушник, а отже, можна визначити свою тактику протидії.

Розставлені напівзігнуті ноги і розведені руки супротивника в сторони свідчать про те, що це борець, і спроба боротися з ним приречена на поразку, якщо, звичайно, поліцейський сам не є борцем.

Якщо руки правопорушника знаходяться біля обличчя або тулуба (кисті рук на одному рівні), плечі підняті, стопи ніг стоять на рівні плечей, то правопорушник, найімовірніше, володіє технікою боксу.

Ліво- або правостороння стійка з виставленою вперед однією рукою характерні для людей, які займалися рукопашним боєм, карате або кікбоксингом.

Слід враховувати, що у кожному з видів єдиноборств є свої обмеження при веденні двобою, що є вразливим місцем цих спортсменів. Борці дуже сильні фізично, вони завжди прагнуть увійти в “клінч”, захопити і кинути суперника. Але вони практично не очікують, що їм будуть наносити удари при захопленні колінами у пах, штрикати пальцями в очі та застосовувати інші неспортивні прийоми.

Боксери добре працюють руками на усіх дистанціях, прекрасно тримають удар у голову та тулуб, але нічого не можуть протиставити ударам у нижні кінцівки, боротьбі у “партері”, больовим прийомам та прийомам удушення.

У рукопашників, каратистів, кікбоксерів добре поставлені удари ногами та руками, вони більше підготовлені до ведення двобою неспортивними методами, але меншою мірою володіють навичками боротьби у “партері”.

Слід зазначити, що ефективність впливу ударів на правопорушника у багатьох ситуаціях залежить від використання кидків, больових прийомів та ін. При виконанні больових прийомів або кидків зусилля поліцейського часто знаходяться у прямій залежності від ваги або зросту правопорушника, а при використанні ударної техніки ці зусилля суттєво не залежать від ваги і зросту супротивників.

Таким чином, удари руками та ногами підвищують ефективність застосування заходів фізичного впливу у випадках, коли поліцейський має меншу вагу, зріст або діє проти декількох правопорушників.

При загрозі використання зброї або вчинення опору групою правопорушників становище поліцейського ускладнює небезпека нападу ззаду та чисельна перевага нападників.

У таких ситуаціях рекомендується уникати захоплень і використовувати блоки та удари для захисту від нападників, переміщуючись від одного супротивника до іншого, не даючи себе захопити.

При двох і більше супротивниках не рекомендується застосовувати кидки, удушення, больові прийоми. Це малоефективно і дуже небезпечно. Використання у таких ситуаціях, насамперед, ударів сприяє можливості придушити опір правопорушників з мінімальною втратою часу і, як свідчить практика, надійніше вирішує завдання забезпечення

особистої безпеки поліцейського.

Візуальна оцінка психічного стану здійснюється шляхом оцінки міміки правопорушника, його жестів, пози, інтонацій голосу. Завданням цієї оцінки є визначення ступеня психологічної готовності правопорушника до ведення двобою. Вищий ступінь психологічної готовності правопорушника визначається наявністю у нього таких необхідних особистісних якостей, як сміливість, рішучість, наполегливість, самоконтроль, впевненість у собі, а також певного стану агресивності. Висновок про наявність таких особистісних психологічних якостей можна зробити на підставі вивчення особливостей зовнішності особи правопорушника. Важке квадратне підборіддя свідчить про сміливість та жорстокість. Висунуте вперед підборіддя – про наполегливість, що переходить у впертість. Міцно стиснуті губи – про рішучість. Примружені очі – про впевненість у собі та розвинуте почуття самоконтролю. Мовлення такої людини спокійне, продумане, закінчення слів вимовляються чітко, сильніше, ніж звичайно, виділяються наголоси. Тон голосу рівний, твердий, часто такий, що не допускає заперечень. Тулуб злегка нахилений вперед (атакуюча позиція).

На агресивний стан правопорушника вказують такі ознаки:

- звужені зіниці;
- м'язи лоба зсунуті всередину і вниз, створюючи загрозливий або лютий вираз очей, ніздрі розширені, а крила носа трохи підняті, губи або міцно стиснуті, або відтягнуті, створюючи прямокутну форму і відкриваючи стиснуті зуби, обличчя наливається кров'ю, слова не вимовляються, а цідяться крізь зуби;
- саркастична посмішка, очі розширені без моргання;
- голова високо піднята, підборіддя виставлене вперед;
- високий, у широкому діапазоні сили, тональності та висоти голос;
- стиснуті кулаки;
- коротке, через ніс дихання;
- агресивна поза (боксерські, борцівські стійки, погрози кулаком і т. ін.);
- демонстрація образливих жестів;
- навмисне емоційне самозбудження (у людей, які не мають впевненості у власних силах);
- вимовляння образливих слів і погроз.

Слід пам'ятати, що для визначення наявності агресивності не обов'язково вишукувати усі ці ознаки у супротивника. Ці ознаки є досить умовними і залежать від особливостей характеру і темпераменту конкретної людини. Для того щоб оцінити наміри супротивника як агресив-

ні, досить і однієї з цих ознак.

Найнижчий ступінь психологічної готовності до опору визначається наявністю у людини таких особистісних якостей, як боягузтво, нерішучість, невпевненість, емоційна збудженість, що переважає над логікою.

Оцінити це можна за такими ознаками:

- піт на лобі свідчить про почуття страху у супротивника;
- якщо у нього очі напівопущені, погляд “бігає”, відчувається відкрите небажання зустрічатися поглядами з очима співбесідника, то це свідчить про сором’язливість, невпевненість та звичку підкорятися;
- при розширених зіницях, широко розплющених очах – жах (слід мати на увазі, що розширення зіниць може бути викликане вживанням деяких видів наркотиків);
- маленьке, вузьке, скошене назад підборіддя, яке виступає вперед, свідчить про хитрість та підступність людини;
- напіввідкритий рот – нерішучість, відсутність волі до опору;
- руки постійно щось мнуть, смикають – невпевненість, бажання швидше закінчити спілкування;
- дрижання (тремор) кінчиків пальців – страх (можливо, внаслідок вживання міцних спиртних напоїв);
- звужені плечі, згорблена спина – мимовільне бажання здаватися меншим – свідчить про страх, готовність підкорятися. Вимова такої людини невиразна, слова звучать скоромовкою, закінчення слів “ковтаються”, висота голосу може різко мінятися кілька разів протягом розмови, у голосі відчутні істеричні нотки. Тулуб у такої людини трохи відхилений назад (оборонна позиція).

Дуже важко передбачити поведінку супротивника, який перебуває під дією наркотичних речовин або великої дози алкоголю. Його свідомість запаморочена і логіку в його діях шукати безглуздо. Така людина підпорядкована лише власній домінанті, що переважає в її свідомості: вона, як правило, прагне досягти своєї мети. У такого супротивника відсутнє почуття страху, сили його багаторазово зростають, поріг больової чутливості різко підвищується. Такий супротивник практично не відчуває болю і, навіть діставши ушкодження, нерідко продовжує атакувати. Поряд з цим, у такої людини уповільнена реакція, порушена координація рухів, що дозволяє поліцейському застосувати відволікаючі прийоми та дії. Крім того, у нього порушена здатність переривати свої рухи і змінювати їх траєкторію. Це дає можливість ухилятися від його ударів, маневрувати і заходити з боку спини.

Супротивник, перебуваючи під дією алкоголю чи наркотиків, зда-

тен вчинити найжорстокіші злочини. Зупинити його дії потрібно усіма силами і можливостями, атакуючи життєво важливі ділянки тіла.

Усе вищезазначене дає змогу нагадати всім відому істину: поліцейський при виконанні службових обов'язків повинен уникати стану ейфорії, що може бути викликаний вживанням алкоголю. У такому стані оцінка реальної небезпеки, дистанції, швидкості рухів та їх координаті неминуче спотворюється. Власну безпеку можна поставити під загрозу, випивши лише 100 грамів алкоголю.

Будь-які захисні дії будуть набагато успішнішими, якщо їм передує відволікаючий маневр.

На практиці грамотне і своєчасне застосування відволікаючих прийомів дає вагому перевагу в будь-якому двобої, навіть якщо супротивник озброєний.

Відволікаючі прийоми можуть бути дуже різноманітними:

- симуляція (імітація крайнього ступеня втоми, нестерпного болю, запаморочення свідомості);

- камуфлювання (маскування зброї перед несподіваною контратакою, уміння сховатися, коли тебе переслідують);

- численні способи впливу на свідомість супротивника (голосом, поглядом, жестами), а також широке використання різноманітних предметів для відвертання уваги супротивника;

- створення йому перешкод, що утруднюють ведення двобою.

Відволікаючі прийоми можуть лише на коротку мить цілком заволодіти увагою супротивника, стати несподіваною домінантою в його свідомості, змусити переключити увагу на який-небудь предмет чи дію. Коротка пауза, що виникає при цьому, збентеження і дає той самий один-єдиний шанс для найбільш ефективною контратаки (удару, кидка) або істотної зміни позиції (відхід з незручного місця, наприклад з кута).

5.1.2. Заходи безпеки працівників Національної поліції при застосуванні заходів фізичного впливу проти озброєного правопорушника

Боротьба проти озброєного правопорушника належить до найскладнішого в технічному і психологічному плані виду фізичного протиборства і має свої особливості. По-перше, у поліцейського виникає почуття страху та психологічного дискомфорту, паралізується здатність діяти. По-друге, правопорушник має можливість атакувати з довшої дистанції, залишаючись поза досяжністю поліцейського.

Боротися з озброєним супротивником завжди важко, тому що постійно існує велика імовірність того, що така боротьба закінчиться трагі-

чно. Поліцейському в подібній ситуації потрібна величезна витримка і володіння собою.

Проте слід враховувати, що правопорушник, який загрожує зброєю, звичайно, має намір застосувати саме її, ігноруючи інші прийоми нападу (удари руками, ногами, кидки). До того ж непоодинокими є випадки, коли відбувається переоцінка своїх можливостей, що робить суперника необережним у діях.

Посягати на життя поліцейських, які перевіряють документи або проводять затримання, можуть не лише особи, які вчинили особливо тяжкі злочини, а й особи, які затримуються за хуліганство, розбійні напади, крадіжки і адміністративні правопорушення, а також особи, які викликають підозру.

На відміну від минулих років, коли опір правопорушниками чинився переважно за допомогою предметів господарсько-побутового призначення, нині майже у половині випадків протидії працівникам поліції вони використовують вогнепальну зброю заводського чи саморобного виробництва, газові пістолети, перероблені для стрільби бойовими патронами, різноманітні вибухові пристрої.

Випадків застосування вогнепальної зброї значно більше, ніж випадків з використанням ножів, що традиційно лідирували у кримінальних ситуаціях. Більшість ножів, як правило, належить до категорії господарських і не є холодною зброєю.

Найчастіше використовуються такі види холодної зброї: ножі, кинджали, кортики. Усі вони можуть бути як заводського, так і саморобного виробництва. Ще використовуються сокири, різноманітні "заточки", нунчаки, кастети, ланцюги тощо.

У якості холодної зброї можуть бути використані предмети господарського або побутового призначення: парасольки, садово-городній інвентар, тарілки, високі бокали, пляшки, стільці тощо.

Для чинення опору поліцейським або нападу на них правопорушники використовують підручні засоби та інструменти. Найчастіше це ті, що є на той момент під рукою і не піддавалися будь-якій обробці: труби, металеві прутки, дерев'яні кілки, каміння. Використовуються розбиті пляшки, здебільшого дуже небезпечні, а також різноманітні інструменти – переважно сокири.

Прийоми, що використовуються для обеззброєння супротивника, мають бути прості, ефективні, максимально надійні і, головне, добре засвоєні.

Як уже зазначалося, увагу супротивника зі зброєю відвертає будь-який предмет, який можна кинути йому в обличчя або під ноги. Відразу

ж за виконанням відволікаючої дії необхідно миттєво переходити до активної дії – або стрімким рухом скоротити дистанцію і контратакувати усіма способами, якими володіє поліцейський, або ухилитися, щоб руки атакуючого супротивника “провалилися у порожнечу”.

Відвертання уваги одночасно є ефективним захистом від зброї, здійснюється шляхом розмахування перед очима супротивника яким-небудь предметом: курткою, плащем, сумкою, портфелем.

Імітація втоми притупляє обережність супротивника, змушує його йти у відкрити атаку, на так зване “добивання”.

Погляд поліцейського убік чи голосне звертання до уявного нападника майже напевно змусять супротивника озирнутися (нерви при цьому у нього напружені), що дасть можливість поліцейському розпочати атаку.

Несподіваний крик взагалі може паралізувати супротивника. До того ж крик, різкий видих дозволять на якусь мить збільшити м'язове зусилля.

При веденні фізичного протиборства з озброєним супротивником з метою забезпечення особистої безпеки рекомендується дотримуватися таких загальних правил:

- дії з оцінки ситуації, що створилася, вибір тактики і засобів для самозахисту мають здійснюватися здебільшого на стадії підготовки нападу, наприклад замаху. Можливі й винятки з правил, залежно від певних ситуацій та моментів;

- перед застосуванням прийомів захисту необхідно обов'язково відступити з умовної лінії руху руки супротивника, якою наноситься удар холодною зброєю, або з траєкторії пострілу;

- прийоми захисту і обеззброєння слід виконувати максимально швидко і впевнено;

- слід завжди контролювати вільну руку супротивника, тому що він може перехопити нею зброю;

- захопивши озброєну руку супротивника, виконуючи будь-який прийом обеззброєння, не можна проносити її перед собою двічі, незважаючи на міцне захоплення, пістолет може вистрілити;

- у сутичці із супротивником, озброєним ножем (рідше, іншою зброєю), потрібно виконувати захоплення, міцно затискаючи і кисть його руки, щоб супротивнику не дати можливості повернути її та лезом нанести поранення руки поліцейського;

- при відведенні руки з вогнепальною зброєю вона має спрямовуватися вгору або вниз для попередження нещасного випадку з людьми, які знаходяться поруч. Це саме правило стосується і випадків сутички із

супротивником, озброєним ножем;

- одночасно із захопленням і відведенням руки зі зброєю потрібно швидко і точно нанести удар в уразливе місце, що полегшить вилучення зброї і послабить подальший опір супротивника. Удари мають нагадувати хльосткий рух батога. Слід пам'ятати, що при захопленні руки зі зброєю супротивник інтуїтивно напружує м'язи передпліччя – плеча і притискає руку ближче до тулуба. Запізнілий удар у такому випадку може не відразу ввести його у шоківий стан;

- усі види захисних дій мають закінчуватися застосуванням больових прийомів.

Небезпека для поліцейського існує увесь час, поки супротивник тримає в руках зброю. У безпеці можна почуватися лише тоді, коли супротивника обеззброєно і він не має можливості використовувати зброю або за своїм фізичним станом продовжувати атаку.

Одним з головних чинників, що забезпечують ефективність захисних дій при нападі озброєного правопорушника, є рівень психічної підготовленості поліцейського. Психічно стійкий поліцейський діє впевнено та зосереджено, у нього мобілізуються внутрішні фізичні та емоційні резерви організму, його впевненість деморалізує правопорушника і, врешті-решт, об'єктивно зумовлює перемогу у двобої.

Вади психічної підготовленості призводять до неадекватної оцінки ситуації, викликають розлад рухової функції, розосередженість уваги, зниження швидкості і точності реагування.

5.2. Засоби індивідуального захисту поліцейського

Відповідно до ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію», поліція під час виконання повноважень, визначених цим Законом, може застосовувати такі заходи примусу як фізичну силу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю. Закон визначає, що *спеціальні засоби як поліцейські заходи примусу – це сукупність пристроїв, приладів і предметів, спеціально виготовлених, конструктивно призначених і технічно придатних для захисту людей від ураження різними предметами (у тому числі від зброї), тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника), пригнічення чи обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) шляхом здійснення впливу на неї чи предмети, що її оточують, з чітким регулюванням підстав і правил застосування таких засобів та службових тварин.* Так, для виконання своїх повноважень поліцейські можуть використовувати такі

спеціальні засоби:

- 1) гумові та пластикові кийки;
- 2) електрошокові пристрої контактної та контактнo-дистанційної дії;
- 3) засоби обмеження рухомості (кайданки, сітки для зв'язування тощо);
- 4) засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії;
- 5) засоби примусової зупинки транспорту;
- 6) спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби;
- 7) службових собак та службових коней;
- 8) пристрої, гранати та боєприпаси світлозвукової дії;
- 9) засоби акустичного та мікрохвильового впливу;
- 10) пристрої, гранати, боєприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень;
- 11) пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії;
- 12) засоби, споряджені безпечними димоутворюючими препаратами;
- 13) водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби.

Продовжуючи аналіз чинного законодавства можна сказати, що до переліку спеціальних засобів, якими користується поліція, належать:

1. Засоби індивідуального захисту.
2. Засоби активної оборони.
3. Засоби забезпечення спеціальних операцій.
4. Пристрої для відкриття приміщень, захоплених правопорушниками.

Важливо те, що законом прямо вказано, що *не є заходом примусу використання поліцейським засобів індивідуального захисту (шоломів, бронежилетів та іншого спеціального екіпірування)*.

Відповідно до постанови КМ УРСР від 27 лютого 1991 р. № 49 "Про затвердження Правил застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку", до засобів індивідуального захисту належать:

- 1) шоломи (сталеві армійські, композитні бойові, "Сфера", каска захисна (пластмасова);
- 2) бронежилети;
- 3) протиударні та броньові щити.

Шолом сталевий армійський СШ-68:

Забезпечує захист від небалістичних ударів (холодною зброєю і т.п.), а також сталевих уламків масою 1,0 грам на швидкості до 250 м/с. Від куль не захищає. Маса шолома – 1300 грамів.

Найбільш сучасними є композитні бойові (балістичні) шоломи, які виробляються із застосуванням новітніх технологій та матеріалів. Так, в Україні найбільш розповсюджені композитні бойові (балістичні) шоломи під назвою ЗБШ:

Шолом універсальний

Шолом полегшений типу В

Шолом полегшений типу А

Наступним у переліку індивідуальних засобів захисту є **спеціальний титановий шолом «Сфера» і СТШ-81**: (4 титанові пластини в чохлі) призначений для захисту від куль з відстані 25 м (1-й клас захисту). Площа захисту – 10 кв. дм, маса – до 2,5 кг. Час безперервного носіння – до 4 годин.

Каска захисна (пластмасова) або шолом протиударний з прозорим забралом призначений для захисту голови людини від ударів камінням, палицями і т.п. Вага – 1,4 кг.

Наступним засобом індивідуального захисту є бронежилети. Найбільш розповсюдженим в Україні є бронежилет "Корсар" та його модифікації. Так, відповідно до інформації, що надається виробником, бронежилет "Корсар" виробляється у різних комплектаціях:

Комплектація № 1 Захист грудей і спини;

Комплектація № 2 Захист грудей, спини і боків;

Комплектація № 3 Захист грудей, спини, боків, шиї, паху;

Комплектація № 4 Захист грудей, спини, боків, шиї, паху, плечей.

Протиударні та броньові щити

Протиударні та броньові щити призначені для захисту життєво важливих органів від ударів та поранення вогнепальною зброєю. В підрозділах Національної поліції використовуються:

- протиударні пластикові та металеві щити («Вітраж М», «Вітраж АТ»), які захищають від ударів камінням, палками, металевими прутами та іншими предметами;

БЗТ-75 – броньовий захисний титановий щит, захищає від куль пістолетів, револьверів та гладкоствольних рушниць. Площа захисту – 25 кв. дм, маса – 4,5 кг. Час безперервного носіння – 4 години.

Заходи безпеки при користуванні спеціальними засобами

Категорично забороняється:

- застосовувати спецзасоби працівникам Національної поліції, які не засвоїли основні положення Закону України «Про Національну поліцію», Правила застосування спецзасобів при охороні громадського порядку, затверджені постановою Ради Міністрів від 27 лютого 1991 р. № 49 з наступними змінами та доповненнями, а також тим, що не пройшли відповідне навчання і не отримали залік із застосування спецзасобів;
- застосовувати спецзасоби зі строком дії, що минув;
- застосовувати спецзасоби на відстані ближче, ніж зазначено у технічних характеристиках;
- застосовувати спецзасоби, що мають зовнішні дефекти чи ушкодження цілісності корпусу та запобіжного пускового пристрою;
- зберігати спецзасоби поблизу джерел вогню та електронагрівальних пристроїв;
- зберігати та застосовувати спецзасоби поблизу приладів та апаратури, здатних навести електричний струм більше 0,02 А;
- завдавати вплив статичними електричними розрядами;
- втручатися в конструкцію спецзасобів, розбирати їх;
- здійснювати механічний вплив на спецзасоби (удар, тертя);
- наближатися до спецзасобу, що не спрацював, раніше ніж через 10 хвилин після застосування.

5.3. Забезпечення особистої безпеки працівників Національної поліції при використанні службових собак

В діяльності підрозділів Національної поліції при виконанні завдань з охорони публічного порядку, забезпечення захисту та охорони життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян службові собаки використовуються для:

- конвоювання обвинувачених (підсудних), засуджених;
- обшуку місцевості, житлових масивів та приміщень;
- вибору підозрюваних за запахом їх речей або слідів;
- охорони важливих державних об'єктів;
- розшуку (пошуку), затримання осіб, які скоїли злочин та здійснили втечу;
- охорони публічного порядку;

- засад для своєчасного виявлення і затримання злочинців, які наближаються;
- розшуку та затримання озброєних злочинців;
- пошуку та виявлення людини, речей, предметів та запахових слідів на місцевості.

Однак слід зауважити, що собака є об'єктом підвищеної небезпеки для будь-якої особи і працівника поліції також.

Зрозуміло, що собака, як тварина, під час затримання не може контролювати свою агресивність, а також визначати характер правопорушення, суспільну небезпечність правопорушника і необхідний мінімум застосування сили.

Як наслідок – ступінь завданої службовою собакою шкоди може не відповідати ступеню суспільної небезпеки вчиненого правопорушення.

Є ще одна важлива особливість – при затриманні між собакою і правопорушником не повинно бути сторонніх, оскільки вона реагує на активні рухи.

У практиці охорони публічного порядку, під час сутичок її застосувати неможливо, тому що це небезпечно і для самих працівників поліції.

Відомі непоодинокі випадки, коли під час затримання правопорушника, що вчиню опір поліцейському, службовою собакою було помилково завдано тілесних ушкоджень саме правоохоронцю. Під час боротьби увага поліцейського була зосереджена на діях особи, яку він затримував, на подоланні протидії правопорушника законним вимогам працівника поліції, а собака виконувала команду незалежно від того, на кого її дії спрямовані, тому при їх використанні завжди потрібно дотримуватися заходів безпеки.

Правила особистої гігієни та заходи безпеки при поводженні зі службовими собаками

Під час поводження із собаками працівник кінологічного підрозділу має бути обережним та дотримуватися правил особистої гігієни:

- завжди бути в спецодязі, який необхідно ретельно чистити, прати та зберігати у визначеному місці;
- не дозволяти собаці лизати руки та обличчя;
- не давати корм і воду собаці з особистого посуду;
- не використовувати предмети свого побуту (гребінець, носова хустка тощо) для догляду за собакою;
- не їсти, не пити і не курити під час роботи із собакою та при ви-

конанні заходів утримання, підготовки та використання собаки;

- кожного разу після закінчення роботи з догляду, підготовки та використання собаки обов'язково мити руки з милом;

- не допускати контакту службових собак з іншими тваринами;

- спеціальне спорядження, інвентар і предмети догляду за собаками тримати в чистоті, провітрювати і регулярно піддавати механічному очищенню, обмиванню та дезінфекції;

- щодня ретельно оглядати службових собак, а в разі виявлення в них ознак хвороби негайно доповідати безпосередньому начальникові, повідомляти спеціаліста ветеринарної медицини та діяти за його рекомендаціями;

- своєчасно виконувати визначені спеціалістами ветеринарної медицини профілактичні та запобіжні заходи з метою запобігання інфекційним та інвазійним захворюванням, які можуть передаватися від тварин людині.

У разі укусів собакою людини рану необхідно промити розчином перекису водню, обробити настоянкою йоду, накласти пов'язку та звернутися до закладу охорони здоров'я.

У зв'язку з постійним (безпосереднім) контактом кінологів, спеціалістів ветеринарної медицини із службовими собаками та з метою недопущення захворюваності особового складу на хвороби, спільні для людей і тварин, забороняється їх залучати до виконання службових обов'язків (робіт), пов'язаних з організацією харчування особового складу.

Під час підготовки службових собак необхідно дотримуватися таких вимог:

- знати та постійно вживати застережних заходів під час поведінки із собаками на заняттях;

- кожне заняття з дресирування або тренування собак розпочинати лише після необхідної підготовки та інструктажу всіх осіб, які залучаються до занять, щодо дій та правил поведінки із собаками;

- постійно стежити за поведінкою собаки та своєчасно запобігати його небажаним діям;

- своєчасно стримувати агресивну реакцію собаки стосовно людей і тварин;

- даючи ласощі, слід тримати їх на долоні, а не кінчиками пальців, оскільки собака може разом із ласощами схопити зубами за руку;

- не розвивати у закріплених службових собак небажаних умовних рефлексів (не створювати відповідних умов для їх формування), що мо-

же призвести в подальшому до травмування персоналу і собаки;

- під час руху за межами місць утримання собака повинен бути поруч з кінологом на короткому повідку або без нього (якщо собака до цього підготовлений) і в наморднику;

- вигул собак проводити лише у відведених для цього місцях, не допускати контакту з іншими собаками, особливо бродячими;

- під час чищення собак прив'язувати їх на справний ланцюг;

- не дражнити собак під час їх догляду, годування та вигулу.

Під час використання на службі собак необхідно дотримуватися таких заходів безпеки:

- знати та постійно виконувати правила поведіння із службовими собаками;

- постійно бути насторожі та своєчасно запобігати небажаним діям службового собаки;

- не використовувати на службі непідготовлених собак;

- не використовувати на службі службових собак без спеціально передбаченого спорядження або з несправним спорядженням;

- під час руху до місць несення служби й у зворотному напрямку слід тримати собак на повідку;

- у разі виявлення у службових собак підвищеної агресивності, підвищеної температури тіла, місцевого випадіння шерсті та інших ознак інфекційних захворювань, які можуть бути заразними для людини (сказ, стригучий лишай, інвазивні захворювання тощо), собак негайно ізолюють та доповідають начальникові кінологічної служби і спеціалісту ветеринарної медицини.

Використання кінологів та службових собак під час виконання службово-бойових завдань з охорони публічного порядку

У патрульно-постовій службі службові собаки використовуються на маршрутах та постах у вечірній та нічний час у лісопаркових зонах, на околицях міст, на не освітлюваних вулицях та в інших місцях, де потрібна присутність таких нарядів, а також у населених пунктах сільської місцевості.

Під час інструктажу в органах Національної поліції кінологу забороняється залишати службового собаку без нагляду. Кінолог із собакою заходить у приміщення для інструктажу, а де це неможливо, залишається на вулиці. За наявності на інструктажі двох і більше кінологів із собаками службові собаки залишаються у визначеному місці начальником військового наряду під наглядом одного з кінологів, решта проходить у

приміщення для інструктажу. При проведенні інструктажу на вулиці кіннологи із собаками повинні знаходитися на відстані 2 метрів від останньої шеренги або на лівому фланзі підрозділу.

Перевезення службових собак до місця несення служби та назад здійснюється транспортним засобом.

Під час перевезення службових собак транспортним засобом вони повинні утримуватися на короткому повідку і бути в наморднику.

Питання до розділу 5

Особиста безпека працівників Національної поліції під час застосування заходів фізичного впливу, спецзасобів та службових тварин

1. Заходи особистої безпеки працівників Національної поліції під час застосування заходів фізичного впливу.
2. Візуальна оцінка стану правопорушника.
3. Поліцейські заходи примусу.
4. Заходи безпеки працівників Національної поліції при застосуванні заходів фізичного впливу проти озброєного правопорушника.
5. Загальні правила фізичного протидіювання з озброєним супротивником з метою забезпечення особистої безпеки.
6. Поняття та види спеціальних засобів.
7. Засоби індивідуального захисту поліцейського.
8. Заходи безпеки при користуванні спеціальними засобами.
9. Забезпечення особистої безпеки працівників Національної поліції при використанні службових собак.

Розділ 6

ОСОБИСТА БЕЗПЕКА ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПРИ ПОВОДЖЕННІ З ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ

6.1. Обов'язки працівників поліції, за якими закріплено вогнепальну зброю

Забезпечення особистої безпеки поліцейськими при поводженні зі зброєю є складовою частиною службової діяльності органів (закладів, установ) поліції і здійснюється під час:

- 1) вивчення матеріальної частини зброї, навчання правил та порядку її застосування і використання, заходів безпеки при поводженні зі зброєю і влучній стрільбі в закладах (установах) та за місцем служби в системі службової підготовки;
- 2) закріплення за поліцейськими вогнепальної зброї;
- 3) отримання і здачі зброї в черговій частині органу (закладу, установи) поліції;
- 4) виконання службових обов'язків поліцейськими з протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку;
- 5) проведення навчально-тренувальних стрільб;
- 6) постійного зберігання та носіння вогнепальної зброї і боєприпасів поліцейськими;
- 7) чищення зброї;
- 8) вилучення зброї та боєприпасів;
- 9) перевірок наявності та організації зберігання зброї і боєприпасів.

Вогнепальна зброя закріплюється за поліцейським, який склав Присягу на вірність Українському народові, завершив навчання у закладі (установі) та/або пройшов первинну професійну підготовку і направлений для подальшого проходження служби, а також склав заліки із знання матеріальної частини зброї, порядку і правил її застосування, заходів безпеки при поводженні з нею, виконав норматив з вогневої підготовки та вправу зі стрільби.

Основні правила дотримання заходів безпеки при поводженні зі зброєю:

- 1) безпека при стрільбі (метанні гранат) забезпечується точним

виконанням вимог, що встановлені Інструкцією із заходів безпеки при поводженні зі зброєю, а також правильною організацією практичних стрільб та дисциплінованістю їх учасників;

2) кожен поліцейський повинен знати та точно виконувати встановлені Інструкцією заходи безпеки при поводженні зі зброєю та боеприпасами.

Поліцейський, за яким закріплено вогнепальну зброю, зобов'язаний:

1) знати та точно виконувати вимоги, встановлені Інструкцією із заходів безпеки при поводженні зі зброєю;

2) забезпечити зберігання зброї і підтримувати її у справному та змащеному стані;

3) отримавши вогнепальну зброю та боеприпаси, діяти відповідно до вимог, передбачених Інструкцією із заходів безпеки при поводженні зі зброєю;

4) під час виконання службових обов'язків, проведення практичних стрільб постійно контролювати наявність отриманої зброї (боеприпасів) та не допускати випадіння її або витягування з кобури (спеціального спорядження) іншими особами;

5) здати зброю і боеприпаси до чергової частини органу (закладу, установи) поліції негайно після виконання службових обов'язків. У разі неможливості своєчасного прибуття до органу (закладу, установи) поліції повідомити про це безпосереднього керівника і далі діяти за його наказом.

Категорично забороняється:

1) виймати зброю (боеприпаси) з кобури (спеціального спорядження, підсумка) без потреби;

2) тримати палець на спусковому гачку без необхідності;

3) знімати запобіжник з положення «запобігання» в усіх випадках, не пов'язаних зі стрільбою;

4) закривати або затикати сторонніми предметами канал ствола, що при пострілі може призвести до його роздуття чи розриву;

5) безпідставно спрямовувати ствол зброї у бік людей, транспорту, будинків, інших будівель та споруд. За необхідності зброя спрямовується на поверхню, яка може прийняти кулю, наприклад: на землю, стовбур дерева, кулеуловлювач або вгору під кутом 45–60 градусів;

6) залишати зброю без нагляду, а також передавати її іншим особам;

7) користуватися без необхідності чужою зброєю та/або зброєю, навички поводження з якою відсутні;

8) проводити чищення зброї у не відведених для цього місцях, змащувати її бензином та іншими легкозаймистими речовинами, а також абразивними матеріалами, допускати наявність відкритого полум'я під час її чищення;

9) при поводженні з боєприпасами допускати їх пошкодження, забруднення тощо.

Особа, яка допустила порушення заходів безпеки при поводженні зі зброєю, відповідає в установленому законодавством порядку.

6.2. Інструктажі з питань дотримання заходів безпеки при поводженні зі зброєю

З метою забезпечення особистої безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю та боєприпасами з поліцейськими проводяться такі види інструктажів з питань дотримання заходів безпеки при поводженні зі зброєю:

- 1) первинний інструктаж;
- 2) цільовий інструктаж.

Первинний інструктаж проводиться з поліцейськими, які:

- 1) щойно призначені на посаду до органу (закладу, установи) поліції;
- 2) зараховані на курси первинної професійної підготовки;
- 3) зараховані на навчання до закладу (установи) або прибули до органу (закладу, установи) поліції для проходження стажування (практики).

Під час проведення первинного інструктажу:

1. Висвітлюються особливості несення служби поліцейськими із забезпечення підтримання публічного (громадського) порядку та безпеки, протидії злочинності на території обслуговування.

2. Перевіряється знання основних положень Закону України «Про Національну поліцію», які регламентують застосування поліцейськими заходів фізичного впливу (сили), спеціальних засобів і вогнепальної зброї, а також дотримання правил поводження зі зброєю, а саме:

- 1) правові підстави застосування поліцейськими заходів фізичного впливу (сили), спеціальних засобів і вогнепальної зброї;
- 2) гарантії особистої безпеки озброєного поліцейського;

3) заходи безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю під час отримання та здачі зброї і боєприпасів до чергової частини органу (закладу, установи) поліції, під час несення служби, проведення практичних стрільб, а також під час стрільби з ручного протитанкового гранатомета, підствольного гранатомета, при виконанні вправ з бойовою ручною гранатою.

Первинний інструктаж проводять:

- 1) керівник (заступник керівника, уповноважена особа від керівництва) органу (закладу, установи) поліції;
- 2) працівник підрозділу професійного навчання, інструктор з особистої безпеки, викладач профільної кафедри (циклу).

Цільовий інструктаж проводиться з поліцейськими перед:

- 1) виконанням службових завдань, пов'язаних із можливим застосуванням або використанням зброї;
- 2) проведенням спеціальних операцій;
- 3) проведенням практичних стрільб;
- 4) проведенням командно-штабних навчань;
- 5) відрядженням з вогнепальною зброєю.

Цільовий інструктаж проводять:

- 1) керівник стрільб;
- 2) керівник спеціальної операції;
- 3) керівник командно-штабних навчань.

Цільовий інструктаж завершується перевіркою рівня знань, а саме: усним опитуванням знання матеріальної частини зброї, правил та порядку її застосування і використання, заходів безпеки при поводженні з нею, основ, правил і прийомів стрільби, а також перевіркою набутих навичок безпечного поводження зі зброєю. Рівень знань перевіряє особа, яка проводила інструктаж.

6.3. Заходи безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю і боєприпасами під час їх отримання та здачі до чергової частини

Про необхідність отримання поліцейськими зброї та боєприпасів керівник (заступник керівника, уповноважена особа від керівництва) органу (закладу, установи) поліції повідомляє оперативного чергового.

З дозволу оперативного чергового під контролем керівника (заступника керівника, уповноваженої особи від керівництва) органу (закладу, установи) поліції поліцейські по одному заходять до спеціально

обладнаної кімнати чергової частини для отримання зброї і боєприпасів.

Отримавши вогнепальну зброю і боєприпаси, поліцейський здійснює їх огляд та зобов'язаний:

1) спрямувати ствол зброї в напрямку кулеуловлювача, при цьому вказівний палець повинен знаходитися на спусковій скобі;

2) перевірити наявність патрона в патроннику (зняти зброю із запобіжника, відвести затвор (затворну раму з газовим поршнем) у заднє положення, поставити його на затворну затримку (утримувати затворну раму з газовим поршнем у задньому положенні) та оглянути патронник);

3) переконавшись у відсутності патрона у патроннику повернути затвор у переднє положення (відпустити затворну раму з газовим поршнем);

4) здійснити спуск курка з бойового взводу в напрямку кулеуловлювача;

5) увімкнути запобіжник;

6) перевірити кількість та стан отриманих патронів та самостійно спорядити ними магазини;

7) помістити запасний магазин (магазини) до кишені кобури (спеціального спорядження, підсумку для магазинів, розвантажувального жилета);

8) приєднати пістолет до пістолетного ремінця та помістити до кобури (спеціального спорядження), після чого, не виймаючи його, вставити основний магазин в основу рукоятки (приєднати основний магазин до ствольної коробки та помістити автомат у положення «на ремінь», «на груди», «за спину», «на плече»).

При огляді зброї необхідно перевірити:

1) відповідність номерів на затворі, запобіжнику та магазинах номеру на рамці пістолета (відповідність номерів на ствольній коробці, затворній рамі з газовим поршнем номеру на кришці ствольної коробки автомата);

2) відсутність на металевих частинах зброї нальоту, іржі, бруду, подряпин, тріщин;

3) справність частин зброї;

4) стан утримання магазину в основі рукоятки (ствольної коробки);

5) чистоту каналу ствола.

У разі виявлення несправностей зброї їх необхідно терміново усунути. Якщо в органі (закладі, установі) поліції вони не можуть бути усунені, зброя направляється до ремонтної майстерні. На час ремонту

зброї за поліцейським закріплюється інша (резервна) зброя.

При огляді патронів необхідно перевірити:

1) відсутність на гільзах іржі й зеленого нальоту, особливо на капсулі, ум'ятин, подряпин, що перешкоджають входженню патрона до патронника;

2) чи не витягується куля з гільзи рукою, чи не виступає капсуль вище поверхні дна гільзи. Патрони з такими дефектами повинні бути відібрані і здані до чергової частини органу (закладу, установи) поліції;

3) відсутність навчальних патронів серед бойових.

Якщо патрони забруднені, вкриті незначним зеленим нальотом або іржею, їх необхідно витерти сухою чистою ганчіркою.

Порядок здачі вогнепальної зброї і боєприпасів

Вогнепальна зброя і боєприпаси після виконання службових обов'язків або в разі відсутності потреби негайно здаються на зберігання до чергової частини органу (закладу, установи) поліції.

Про необхідність здачі зброї та боєприпасів поліцейськими керівник (заступник керівника, уповноважена особа від керівництва) органу (закладу, установи) поліції повідомляє оперативного чергового, який їх приймає.

З дозволу оперативного чергового під контролем керівника (заступника керівника, уповноваженої особи від керівництва) органу (закладу, установи) поліції поліцейські по одному заходять до спеціально обладнаної кімнати чергової частини для здачі зброї та боєприпасів, проводять розряджання зброї і здають її та боєприпаси оперативному черговому.

Розряджання зброї проводиться біля кулеуловлювача, при цьому ствол зброї повинен бути спрямований в його напрямку.

При розряджанні зброї необхідно:

1) не виймаючи пістолет з кобури, витягти магазини з основи рукоятки і з кишені кобури (не змінюючи положення автомата, від'єднати основний магазин та вийняти з підсумка запасний);

2) самостійно вийняти патрони з магазинів, перевірити їх кількість та стан;

3) від'єднати пістолет від пістолетного ремінця та дістати його з кобури (спеціального спорядження) (зняти автомат з положення «на ремні», «на грудях», «на плечі»);

4) перевірити наявність патрона в патроннику (вимкнути запобіжник, відвести затвор (затворну раму з газовим поршнем) у заднє положення, поставити його на затворну затримку (утримувати затворну раму з газовим поршнем у задньому положенні) та оглянути патронник);

- 5) переконавшись у відсутності патрона в патроннику, повернути затвор у переднє положення (відпустити затворну раму з газовим поршнем);
- 6) здійснити спуск курка з бойового взводу в напрямку кулеуловлювача;
- 7) увімкнути запобіжник.

6.4. Заходи безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю під час несення служби

Вогнепальна зброя та боєприпаси до неї видаються поліцейському під його особисту відповідальність, який зобов'язаний берегти і підтримувати в належному стані передану йому в користування вогнепальну зброю (боєприпаси) та обачливо поводитися з нею (ними) відповідно до вимог цієї Інструкції.

Керівник (заступник керівника, уповноважена особа від керівництва) органу (закладу, установи) поліції під час проведення інструктажу наряду, що заступає на службу, в обов'язковому порядку перевіряє знання поліцейськими матеріальної частини виданої їм зброї, правил та порядку її застосування і використання, заходів безпеки при поводженні з нею, а під час перевірок несення служби поліцейськими перевіряє наявність у них зброї (боєприпасів) та дотримання правил її носіння.

В однострої необхідно пістолет носити в кобурі з пістолетним ремінцем на надійно застебнутому поясному ремені, при цьому кобура повинна знаходитися спереду, з лівого або правого боку; автомат носити на автоматному ремені в положенні «на плечі», «на грудях», «на ремені», «за спиною».

У цивільному одязі зброю необхідно носити на спеціальному спорядженні з дотриманням заходів запобігання її випаданню або витягуванню іншими особами.

Під час несення служби поліцейським слід постійно контролювати наявність отриманої зброї, а саме:

1) перед застосуванням заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, подоланням перешкод, якщо пістолет був оголений, необхідно увімкнути на ньому запобіжник, покласти в кобуру (спеціального спорядження) та вжити заходів, які б унеможливили його втрату;

2) після застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, подолання перешкод, падіння, виходу з місця значного скупчення людей, міського та іншого транспорту слід негайно перевірити наяв-

ність зброї, а також стан кобури (спеціального спорядження, автоматного ремня).

Під час несення служби категорично забороняється:

- 1) проводити розбирання зброї;
- 2) вимикати запобіжник, досилати патрон до патронника, якщо в застосуванні чи використанні зброї немає необхідності. Недбале або необережне поводження зі зброєю, особливо якщо патрон знаходиться в патроннику, може призвести до випадкового пострілу;
- 3) від'єднувати магазин від зброї та виймати з нього патрони.

6.5. Заходи безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю під час проведення навчально-тренувальних стрільб

Організація і проведення з поліцейськими навчально-тренувальних стрільб здійснюються відповідно до вимог нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України та організаційно-розпорядчих актів Національної поліції України.

Безпека при проведенні стрільб забезпечується їх чіткою організацією, безумовним виконанням заходів безпеки та високим станом дисципліни.

Керівник стрільб (інструктор з особистої безпеки) перед кожним практичним заняттям з використанням зброї перевіряє рівень знань поліцейськими матеріальної частини зброї, правил та порядку її застосування і використання, заходів безпеки при поводженні з нею. Поліцейські, які не засвоїли правил та порядку застосування і використання зброї, заходів безпеки при поводженні з нею, до проведення стрільб не допускаються.

Перед початком стрільб ретельно оглядається територія стрільбища (тиру). У разі проведення стрільб на стрільбищі виставляється наглядач, наряд оточення та призначається старший наряду оточення. За необхідності призначаються показувачі мішеней, у яких керівник стрільб обов'язково перевіряє знання заходів безпеки та їх обов'язків, після чого старший наряду оточення та показувачі мішеней розводяться по місцях виконання обов'язків і перевіряється зв'язок з ними.

При виконанні вправ зі стрільби, які передбачають поворот, розворот, перекид, стрибки до моменту відкриття вогню, зброя повинна знаходитися на запобіжнику.

При пересуванні під час виконання вправ зі стрільби, у паузах між пострілами (у необмежений час) зброя повинна бути спрямована в сто-

рону мішеней, а вказівний палець знаходиться на спусковій скобі чи затворі (затворній рамі з газовим поршнем).

Дозвіл на відкриття вогню дає виключно керівник стрільб. Вести вогонь у тирі (на стрільбищі) дозволяється тільки після команди «Вогонь!» («Старт!»). Стрільба зупиняється за командою «Відбій!» («Стоп!» або «Сій! Припинити вогонь!»). У період від команди «Відбій!» до команди «Вогонь!» будь-кому забороняється перебувати на рубежі відкриття вогню, підходити та торкатися зброї і боєприпасів, що там знаходяться.

Під час проведення навчально-тренувальних стрільб використовуються протишумові навушники та захисні окуляри.

Ведення вогню повинно бути терміново припинено кожним стріляючим самостійно або за командою керівника стрільб у випадках:

1) появи людей, машин, тварин у зоні ведення вогню, низько літаючих літальних апаратів над районом проведення стрільб;

2) підняття білого прапора (у темну пору доби – увімкнення світла ліхтаря білого кольору) на командному пункті чи бліндажі (укритті), подачі сигналу ракети білого кольору;

3) виникнення пожежі під час стрільби;

4) втрати орієнтира під час проведення стрільб в темну пору доби.

Під час виконання вправи зі стрільби категорично забороняється:

1) заряджати зброю бойовими чи холостими патронами без команди керівника стрільб;

2) виймати зброю з кобури (чохла) без дозволу керівника стрільб;

3) спрямовувати зброю (незалежно від того, заряджена вона чи ні) у бік людей та місця, де вони можуть перебувати;

4) відкривати вогонь без команди керівника стрільб, у небезпечних напрямках, з несправної зброї та коли піднято білий прапор (увімкнено світло ліхтаря білого кольору) на командному пункті;

5) одягати, поправляти та знімати протишумові навушники і захисні окуляри зі зброєю в руках, а також після команди «Вогонь!» («Старт!»);

6) залишати зброю (боєприпаси) на рубежі відкриття вогню та передавати іншим особам без дозволу керівника стрільб.

6.5.2. Заходи безпеки під час стрільби з ручного протитанкового гранатомета

Стрільба з ручного протитанкового та підствольного гранатометів, а також виконання вправ з бойовою ручною гранатою проводяться виключно на стрільбищі (полігоні).

Стрільбу бойовими гранатами (пострілами) по броні або танку під час проведення практичних стрільб слід вести тільки з окопу або на безпечній дистанції, не менше 150 метрів, при цьому особовий склад повинен розташовуватися не ближче 300 метрів від цілі.

При стрільбі з гранатомета ззаду в секторі 90 градусів у радіусі 30 метрів не повинні перебувати люди (тварини), розміщуватися боєприпаси, вибухові і горючі речовини. Особливо ретельно за виконанням цієї вимоги необхідно стежити при стрільбі в темну пору доби.

При стрільбі дульна частина гранатомета повинна знаходитися не ближче (не нижче) 20 см від бруствера або укриття, щоб унеможливити торкання ґрунту або інших предметів пір'ям стабілізатора гранати після пострілу.

При стрільбі в положенні лежачи гранатометник повинен розташовуватися відносно гранатомета так, щоб уникнути ураження реактивним струменем порохових газів, направленим у задній сектор.

При стрільбі з усіх положень слід ужити заходів для захисту органів слуху.

Необхідно берегти гранати (постріли), особливо пороховий заряд, від вологи та високих температур. Під час стрільби в дощ, сніг, на вологій і піщаній місцевості гранати, що підготовлені до стрільби, розкладаються на сумці, підсумку, плащ-палатці тощо.

В усіх випадках ведення вогню забороняється:

1) допускати до стрільби осіб, які не засвоїли теоретичного розділу прийомів стрільби, порядку виконання вправи та правил поведження з гранатометом і пострілами;

2) упирати казенну частину гранатомета в будь-які предмети або в ґрунт, відстань між казенним зрізом і стінкою окопу або іншого укриття повинна бути не менше 2 метрів;

3) вести вогонь з гранатомета, ствол якого засмічений брудом, снігом, піском тощо;

4) торкатися гранат, які після стрільби не розірвалися, такі гранати підлягають знищенню на місці їх падіння.

6.5.3. Заходи безпеки при стрільбі з підствольного гранатомета

В усіх випадках, коли стрільба з гранатомета не виконується, гранатомет повинен стояти на запобіжнику.

Необхідно оберігати ствол гранатомета від попадання в нього води, піску, бруду та інших сторонніх предметів.

Забороняється проводити із зарядженим гранатометом дії, не пов'язані з виконанням пострілу.

У разі виникнення затримки, не змінюючи напрямок ствола гранатомета, слід доповісти керівнику стрільб. Розрядження проводиться виключно фахівцями вибухотехнічного підрозділу або працівниками, які мають відповідні навички поводження з гранатометом.

Розряджати гранатомет необхідно тільки після постановки його на запобіжник. При цьому ствол гранатомета повинен бути спрямований у бік цілі (мішені).

Стрільба з гранатомета забороняється:

- 1) якщо на автомат не встановлено направляючий стрижень поворотної пружини з клямкою і потиличник з ременем, які знаходяться в комплекті гранатомета;
- 2) при кутах піднесення більше 80 градусів;
- 3) при складеному прикладі автоматів АКМС і АКС-74У (зброї із аналогічною будовою);
- 4) з приєднаним до автомата багнетом.

При стрільбі з підствольного гранатомета необхідно пам'ятати, що детонатор гранати зводиться на відстані від 10 до 40 метрів від дульного зрізу ствола гранатомета, тому на цій відстані не повинно бути перешкод, при зіткненні з якими може спрацювати детонатор.

Під час поводження з пострілами забороняється:

- 1) піддавати гранати механічному та термічному впливам;
- 2) здійснювати будь-яке розбирання пострілів та їх елементів;
- 3) використовувати для стрільби гранати, які мають зелений наліт або вм'ятини на капсулі, тріщини або вм'ятини на детонаторі, корпусі, дні гранати, а також мають проколи кільця з фольги, установленого всередині втулки металювого заряду;
- 4) використовувати для стрільби гранати, пошкоджені після падіння, та торкатися гранат, які не розірвалися після стрільби. Вони підлягають знищенню на місці їх падіння з дотриманням відповідних запобіжних заходів.

Під час поводження з пострілами дотримуються таких заходів безпеки:

- 1) не допускаються падіння гранат, пострілів та гранат з пороховими зарядами;
- 2) гранати та постріли перевозяться тільки в призначеному упакованні;
- 3) гранати та постріли переносяться в призначених для цього сумках (підсумках, розвантажувальних жилетах);
- 4) гранати та постріли зберігаються в теплу пору року в тіні для запобігання дії сонячних променів;
- 5) гранати та постріли необхідно берегти від вологи, механічного та термічного впливу;
- 6) відкривається пенал і виймається порохований заряд тільки перед стрільбою;
- 7) запобіжний ковпачок знімається тільки перед зарядженням гранатомета;
- 8) запобіжники, запобіжні ковпачки і чеки зберігаються до закінчення стрільби;
- 9) у разі стрільби під час дощу або снігу запобіжний ковпачок не знімається (якщо це не передбачено його конструкцією).

У разі порушення поліцейськими зазначених вимог ведення вогню негайно припиняється. Поліцейський, який допустив порушення заходів безпеки, знімається з рубежу відкриття вогню.

6.5.4. Заходи безпеки при виконанні вправ з бойовою ручною гранатою

При виконанні вправ з бойовою ручною гранатою в пішому порядку або з бойової машини слід дотримуватися таких заходів безпеки:

- 1) заряджати бойову гранату дозволяється безпосередньо перед її використанням та за командою керівника стрільб;
- 2) не допускаються до кидання бойових гранат особи, які не за своїли матеріальну частину гранати, заходи безпеки при поводженні з гранатами та порядок і правила їх кидання, застосування, використання;
- 3) поліцейські повинні бути в шоломах для захисту;
- 4) гранати та запали видаються лише перед виконанням вправи;
- 5) забороняється розбирати бойові гранати та усувати в них несправності, переносити їх не в гранатних сумках (підсумках, розвантажувальних жилетах);
- 6) оберегати гранати та запали від сильних поштовхів, ударів, вогню, бруду та вологості;

7) бойові гранати та запали поліцейські переносять окремо один від одного, у гранатних сумках (підсумках, розвантажувальних жилетах), при цьому запал повинен бути загорнений у папір або ганчірку;

8) заряджати гранату (вставляти запал) дозволяється після її огляду та перед киданням і лише за командою керівника стрільб;

9) кидання оборонних осколкових гранат та протитанкових гранат проводиться з-за укриття, яке може захистити від поранення;

10) у разі, якщо гранату не кинули і запобіжну чеку не вийняли, розряджання проводиться тільки під наглядом керівника стрільб та фахівця вибухотехнічного підрозділу;

11) район кидання ручних гранат оточується в радіусі не менше 350 метрів;

12) гранати, які не розірвалися, знищуються підривом на місці. Облік таких гранат веде керівник стрільб;

13) поліцейські, які не задіяні у киданні гранат, повинні перебувати в укритті або на відстані не ближче 350 метрів від особи, яка її кидає;

14) забороняється виходити з укриття раніше 10 секунд після вибуху;

15) під час кидання декількох гранат наступну слід кидати не раніше ніж через 5 секунд після вибуху попередньої.

Під час поводження з бойовими гранатами забороняється:

1) заряджати та розряджати гранати без команди та без нагляду керівника стрільб;

2) розбирати гранати та усувати несправності;

3) переносити гранати не в гранатних сумках (підсумках, розвантажувальних жилетах) та/або за кільце запобіжної чеки;

4) торкатися гранат, що не розірвалися.

Для вивчення будови гранат, прийомів і правил їх кидання використовують навчальні, навчально-імітаційні гранати і плакати.

Питання до розділу 6
«Особиста безпека працівників Національної поліції
при поводженні з вогнепальною зброєю»

1. **Обов'язки працівників поліції, за якими закріплено вогнепальну зброю.**
2. **Основні правила дотримання заходів безпеки при поводженні зі зброєю.**
3. **Первинний інструктаж з питань дотримання заходів безпеки при поводженні зі зброєю.**
4. **Цільовий інструктаж з питань дотримання заходів безпеки при поводженні зі зброєю**
5. **Заходи безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю і боєприпасами під час їх отримання та здачі до чергової частини.**
6. **Заходи безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю під час несення служби.**
7. **Заходи безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю під час проведення навчально-тренувальних стрільб.**
8. **Заходи безпеки під час стрільби з ручного протитанкового гранатомета.**
9. **Заходи безпеки при стрільбі з підствольного гранатомета.**
10. **Заходи безпеки при виконанні вправ з бойовою ручною гранатою.**

Розділ 7

ОСОБИСТА БЕЗПЕКА ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ

7.1. Заходи особистої безпеки працівників Національної поліції при патрулюванні місцевості та перевірці документів у громадян

7.1.1. Заходи безпеки при патрулюванні місцевості

Для ефективного і безпечного патрулювання місцевості працівники Національної поліції повинні дотримуватися таких вимог, передбачених Законом України «Про Національну поліцію» та іншими нормативними документами:

– працівники, які заступають на службу, повинні мати при собі (крім службових посвідчень, нагрудного знаку, маршрутної карти, водії – посвідчення на право управління автотранспортом, бортовий журнал) табельну вогнепальну зброю, гумовий кийок, засоби зв'язку, наручники, свисток, захисний жилет, індивідуальний пакет (аптечку), електроліхтар, ручку, блокнот;

– патрулювання здійснювати за чітко встановленим маршрутом силами не менше як двох працівників Національної поліції і бути готовим до рішучих дій;

– при виклику до житлового сектора під час входу до під'їзду і перед підйомом на необхідний поверх слід бути дуже уважним, до п'ятого поверху підніматися пішки, рухатися у такт з напарником, прикриваючи один одного, йти не юрбою, а один за одним, дивитися попереду себе вгору;

– на ліфті підніматися не на потрібний поверх, а на один поверх вище чи нижче;

– під час відчинення дверей перебувати збоку від них, двері відкривати повністю, перш ніж увійти до приміщення, при цьому завжди обирати позицію, при якій спина буде захищена, рухатись короткими ривками, зигзагами, переконуючись у безпеці;

– проходячи серед будинків, обов'язково звертати увагу на двері, вікна, особливо коли вони розкриваються;

– контролювати ситуацію у просторі навколо свого місцезнаходження, мати в полі зору рух людей та автомобілів, слідкувати за обста-

винами, які викликають підозру;

- грамотно діяти у випадках виявлення вибухонебезпечних предметів, обривів електродротів, при гасінні пожеж;

- при перевірці документів у громадян при підозрі у вчиненні правопорушень ними вжити застережливих заходів, стояти напівоберта праворуч від особи, що перевіряється, на відстані одного кроку від неї і пильно стежити за її діями;

- при встановленні злочинця потрібно швидко надіти на нього наручники, а потім провести обшук, дотримуючись відповідних правил безпеки;

- про кожну подію повідомляти оперативного чергового, систематично давати йому інформацію про місце свого перебування.

7.1.2. Заходи особистої безпеки працівників Національної поліції при затриманні правопорушника чи протидії його агресивним діям

Тактична концепція «Контакт-прикриття» є основою розташування у просторі та подальшої взаємодії поліцейських в усіх формах оперативно-службової та службово-бойової діяльності Національної поліції, у тому числі під час патрулювання місцевості, перевірки документів у громадян, затримання правопорушника чи протидії його агресивним діям.

Основними принципами та перевагами «Контакту-прикриття» є такі:

- стандартна процедура забезпечення безпеки на місці події;
- дієва за участі двох чи більше поліцейських та одного чи декількох осіб (підозрюваних);
- використовується під час будь-якого контакту на місці події;
- підвищує рівень безпеки поліцейських, контроль підозрюваних, контроль за місцем події;

- надає можливість запобігти роззброєнню, замахам та втечам, протидії агресивним діям;

- завдяки розподілу ролей додає психологічної впевненості кожному з поліцейських окремо.

Виконуючи обов'язки поліцейського, який здійснює контакт, кожен співробітник повинен зважати на те, що він розпочинає та веде бесіду; завершує контакт; має широкий спектр обов'язків, за виконання кожного з яких він несе особисту відповідальність.

До обов'язків поліцейського, який здійснює контакт, належать

такі:

- розмова із підозрюваним;
- безпосередня перевірка документів;
- оформлення документів;
- подача команд – вербальних інструкцій правопорушнику та оточуючим громадянам;
- здійснення (проведення) поверхневої перевірки, у тому числі візуального огляду речей та транспортних засобів;
- забезпечення збирання доказів та незмінність їх розташування на місці події;
- здійснення перевірки особи на алкогольне сп'яніння;
- забезпечення радіозв'язку (за домовленістю);
- забезпечення зберігання зброї та дотримання заходів особистої безпеки нарядом поліції;
- інші дії, обумовлені обставинами події, що сталася.

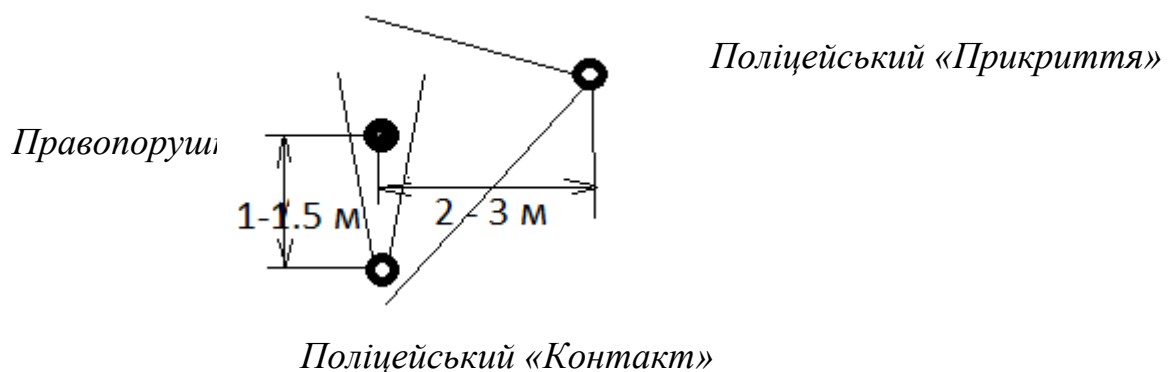
Поліцейський, який здійснює «Контакт», повинен бути точно та беззаперечно впевнений, що поліцейський, який здійснює «Прикриття», не відводить очей від громадян або особи підозрюваного (підозрюваних).

Основним завданням поліцейського, який здійснює «Прикриття», є захист поліцейського, який здійснює «Контакт», від нападу та нанесення йому будь-яких ушкоджень. Для забезпечення безпеки напарника він повинен:

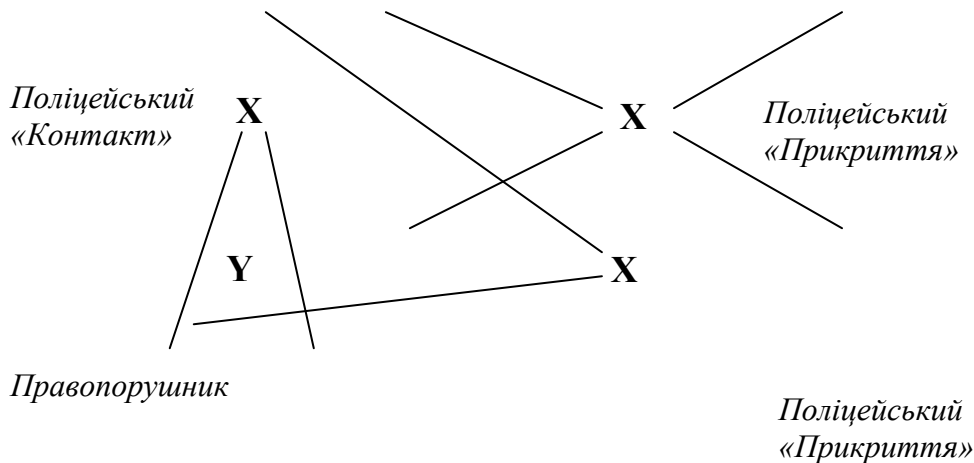
- обрати оптимальну позицію для спостереження та контролю за ситуацією;
- зосередити увагу на діях, рухах підозрюваних та оточуючих осіб.

Кожен поліцейський, який прибув на місце події другим, третім тощо, має взяти на себе роль «Прикриття».

Базовою схемою, що забезпечує діяльність принципу «Контакту-прикриття» під час спілкування з третіми особами, є тактична «Г»

Наряд у складі трьох поліцейських розташовується до опитуваного використовуючи таку саму схему, тільки третій патрульний прикриває дії двох перших.

Приймаючи, у процесі спілкування, рішення про затримання (при наявності законних підстав), наряд поліції повинен зважати на таке:

1. Руки:

- завжди тримайте руки особи у полі зору, як правило, руками або предметами у руках він може здійснити напад;
- якщо особа тримає руки в кишенях, попросіть її вийняти руки з кишень та тримати їх перед собою;
- пильнуйте за руками, доки не будуть застосовані засоби контролю, які нададуть додаткову перевагу.

Не просіть передавати речі, у тому числі документи у великій кількості, якщо Ви будете змушені тримати їх у руках або не знаєте куди їх покласти чи кому передати.

2. Можливу зброю:

- огляньте співрозмовника та місце навколо Вас на предмет наявності предметів, які можна використати для нанесення Вам ушкоджень;
- не думайте, що певні об'єкти не зможуть бути використані проти Вас;
- остерігайтеся просторого одягу;
- тримайтеся подалі від таких приміщень як кухня, гараж, сарай

тощо.

3. Друзів та знайомих:

- люди, які хочуть втрутитися;
- прибічники або противники;
- члени сім'ї;
- співучасники правопорушення.

4. Шляхи втечі:

- огляньте можливі шляхи втечі;
- ці шляхи повинні бути перевірені при першому наближенні або при розташуванні «Контакту» та «Прикриття».

5. Рівновагу:

- огляньте місце на якому Ви розмістилися, на якому ґрунті (крига, сніг);
- уникайте вибоїн, канав, обривів;
- уникайте сходів, рейок, балконів;
- не стійте спиною до смуги руху.

Якщо відбудеться зіткнення, вам необхідно швидко відреагувати та спритно рухатися, у т.ч. змінюючи ролі «Контакту» та «Прикриття».

6. Укриття та маскування (завжди шукайте можливості для використання укриття та світломаскування):

- при наближенні;
- після контакту;
- під час контакту, якщо щось змінюється.

При роботі в парі по затриманню правопорушника підхід до останнього повинен бути близько 90 градусів, і ні в якому разі не один проти одного.

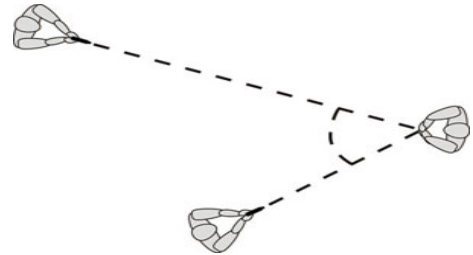
Під контролем зброєю треба примусити підозрюваного повернутися до вас спиною з піднятими руками або стати на коліна з руками за голову, тим самим убезпечивши себе від можливого нападу з його боку.

Поліцейський, який здійснює поверхневу перевірку правопорушника, прибирає зброю до кобури, залишаючи руки вільними. Напарник знаходиться позаду на відстані 3–4 метри під кутом 90 градусів до свого товариша і працює відносно його місця знаходження.

Необхідно пам'ятати, що при проході напарника перед вами ствол вашої зброї опускається вниз, палець знаходиться на спусковій скобі або рамці зброї, після переходу напарника ствол піднімається, ви контролюєте протилежну сторону.

Схеми підходу і затримання правопорушника

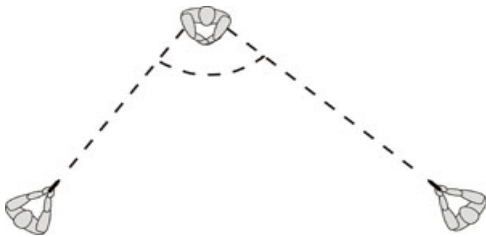
Кут стрільби **не є безпечним**

Кут стрільби **небезпечний**

Кут стрільби **безпечний**

7.2. Заходи особистої безпеки працівників Національної поліції при затриманні правопорушників та доставленні їх до підрозділу Національної поліції

З метою забезпечення особистої безпеки поліцейських під час доставлення затриманих за будь-яких обставин повинні виконуватися певні вимоги до виконання службових обов'язків: до самостійного несення служби, допускається поліцейський, який 1) завершив навчання у закладі (установі) МВС України або пройшов первинну професійну підготовку і стажування за місцем служби; 2) склав Присягу на вірність Українському народові; 3) добре засвоїв матеріальну частину, закріпленої за ним зброї, порядок застосування і використання цієї зброї та заходи безпеки при поводженні зі зброєю; 4) забезпечений відповідним екіпіруванням; 5) отримав до початку служби інструктаж відповідальної особи. Інструктаж особового складу є обов'язковою умовою належної підготовки поліцейських до несення служби, забезпечення його вогнепальною зброєю, відповідним екіпіруванням засобами індивідуального захисту (бронезахисними жилетами не нижче 3 класу захисту), активної оборони, зв'язку, а також забезпечення належного морально-психологічного та емоційного стану. Все це в комплексі є першим кроком до забезпечення особистої безпеки поліцейських при виконанні завдань, передбачених ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію».

З метою забезпечення особистої безпеки поліцейських під час доставлення затриманих необхідно також дотримуватися деяких вимог до обладнання службового автомобіля, оскільки передбачається його використання.

Отже, службовий автомобіль повинен бути укомплектований спеціальним обладнанням, необхідним для виконання поставлених завдань: радіостанцією, інструментом водія, запасним колесом, домкратом, медичною аптечкою, світловим жезлом, знаком аварійної зупинки, сигнально-переговорною установкою.

Для того щоб доставляти особу, її ще треба затримати, але і після затримання небезпека не минула ні з боку самої особи, яку затримали, ні з боку співчуваючих осіб. Суть усіх цих вимог доводиться поліцейським під час навчання або проходження первинної професійної підготовки і стажування за місцем служби.

Якщо затриманого необхідно доставити негайно, тобто у разі необхідності можна використовувати транспорт, що не належить органам поліції, але в цьому разі необхідно зробити запис у шляховому листі водія про тривалість та відстань поїздки, вказавши місце доставлення,

свою посаду, прізвище, посаду, номери службового посвідчення та службового телефону. Але в цьому разі Вам необхідно пам'ятати про деякі обмеження, наприклад, не допускається використання для цих цілей громадського транспорту, автомобілів спеціального призначення – пожежних, інкасаторських, швидкої та невідкладної допомоги. Обмеження не стосуються тих випадків, коли необхідно негайне надання медичної допомоги особі, яку транспортують. Також обмеження стосується транспорту, який належить дипломатичним, консульським та іншим представництвам іноземних держав, міжнародним організаціям.

Після повідомлення про підстави затримання, підводимо підозрювану особу до автомобіля, і контролюючи затриманого одним із способів, який описано нижче, підводимо до середньої стійки службового автомобіля (стійка між передніми та задніми дверима транспортного засобу). Подаємо команду затриманому опертися грудьми на автомобіль (ноги затриманого в цьому положенні повинні бути трохи позаду його тулуба. Затриманий повинен «лежати» на середній стійці, повернувши голову у бік, протилежний тому, з якого «працює» поліцейський). «Контактуючим» у цьому випадку є другий поліцейський з екіпажу. Після надання такого «незручного» положення тілу затриманого, «контактуючий» дістає наручники, захоплює їх хватом, який дозволяє контролювати замки в положенні «до гори». Після одягання наручників, здійснюється посадка затриманого у службовий автомобіль.

Але затриманого не можна залишати в салоні автомобіля без нагляду.

Треба звернути увагу на безумовне додержання концепції «Контакту та прикриття». Коли кожен повинен виконувати свою роботу на 100 %. Також не слід нехтувати тим, що перед доставленням поліцейські повинні провести поверхневий огляд, адже при виявленні якого-небудь небезпечного предмета затриманий може ним скористатися, саме через можливість використання небезпечних предметів поверхневий огляд може проводитися з використанням спеціальних прийомів.

Мінімізувати професійний ризик при доставленні затриманого до службового автомобіля та під час його перевезення дозволить врахування таких нюансів:

- ймовірність ускладнення під час доставлення чи перевезення затриманого, які можуть виникнути як з боку самого затриманого, його спільників, так і співчуваючих осіб. Можливість збройного опору або нападу з їхнього боку;

- підстави та умови застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та зброї;

- з'ясування наявності у затриманій особі вогнепальної або холодної зброї;

- вміння використовувати «гарантію особистої безпеки озброєного працівника поліції» (у визначених законом випадках приведення вогнепальної зброї у готовність заздалегідь – ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію»);

- наявність стійкого радіозв'язку з черговим, сусідніми нарядами, а також використання можливості забезпечити підтримку з боку громадян, не піддаючи їх небезпеці;

- визначення безпечного маршруту супроводження та доставлення затриманого як до службового автомобіля, так і до відділу поліції.

Щоб уникнути опору в окремих випадках з боку затриманих осіб, з тактичних міркувань не повідомляються дійсні підстави затримання, а використовуються відволікаючі формулювання – «за порушення громадського порядку», «за перехід вулиці у недозволеному місці» тощо.

Слід звернути увагу, що поліцейськими повинні обиратися способи доставлення затриманого до службового автомобіля з урахуванням деяких моментів, а саме: в якому стані знаходиться затриманий, чинить затриманий опір чи ні; якщо чинить, то який це опір: пасивний, активний чи навіть агресивний?

Після посадки затриманого до службового автомобіля необхідно:

1) вжити заходів, щоб не допускати з боку затриманого дій, які могли б викликати пошкодження матеріальної частини автомобіля або створити умови для нападу на поліцейських;

2) стежити, щоб затриманий не міг впасти або навмисно вистрибнути з автомобіля під час руху.

Після виходу (виведення) затриманого зі службового автомобіля, з метою виявлення предметів, залишених ним, які можуть бути речовими доказами у справі, необхідно оглянути салон автомобіля.

В усіх випадках передати затриманого черговому по підрозділу та доповісти про доставлення письмовим рапортом на ім'я керівника відділу поліції.

Зробивши аналіз вищевикладеного, можна спробувати сформулювати концепцію безпеки щодо мінімізації професійного ризику при доставленні затриманого до службового автомобіля, а також під час перевезення. Поліцейський повинен знати:

- правильна поведінка – це в першу чергу правильна оцінка ситуації, що склалася;

- здорова недовіра до правопорушника завжди краща від легковажної довірливості, навіть якщо до затриманого застосовано спецзасіб у

вигляді наручників;

- слід демонстративно для затриманої особи внести у службову книжку інформацію про затриманого, повідомивши про неї чергового;

- слід завжди думати про те, що і як саме ви хочете зробити;

- при виникненні сумнівів в оцінці ситуації слід віддати перевагу розрахунку на гірше і, відповідно, продумати свої дії наперед;

- постійно підтримуйте радіозв'язок з черговим, регулярно повідомляйте про своє місцезнаходження, а також обстановку на маршруті;

- при колективних діях розподіліть свої обов'язки (ролі);

- будьте особливо уважні в сутінках та вночі. Під час доставлення затриманого до службового автомобіля «Прикриття» повинен частіше озиратися; помітивши наближення людини ззаду, зупинитися та повернутися до неї обличчям. Подавши «Контакту» команду «Стій!»;

- підстрахуйте кожну свою дію, краще всього за допомогою напарника, зберігайте безпечну дистанцію між собою і правопорушником. Ніколи не повертайтеся до підозрілої особи спиною, не дозволяйте оточувати себе стороннім громадянам;

- зброю, якщо дозволяє ситуація, тримайте готовою до негайного застосування для відбиття можливого нападу (особливо «Прикриття»), однак, так, щоб її не змогли у вас відняти або вибити з рук;

- перед перевезенням затриманого в автомобілі слід оглянути салон автомобіля з метою виявлення сторонніх предметів, перевірити надійність пасків безпеки. В транспорті, обладнаному ременями безпеки, додатково для обмеження рухів затриманого, пристебнути ними останнього;

- в автомобілі затриманий розміщується на задньому сидінні, при цьому руки затриманого знаходяться за спиною з надітими наручниками і пропущеними одним кільцем через брючний ремінь;

- не допускати дій з боку затриманого, що могли б викликати пошкодження автомобіля чи створити умови для нападу на поліцейського;

- постійно стежити, щоб затриманий не міг упасти або навмисно викинутися із автомобіля під час руху.

Отже, додержуючись вищезазначених правил та рекомендацій, працівникам поліції вдасться мінімізувати професійний ризик та забезпечити особисту безпеку при доставленні затриманого до службового автомобіля, а також під час перевезення останнього.

7.3. Заходи особистої безпеки працівників Національної поліції при зупинці транспортного засобу та його огляді

На сьогодні із реформуванням правоохоронної системи України взагалі та Міністерства внутрішніх справ зокрема, створенням Національної поліції України як центрального органу виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку втратили чинність ряд підзаконних (відомчих) нормативних актів, які, у тому числі, регламентували діяльність підрозділів дорожньо-патрульної служби Державтоінспекції МВС, визначали завдання та функції працівників зазначених підрозділів, що здійснювали нагляд за дорожнім рухом, взаємовідносини та профілактичну роботу з учасниками дорожнього руху, дії під час отримання інформації про дорожньо-транспортну пригоду та порушення правил, норм і стандартів у сфері безпеки дорожнього руху а також дотримання заходів безпеки під час здійснення такої діяльності. Таким чином, питання мінімізації професійного ризику поліцейських та забезпечення їх особистої безпеки під час зупинки транспортних засобів потребують детального розгляду.

Мінімізація професійного ризику під час забезпечення безпеки дорожнього руху досягається дотриманням заходів особистої безпеки та використанням принципу контакту-прикриття при зупиненні транспортних засобів.

Під час виконання службових обов'язків, що пов'язані із зупиненням транспортних засобів, кожен поліцейський повинен дотримуватися заходів особистої безпеки:

- знаходитися на тротуарі, а за його відсутності – на узбіччі дороги чи вулиці або на острівці безпеки;
- вихід поліцейського на проїжджу частину дозволяється лише для здійснення розпорядчо-регулювальних дій, огляду місця ДТП та надання допомоги учасникам дорожнього руху;
- запропонувати водієві транспортного засобу, щодо якого застосовується зупинення, залишатися в автомобілі (за допомогою гучномовного пристрою патрульного автомобіля);
- наближатися до транспортного засобу ззаду;
- наближаючись до транспортного засобу перевірити, чи зачине на кришка багажника, оглянути салон автомобіля (темної пори доби освітити салон автомобіля ліхтарем або запропонувати водієві увімкнути освітлення салону);

- запропонувати водієві транспортного засобу, щодо якого застосовується зупинення, тримати руки на виду, якщо це можливо;
- оглянути зону навколо водія;
- проводити перевірку документів та розбір правопорушення лише на тротуарі чи узбіччі дороги (вулиці), острівці безпеки під прикриттям автомобіля. Службовий автомобіль при цьому необхідно ставити також на тротуарі чи узбіччі дороги (вулиці) за умови дотримання ПДР;
- здійснювати зупинку транспортних засобів за допомогою гучномовця з використанням спеціальних звукових і світлових сигналів, встановлених на патрульному автомобілі, для привертання уваги учасників дорожнього руху. При цьому враховувати швидкість руху, тип, габарити, вагу транспортного засобу, стан дорожнього покриття, інтенсивність та щільність транспортного потоку;
- по можливості не знаходитися на слизьких ділянках дорожнього покриття;
- документи брати вільною рукою, щоби мати можливість використати, за потреби, вогнепальну зброю;
- після отримання документів знаходитися біля зупиненого транспортного засобу збоку, щоб виключити можливість нанесення удару при різкому відкритті дверей або раптовому початку руху.

Для спілкування із водієм, який вийшов із транспортного засобу, необхідно покинути проїжджу частину.

У разі знаходження водія поруч з поліцейським останній обирає позицію, що забезпечує постійний контроль за діями водія, пасажирів та рухом транспортних засобів. Інші працівники, що знаходяться у складі наряду, повинні займати положення, що дозволяє забезпечувати прикриття та виключає у випадку застосування зброї ураження поліцейського, що страхується.

Категорично забороняється стояти перед або за зупиненим транспортним засобом, спиною до учасників дорожнього руху та руху транспортних засобів, зупиняти патрульний автомобіль попереду зупиненого транспортного засобу та здійснювати в нічний час зупинення двох і більше транспортних засобів.

Темної пори доби, незалежно від кліматичних умов, поліцейський повинен бути одягнутий у світловідбиваючий одяг (жилет).

Поверхнева перевірка транспортного засобу проводиться після того, як поліцейськими, які забезпечують прикриття, встановлено контроль за поведінкою затриманих.

У разі загострення ситуації поліцейський, що забезпечує прикриття, може взяти до рук вогнепальну зброю і привести її у готовність, як-

що вважає, що в обстановці, що склалася, можуть виникнути підстави для її застосування.

З метою забезпечення особистої безпеки поліцейському забороняється:

- сідати до інших, зокрема транспортних засобів, що перевіряються, крім передбачених випадків, і за погодженням з безпосереднім начальником;
- стояти поруч із транспортним засобом;
- підходити до зупиненого транспортного засобу зі сторони фар;
- стояти між особою та поліцейським, чию безпеку він забезпечує.

Зупиняючи транспортний засіб темного часу доби, поліцейський повинен обирати найбільш освітлені ділянки дороги, а в разі відсутності таких використовувати світло фар патрульного транспортного засобу та спеціальних світлових сигнальних пристроїв тощо.

Тактична концепція «Контакт-прикриття» є основою розташування у просторі та подальшої взаємодії поліцейських в усіх формах оперативно-службової та службово-бойової діяльності Національної поліції з метою забезпечення особистої безпеки поліцейського та мінімізації професійного ризику.

Основними принципами та перевагами «Контакту-прикриття» є такі:

- стандартна процедура забезпечення безпеки під час зупинення транспортного засобу;
- дієва за участі двох чи більше поліцейських;
- використовується під час будь-якого контакту на місці події;
- підвищує рівень безпеки поліцейських, контроль правопорушників, контроль транспортного засобу;
- надає можливість запобігти роззброєнню, замахам та втечам, забезпечує протидію агресивним діям;
- завдяки розподілу ролей додає психологічної впевненості кожному з поліцейських окремо.

Виконуючи обов'язки поліцейського, який здійснює контакт, кожен поліцейський повинен зважати на те, що він розпочинає та веде бесіду; завершує контакт; має широкий спектр обов'язків, за виконання кожного з яких він несе особисту відповідальність.

До обов'язків поліцейського, який здійснює контакт, належать такі:

- розмова з водієм, до якого застосовується зупинення транспор-

тного засобу;

- безпосередня перевірка документів;
- оформлення документів;
- подача команд – вербальних інструкцій правопорушнику та оточуючим громадянам;
- здійснення (проведення) поверхневої перевірки, у тому числі візуального огляду речей та транспортних засобів;
- забезпечення збирання доказів та незмінність їх розташування на місці події;
- здійснення перевірки особи на алкогольне сп'яніння;
- забезпечення радіозв'язку (за домовленістю);
- забезпечення зберігання зброї та дотримання заходів особистої безпеки нарядом поліції;
- інші дії, обумовлені обставинами події, що сталася.

Поліцейський, який здійснює «Контакт», повинен бути точно та беззаперечно впевнений, що поліцейський, який здійснює «Прикриття», не відводить очей від підозрюваного (підозрюваних).

Основним завданням поліцейського, який здійснює «Прикриття», є захист поліцейського, який здійснює «Контакт», від нападу та нанесення йому будь-яких ушкоджень.

Для забезпечення безпеки напарника він повинен:

- обрати оптимальну позицію для спостереження та контролю за ситуацією;
- зосередити увагу на діях, рухах підозрюваних та оточуючих осіб.

Кожен поліцейський, який прибув на місце події другим, третім тощо, має взяти на себе роль «Прикриття».

Отже, слід зауважити, що мінімізація професійного ризику під час забезпечення безпеки дорожнього руху досягається дотриманням заходів особистої безпеки та використанням принципу контакту-прикриття при зупиненні транспортних засобів.

7.4. Забезпечення особистої безпеки працівників Національної поліції при проведенні слідчих дій

Небезпечні ситуації що можуть виникнути у професійній діяльності працівників слідчих підрозділів Національної поліції, пов'язані з раптовим нападом підозрюваного або обвинуваченого під час проведення

слідчих дій. Головна причина таких небезпечних ситуацій полягає у психологічній неготовності до нападу, неусвідомлення самої можливості потрапити в ситуацію, пов'язану з раптовим нападом. Серед підстав, що сприяють виникненню таких ситуацій під час проведення слідчих дій, можна вказати тактичні помилки працівників, самовпевненість у власних діях, невміння передбачення можливих наслідків власних дій, хибна оцінка психофізичного стану особи підозрюваного, з якою проводиться та чи інша слідча дія, порушення правил особистої безпеки.

Як відомо, усі слідчі дії є нормативно зумовленими, і правильне їх проведення є обов'язковим для працівників підрозділів Національної поліції, особливо в час реформування правоохоронних органів, коли відповідальність працівників правоохоронних органів збільшується в рази. Однак, на практиці, після закінчення відповідного вищого навчального закладу, всі молоді фахівці знають і розуміють що треба робити, але результат виходить різний. Причиною цьому є те, що одні працівники Національної поліції обмежуються процесуальними нормами, а інші задіюють допоміжні знання, що направлені на забезпечення особистої безпеки безпосередньо під час службової діяльності та виконання своїх службових обов'язків.

Дбати про забезпечення особистої безпеки необхідно постійно, тому що, насамперед, це особисте життя та здоров'я, і працівник підрозділу Національної поліції сам вирішує, які заходи необхідно здійснити для забезпечення власної безпеки. Таких заходів слід дотримуватися при проведенні усіх слідчих (розшукових) дій, що безпосередньо полягають у взаємодії працівників підрозділів Національної поліції з об'єктами або суб'єктами, які несуть у собі загрозу життю чи здоров'ю громадян чи працівника поліції.

Більш детально розглянемо дане питання на прикладі проведення слідчих дій під час досудового розслідування.

Допит є однією з основних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування. Він є найбільш психологічно насиченою та найрозповсюдженішою слідчою (розшуковою) дією. Переважну більшість кримінальних проваджень важко уявити без проведення належного допиту, та він займає більше чверті робочого часу слідчого.

Безпосередньо під час проведення допиту слідчі чи оперативні працівники недооцінюють усю небезпеку роботи з кримінальними особами.

Як вже зазначено, допит є психологічно насиченою слідчою (розшуковою) дією, саме це насичення може слугувати причиною для створення загрози особистої безпеки особи, яка проводить дану слідчу (ро-

зшукову) дію. Зокрема, працівнику підрозділів Національної поліції, при проведенні допиту підозрюваного, який вже раніше відбував покарання та/або характеризується з негативної сторони, чи взагалі поводить себе з особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом стосовно працівників правоохоронних органів, потрібно реально оцінювати ситуацію, що склалася, та поводитися таким чином, щоб максимально забезпечити особисту безпеку та безпеку оточуючих осіб, й ефективно проводити слідчу (розшукову) дію. Так, при проведенні допиту чи інших слідчих (розшукових) дій слід звертати увагу на характеристику особи, з якою необхідно буде проводити слідчі дії, психологічні особливості цієї особи, зокрема, з'ясувати ставлення та внутрішні переконання стосовно правоохоронних органів України, спрогнозувати поведінку такої особи, щоб у майбутньому при проведенні слідчим чи іншим працівником поліції слідчих (розшукових) дій з вищезазначеними особами безпосередньо переконатися в особистій безпеці.

Окрім допиту, на досудовому розслідуванні такі ситуації складаються також при проведенні інших слідчих (розшукових) дій, наприклад при проведенні огляду чи обшуку. Стосовно забезпечення особистої безпеки частими є помилки, які полягають у відволіканні уваги слідчого чи іншого співробітника Національної поліції від зосередження зусиль на проведенні конкретної слідчої дії. Також дані аспекти виникають при нехтуванні працівниками правоохоронних органів чинників, що несуть у собі загрозу оточуючим, у тому числі самому працівнику Національної поліції, який проводить слідчу (розшукову) дію.

При огляді місця події, де вчинено кримінальне правопорушення, специфіка забезпечення особистої безпеки полягатиме в можливій участі в даній слідчій дії інших осіб. Це можуть бути особи, які мають відношення до кримінального правопорушення, зокрема, підозрюваний, потерпілий та свідки, а також сторонні особи, які не пов'язані з кримінальним правопорушенням.

Під час проведення обшуку працівникам Національної поліції необхідно реально оцінювати ситуацію, яка складається. У переважній більшості випадків обшук проводиться в осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення. Слід зазначити, що проведення належного обшуку завжди пов'язано з великою психологічною напругою та процесуальною складністю даної процедури, що слугує додатковим фактором підвищення рівня загрози особистій безпеці осіб, які проводять дану слідчу (розшукову) дію. Так, під час проведення обшуку житла чи іншого володіння особи варто звернути увагу на поведінку особи, в якій проводиться обшук, бо реакція такої особи може бути не-

передбачуваною. З огляду на психологію проведення обшуку та поведінку підозрюваного, працівнику Національної поліції під час проведення обшуку потрібно передбачувати реальну загрозу особистому життю та здоров'ю, а також безпеці інших осіб, які беруть участь у даній слідчій дії.

Також до таких слідчих (розшукових) дій, під час проведення яких може виникнути загроза особистій безпеці працівника, потрібно віднести пред'явлення особи для впізнання та слідчий експеримент. Під час пред'явлення особи для впізнання відбувається зіткнення потерпілого і підозрюваного, чи свідків і підозрюваного, які найчастіше за все мають протилежні позиції. Під час зазначеного процесу з'являється реальна загроза особистій безпеці працівника Національної поліції та безпеці інших осіб, зокрема потерпілого чи свідка. Зазвичай слідчі, чи особи, які проводять пред'явлення особи для впізнання, нехтують організацією охорони підозрюваного під час проведення даної слідчої (розшукової) дії, а саме: забезпеченням присутності конвойного або засобів обмеження рухомості на особі, яка може створювати небезпеку.

Наступною слідчою (розшуковою) дією, що створює певну загрозу для особистої безпеки працівника Національної поліції, є слідчий експеримент. До проведення слідчого експерименту, згідно з п. 3 ст. 240 КПК України, можуть бути залучені підозрюваний, потерпілий, свідок, захисник для перевірки і уточнення відомостей, що мають значення для встановлення обставин кримінального провадження. У свою чергу, для підозрюваного, який усвідомлює, що йому загрожує дійсне покарання, виникає реальна можливість втекти з-під варти та переховуватися від правоохоронних органів України. Такі дії та спроби до їх здійснення будуть загрожувати особистій безпеці працівників Національної поліції, а також усіх осіб, які братимуть участь у даній слідчій (розшуковій) дії, бо для втечі підозрюваному треба буде здолати опір працівників Національної поліції.

Окреслюючи коло слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із загрозою особистій безпеці працівника Національної поліції, потрібно зазначити, що вищенаведений перелік слідчих (розшукових) дій не є вичерпним, та небезпеку становитимуть усі слідчі (розшукові) дії, що пов'язані із звільненням підозрюваного з-під варти. Бо самою суттю ізолювання такої особи від оточуючого світу є запобігання вчиненню злочинів даною особою, недопущення можливості перешкоджати проведенню розслідування та знищити речові докази. Отже, безпосередньо звільнення такої особи може призвести до створення певної небезпечної ситуації, що буде тісно пов'язана із загрозою особистій безпеці працівника Наці-

ональної поліції.

Сутність такого небезпечного становища впливає із певної конфліктної ситуації, що створюється під час проведення конкретних слідчих (розшукових) дій. Конфліктні ситуації у переважній більшості випадків виникають між особою, яка проводить слідчу (розшукову) дію, найчастіше це слідчий, та підозрюваним.

Різноманітні конфліктні ситуації, що виникають при проведенні слідчих (розшукових) дій, зокрема між підозрюваним і слідчим, можна поділити за змістом на такі:

1. Підозрюваний поводить себе агресивно та відмовляється співпрацювати з органами досудового розслідування, наприклад, підозрюваний погрожує фізичною розправою працівникам правоохоронних органів або членам їх сімей чи близьким родичам.

2. Підозрюваний поводиться допустимо, але відмовляється співпрацювати з органами досудового розслідування, наприклад, відмовляється давати показання згідно зі ст. 62 Конституції України.

3. До підозрюваного, незалежно від його поведінки, з боку працівників Національної поліції створюється надмірна напруга, наприклад, використання різних тактичних прийомів проведення слідчих (розшукових) дій з психологічним або фізичним тиском на підозрюваного.

Також з метою покращення забезпечення особистої безпеки працівників правоохоронних органів треба використовувати закордонний досвід. Так, Н.П. Матюхіна зазначає, що вивчення матеріалів, які висвітлюють досвід роботи органів охорони правопорядку зарубіжних країн у напрямку організації забезпечення особистої безпеки працівників, аналіз відповідних навчальних програм та рекомендацій дають можливість визначити умови вдосконалення цієї діяльності в правоохоронних органах України. До них належать:

- подолання формального ставлення, насамперед з боку керівників органів та підрозділів, до організації навчання працівників по забезпеченню особистої безпеки, формування в правоохоронних органах політики безпечної діяльності;

- активне залучення до цієї діяльності відділів по роботі з персоналом;

- забезпечення безперервності процесу навчання менеджменту безпеки;

- поширення його на усі категорії працівників, у тому числі і на керівний склад;

- широкий вибір та варіювання форм навчання;

- розробка та впровадження спеціальних навчальних програм, що

спрямовані на формування у працівників знань, умінь та навичок, необхідних для забезпечення особистої безпеки, професійно значущих якостей та навчання їх стратегії, тактики та техніки дій у цьому напрямку.

Також необхідно звернути увагу на те, що безпека правоохоронних органів може стати ефективною тільки в тому випадку, коли приділяється особлива увага гарантуванню особистої безпеки кожному працівнику при виконанні ним службових обов'язків. У цьому контексті необхідно підкреслити, що система навчання працівників повинна зводиться до постулату «кожен працівник повинен знати, розуміти та постійно пам'ятати, що особиста безпека кожного – невід'ємний елемент безпеки правоохоронних органів у цілому».

З огляду на вищезазначене можна запропонувати декілька загальних правил поведінки, яких необхідно дотримуватися працівникам слідчих підрозділів Національної поліції під час проведення слідчих (розшукових) дій, щодо забезпечення особистої безпеки:

- зниження напруженості в ситуаціях, пов'язаних з особами, з яким проводяться слідчі (розшукові) дії;
- здорова недовіра до підозрюваного краще, ніж легковажна довірливість;
- необхідно страхувати кожен свою дію стосовно підозрюваного;
- під час проведення слідчих (розшукових) дій, особливо на місцевості, намагатися тримати в полі зору усіх задіяних осіб;
- ніколи не повертатися до підозрюваного спиною;
- використання спецзасобів, що виключають можливість раптового нападу (кайданки та інші засоби обмеження рухомості).

Отже, підсумовуючи, можна зробити висновок, що забезпечення особистої безпеки працівника Національної поліції під час проведення слідчих (розшукових) дій у першу чергу залежить від ставлення такого працівника до свого життя та здоров'я, необхідності реально оцінювати поведінку особи, з якою належить проводити слідчі (розшукові) дії, а також від врахування особливостей характеристики такої особи.

7.5. Заходи особистої безпеки працівників Національної поліції у разі виявлення вибухонебезпечних речовин

Під вибуховими матеріалами розуміються вибухові пристрої промислового та саморобного виготовлення, вибухові речовини, засоби їх ініціювання, вироби та пристрої, які містять вибухові речовини.

Вибуховий пристрій вважається спеціально виготовленим промис-

ловим або саморобним способом пристроєм одноразового застосування, який за певних обставин спроможний до вибуху з утворенням вражаючих факторів за допомогою використання енергії хімічного вибуху.

Вибухові речовини – це хімічні речовини, здатні під впливом зовнішніх дій до швидкого хімічного перетворення, що відбувається з виділенням великої кількості тепла і газоподібних продуктів.

Вибуховими роботами вважається комплекс організаційних і технічних заходів, пов'язаних із підготовкою і проведенням вибухів, а спеціальними вибухотехнічними роботами такі роботи, які пов'язані з пошуком, експертним оглядом, розрядженням, перевезенням та знешкодженням вибухових пристроїв і вибухових речовин.

Усі вибухові матеріали, у тому числі саморобні вибухові речовини, поділяються на категорії відповідно до ступеня небезпечності та їх фактичного якісного стану¹.

У міжнародній практиці розповсюдженим підходом до оцінки ризиків є так звана «п'ятикрокова система»:

крок 1 – ідентифікація небезпек, які призводять до ризику, коли з'ясовуються усі потенційно небезпечні фактори на робочому місці та визначаються робітники, яким може загрожувати небезпека;

крок 2 – оцінювання та ранжир ризиків;

крок 3 – визначення превентивних заходів для виключення або мінімізації факторів ризику;

крок 4 – впровадження вищезазначених заходів шляхом складання плану реалізації захисних і превентивних заходів та визначення умов їх виконання;

крок 5 – моніторинг та перевірка виконання правил і порядку поведження працівників із небезпечними речовинами, прогнозування ризиків та удосконалення заходів запобігання та мінімізації ризиків.

Отже, аналіз нормативно-правових джерел та практичної поліцейської діяльності дають можливість виокремити три групи небезпек від поведження з вибуховими матеріалами та речовинами у професійній діяльності поліцейського. Так, до ситуацій, які можна ідентифікувати як небезпеку, пов'язану з професійним ризиком у сфері поведження з вибуховими матеріалами, можна віднести такі:

1) **перевірка об'єктів дозвільної системи.** Так, ст. 39 Закону

¹ Класифікація вибухових матеріалів за групами сумісності проводиться відповідно до додатка 1 до Правил безпеки під час поведження з вибуховими матеріалами промислового призначення, затверджених наказом Міністерства енергетики та вугільної промисловості України від 12 червня 2013 року № 355, зареєстрованих у Міністерстві юстиції України 5 липня 2013 року за № 1127/23659.

України «Про Національну поліцію» *«Перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ»* передбачає, що поліція в порядку, визначеному Міністерством внутрішніх справ України, може оглядати за участю адміністрації (керівництва) юридичних осіб, фізичних осіб (у тому числі фізичних осіб – підприємців) чи їх уповноважених представників приміщення, де знаходяться вибухові речовини та матеріали тощо, на зберігання і використання яких визначено спеціальні правила або порядок та на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ, а також безпосередньо оглядати місця їх зберігання з метою перевірки дотримання правил поведження з ними та правил їх використання. Поліція може їх оглядати та перевіряти у фізичних та юридичних осіб на предмет виконання спеціальних правил та порядку зберігання чи використання. Поліція вилучає вибухові речовини та матеріали, щодо зберігання і використання яких визначено спеціальні правила чи порядок та на які поширюється дозвільна система, а також опечатує і закриває об'єкти, де вони зберігаються чи використовуються, зокрема, підприємства і майстерні з виготовлення та ремонту боєприпасів, магазини, у яких здійснюється їх продаж, піротехнічні майстерні, у випадку виявлення порушень правил поведження з ними та правил їх використання, що загрожують громадській безпеці, до усунення таких порушень;

2) **застосування заходів примусу.** Так, у ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію» *«Поліцейські заходи примусу»* передбачено серед повноважень поліцейського можливість застосування таких спеціальних засобів як пристрої, гранати та боєприпаси світлозвукової дії, а також пристрої, гранати, боєприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень. Зазначені дії становлять певний ризик для поліцейського під час застосування заходів примусу. Зокрема, до спеціальних вибухових засобів належать пристрої для відкриття приміщень, захоплених правопорушниками – малогабаритні підривні пристрої «Ключ» і «Імпульс», а також засоби активної оборони – ручні газові гранати та засоби забезпечення спеціальних операцій – ранцеві апарати «Облако», світлошумові гранати «Заря» і світлошумовий пристрій «Пламя»;

3) **під час реагування на повідомлення про злочини, правопорушення та інші події, пов'язані з вибуховими матеріалами та речовинами** (у порядку ст. 113, 259, 262, 263, 263-1, 273 Кримінального кодексу України). До подій, пов'язаних з використанням вибухових матеріалів, належать: повідомлення про підготовку вибуху; виявлення вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують; учинення вибуху;

4) під час виконання спеціальних вибухотехнічних робіт відповідно до наказу МВС України від 09.07.2014 р. № 653 «Про затвердження Інструкції про поведження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах внутрішніх справ України».

Забезпечення особистої безпеки під час поведження поліцейських з вибуховими матеріалами, у тому числі під час виконання спеціальних вибухотехнічних робіт, передбачає:

- 1) навчання та перевірку знань з питань охорони праці²;
- 2) розслідування й облік кожного нещасного випадку, професійного захворювання та аварії, пов'язаних з порушенням правил поведження з вибуховими речовинами та матеріалами³;
- 3) допуск до вибухотехнічних робіт виключно кваліфікованих спеціалістів-вибухотехніків⁴, а також проведення регулярної психологічної перевірки поліцейських на стресостійкість з метою забезпечення здатності в умовах ризику від вибухових речовин та матеріалів для особистої безпеки та захисту життя та здоров'я інших людей приймати адекватні рішення;
- 4) забезпечення поліцейських, які використовують, оглядають або іншим чином поводяться з вибуховими речовинами та матеріалами, засобами індивідуального захисту (бронежилетами, захисними шоломами тощо);
- 5) безперечне виконання поліцейськими вимог спеціалістів-вибухотехніків на місці події щодо визначення небезпечних зон для людей, безпечної поведінки та поведження з вибуховими матеріалами⁵;
- 6) суворе обмеження доступу до вибухових матеріалів сторонніх осіб, у тому числі працівників інших підрозділів;

² Типове положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці, затверджене наказом Державного комітету України з нагляду за охороною праці від 26 січня 2005 року № 15, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 15 лютого 2005 року за № 231/10511.

³ Порядок розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій, що сталися в органах і підрозділах системи МВС України, затверджений наказом МВС України від 27 грудня 2002 року № 1346, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 31 січня 2003 року за № 83/7404.

⁴ Положення про Вибухотехнічну кваліфікаційну комісію МВС України та порядок надання працівникам органів внутрішніх справ та їх позбавлення права самостійного проведення спеціальних вибухотехнічних робіт, затверджене наказом МВС України від 15 грудня 2011 року № 924, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 16 січня 2012 року за № 46/20359.

⁵ Інструкція про участь працівників Експертної служби МВС України в кримінальному провадженні як спеціалістів, затверджена наказом МВС України від 26 жовтня 2012 року № 962, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 21 листопада 2012 року за № 1946/22258.

7) точне знання технічних характеристик вибухових засобів і пристроїв (призначення, вигляд, розмір, сила вибуху, дистанція дії).

Забезпечення особистої безпеки при поводженні з вибуховими матеріалами та речовинами, які містяться в засобах, що належать до переліку поліцейських засобів примусу, полягає у точному виконанні правових підстав їх застосування, а саме:

- світлошумові засоби відволікаючої дії «Заря», «Пламя» застосовуються на відстані не ближче 2 метрів від людини;
- при застосуванні сльозоточивих речовин забороняється прицільна стрільба, розкидання і відстрілювання гранат у натовп, повторне застосування їх у межах зони ураження в період дії попередніх;
- забороняється застосовувати малогабаритні підривні пристрої «Ключ» та «Імпульс» для відкриття приміщень, де перебувають заручники.
- категорично забороняється підпалювати для повторного застосування згаслий вогнепровідний шнур.

Забезпечення особистої безпеки при поводженні з вибуховими матеріалами включає, насамперед, забезпечення безумовного виконання заходів безпеки, а саме:

- ✓ для проведення вибухових та спеціальних вибухотехнічних робіт залучається не менше двох спеціалістів-вибухотехніків;
- ✓ головною метою спеціаліста-вибухотехніка є запобігання травмуванню або загибелі людей, у тому числі збереження власного життя;
- ✓ кожен виїзд за фактом анонімного повідомлення спеціалісти-вибухотехніки повинні розцінювати як достовірний;
- ✓ у разі виявлення вибухової речовини, вибухового пристрою або предмета, схожого на нього, категорично забороняється проводити з ними будь-які маніпуляції (рухати з місця, трусити, відкривати тощо) працівникам, які не мають права на проведення спеціальних вибухотехнічних робіт;
- ✓ при виявленні речовини, схожої на саморобну ініціюючу вибухову речовину, подальші дії з нею необхідно проводити тільки після її зволоження водою;
- ✓ спеціальні вибухотехнічні роботи (крім експертного огляду та пошуку) проводяться в засобах індивідуального захисту;
- ✓ забороняється проведення огляду місця події за фактом вибуху без огляду території на наявність вторинних вибухових пристроїв, вибухонебезпечних залишків або частин вибухового пристрою, що вибух-

нув, а також без узгодження зі спеціалістами відповідних служб (обленерго, газової служби, водоканалу тощо) можливості безпечного перебування на місці вибуху;

✓ входити до приміщення, в якому стався вибух, дозволяється після його ретельного провітрювання від продуктів вибуху;

✓ не залучати спеціалістів-вибухотехніків до розрядження, перевезення або знищення боєприпасів, що не стосуються кримінального провадження;

✓ не допускати до виконання спеціальних вибухотехнічних робіт спеціалістів-вибухотехніків, які мають психічний або нервовий розлади чи фізично стомлені;

✓ перед роботою з електродетонаторами, електромеханічними або електронними частинами вибухового пристрою повинно проводитися зняття з тіла (одягу) спеціаліста статичного електричного заряду;

✓ для запобігання негативному впливу небезпечних продуктів вибуху або вибухових речовин на спеціалістів-вибухотехніків усі свої дії вони повинні проводити в гумових рукавичках та за необхідності в індивідуальних засобах захисту органів дихання та зору;

✓ дозволяється застосовувати вогневий спосіб підризу, якщо буде неможливо застосувати електричний;

✓ виявлення та вилучення вибухових матеріалів залежно від категорії небезпечності повинно фіксуватися фотозйомкою, відеозаписом та іншими науково-технічними засобами, а за необхідності – рентгенографуванням внутрішньої будови об'єктів;

✓ критерієм для прийняття рішення про подальше поводження з виявленими вибуховими матеріалами є пріоритет захисту здоров'я та життя людини порівняно зі збереженням криміналістичних слідів;

✓ з метою збереження слідів на вибухових пристроях і на місці події, які залишили злочинці, та запобігання внесенню сторонніх слідів під час проведення експертного огляду, визначення категорії небезпечності, контактного розрядження, дистанційного руйнування на виявлених вибухових пристроях або предметах, що їх нагадують, огляду місця події спеціалісти-вибухотехніки працюють у спеціальному одязі, у гумових рукавичках та одягнутих на взуття бахілах;

✓ вилучені вибухові матеріали повинні бути оглянуті спеціалістом-вибухотехніком для визначення категорії небезпечності, надання рекомендацій про подальше поводження з ними;

✓ рішення про подальше поводження (розрядження, руйнування або знищення) з виявленими вибуховими матеріалами приймають спеціалісти-вибухотехніки;

✓ виявлення та вилучення криміналістичних слідів на розряджених вибухових пристроях або предметах, що їх нагадують, проводиться у присутності спеціалістів-вибухотехніків;

✓ пакування вибухонебезпечних предметів спеціалістами-вибухотехніками здійснюється таким чином, щоб унеможливити їх вільне переміщення в упаковці. Вибухові речовини упаковуються в скляну, картонну або паперову тару тощо;

✓ засоби підриву, вибухову речовину, а також засоби ініціювання електричної дії та джерела електроживлення розміщувати в одній упаковці під час їх пакування забороняється. При цьому оголені кінці дротів електричних засобів ініціювання, засобів підриву повинні бути з'єднані між собою скруткою.

✓ Відшкодування матеріальних збитків здійснюється згідно з чинним законодавством України.

Заходи безпеки при електричному способі підриву

Під час застосування електричного способу підриву забороняється:

✓ перевіряти електродетонатор на провідність чи вимірювати його опір без поміщення його гільзи у вибухозахисний контейнер або інший засіб, середовище, що захищає від дії факторів вибуху при його непередбаченому підриві;

✓ застосовувати електродетонатори, що не перевірялися на електропровідність дротів та мостиків розжарювання;

✓ використовувати відбраковані табельні електродетонатори;

✓ використовувати електродетонатори, що мають механічні пошкодження, сліди окислення або корозії;

✓ при монтажу електропідривної мережі користуватися джерелами електромагнітного випромінювання (мобільними телефонами, переносними радіостанціями тощо);

✓ приєднувати електродетонатор до електропідривної мережі при підключеному до неї електричному джерелі живлення;

✓ перевіряти зібрану електропідривну мережу на електропровідність без видалення усіх осіб з місця розташування зарядів вибухових речовин і засобів підриву;

✓ кінці дротів магістральної лінії тримати не скрученими між собою на увесь час, що передує приєднанню їх до дротів електродетонаторів;

✓ розташовувати дріт електропідривних мереж ближче 200 м до електричних станцій, підстанцій, високовольтних ліній, електрифікованих шляхів, потужних радіостанцій тощо;

- ✓ в умовах використання генератора радіоперешкод прокладка електропідривної мережі з готовими підривними зарядами ближче 1,5 м від випромінювальних антен генератора та без спеціального запобіжного шунта, з'єданого з дротами електродетонатора;
- ✓ використовувати більше 2 електродетонаторів із розбіжністю за опором більше 0,1 Ом;
- ✓ застосовувати більше 5 електродетонаторів із паралельною, послідовною системою з'єднань без проведення розрахунку електропідривних мереж на достатність потужності елементів електричного струму, що є в наявності;
- ✓ проводити підривні роботи в умовах наближення грози та під час грози;
- ✓ підходити до місця вибуху без дозволу керівника вибухотехнічної групи до проведення остаточного огляду місця вибуху на відсутність вкрай небезпечних вибухових матеріалів та їх фрагментів;
- ✓ при відмові вибуху не вимикати елементи струму, тримати кінці магістральних дротів незамкнутими між собою та неізольованими;
- ✓ при відмові вибуху підходити до місця проведення підривних робіт раніше 15 хвилин від часу очікуваного спрацювання;
- ✓ підходити до місця вибуху дозволяється не раніше ніж через 5 хвилин або до повного видалення продуктів вибуху.

Заходи безпеки при вогневому способі підриву

При застосуванні вогневого способу підриву забороняється:

- ✓ застосовувати вогнепровідний шнур, що має на поверхні оболонки пориви, надрізи, тріщини та ознаки висипання порохової серцевини;
- ✓ використовувати відбраковані табельні вогнепровідні шнури і капсуль-детонатори;
- ✓ у запальних трубках відрізки вогнепровідного шнура використовувати товщиною менше 0,5 м;
- ✓ висмикувати або витягати вогнепровідний шнур, закріплений у капсуль-детонаторі, та зрощувати вогнепровідні шнури між собою;
- ✓ при відмові вибуху підходити до місця проведення підривних робіт раніше 15 хвилин від часу очікуваного спрацювання.

Заходи безпеки при застосуванні детонуючих шнурів

Під час застосування детонуючих шнурів забороняється:

- ✓ застосовувати детонуючий шнур з поривами, надрізами і тріщинами на поверхні оболонки;
- ✓ зберігати детонуючий шнур під впливом прямих сонячних про-

менів;

- ✓ використовувати відбраковані табельні детонуючі шнури;
- ✓ при повторному відрізання шнура не очищувати засіб різання та поверхню, на якій проводиться його відрізання;
- ✓ прокладати підривні мережі із застосуванням детонуючого шнура з утворенням перехресть;
- ✓ при відмові вибуху підходити до місця проведення підривних робіт раніше 15 хвилин від часу очікуваного спрацювання.

Заходи безпеки при отриманні вибухових матеріалів для проведення вибухотехнічної експертизи:

- об'єкти, що містять вибухові матеріали, на дослідження приймаються керівником вибухотехнічного підрозділу або особою, яка його заміщає (у випадку відсутності зазначених осіб може прийматися спеціалістом-вибухотехніком, який має право на проведення спеціальних вибухотехнічних робіт), безпосередньо від особи, що призначила експертизу, або її уповноваженого представника;

- вибухові матеріали (речові докази) зберігаються в експертних підрозділах виключно протягом строку проведення експертизи в межах кримінального провадження. Після закінчення експертизи вибухові матеріали в обов'язковому порядку в безпечному стані повертають ініціатору її проведення;

- місце для подальшого зберігання вибухових матеріалів (речових доказів) визначає ініціатор проведення експертизи⁶;

- забороняється прийняття вибухових матеріалів працівниками канцелярії;

- розкриття упаковок з об'єктами здійснюється спеціалістами, які мають право самостійного проведення спеціальних вибухотехнічних робіт;

- у процесі розкриття упаковок з об'єктами, що містять вибухові матеріали, забороняється їх різко переміщувати, струшувати, глибоко занурювати леза ножиць, скальпелів та іншого інструменту;

- незважаючи на наявність довідки про вибухонебезпеку наданих на експертизу об'єктів, роботи з розкриття їх упаковки проводити як із такими, що не мають зазначеної довідки.

⁶ Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2012 року № 1104.

Заходи безпеки під час транспортування вибухових матеріалів полягають у забезпеченні певних дій:

- перевезення вибухових матеріалів за допомогою пересувних вибухотехнічних лабораторій у переносних та пересувних вибухозахисних контейнерах і спеціальних скриньках;

- упаковка вибухових речовин окремо від засобів ініціювання (виробів та пристроїв, що є джерелом початкового імпульсу для здійснення вибуху);

- унеможливлення паління поблизу, усередині транспортного засобу та поряд зі спеціальними скриньками і контейнерами з вибуховими матеріалами;

- надійна фіксація вибухових пристроїв та їх компонентів, що мають циліндричну або еліпсоїдну форму, від будь-якого їх самостійного переміщення, в тому числі уникання падіння чи ударів спеціальних скриньок і переносних вибухозахисних контейнерів, що містять вибухові матеріали;

- транспортування вибухових матеріалів у пересувній вибухотехнічній лабораторії без перевезення сторонніх осіб, неспеціалістів-вибухотехніків;

- розрахунок маршрутів транспортування вибухових матеріалів з максимальним віддаленням від місць масових скупчень людей, житлових районів із щільною забудовою та екологічно небезпечних споруд;

- залучення поліцейського супроводження та контролю швидкісного режиму до 60 км/год. на дорогах з твердим гладким покриттям, 40 км/год. – на ґрунтових дорогах, 20 км/год. – на дорогах з нерівним покриттям (ямки, каміння тощо).

У разі виникнення неконтрольованого вибуху необхідно:

- припинити роботи;

- надати першу долікарську допомогу потерпілим;

- за потреби викликати швидку медичну допомогу, інші аварійно-рятувальні служби;

- обмежити доступ сторонніх осіб до місця вибуху;

- негайно евакуювати наявні на робочому місці стаціонарної лабораторії вибухові матеріали;

- повідомити керівника підрозділу;

- оглянути місце вибуху на наявність вибухонебезпечних предметів;

- при виявленні на місці вибуху вибухонебезпечних предметів знешкодити їх, дотримуючись при цьому заходів безпеки.

Питання до розділу 7
Особиста безпека працівників Національної поліції під час виконання службових обов'язків

1. Заходи особистої безпеки працівників Національної поліції при патрулюванні місцевості та перевірці документів у громадян.
2. Заходи особистої безпеки працівників Національної поліції при затриманні правопорушника чи протидії його агресивним діям.
3. Тактична концепція «Контакт-прикриття».
4. Заходи особистої безпеки працівників Національної поліції при затриманні правопорушників та доставленні їх до підрозділу Національної поліції.
5. Заходи особистої безпеки працівників Національної поліції при зупинці транспортного засобу та його огляді.
6. Поняття вибухових матеріалів та вибухових речовин.
7. Небезпечні фактори вибуху.
8. Заходи особистої безпеки працівників Національної поліції у разі виявлення вибухонебезпечних речовин.
9. Забезпечення особистої безпеки при поводженні з вибуховими матеріалами та речовинами, які містяться в засобах, що належать до переліку поліцейських засобів примусу.
10. Забезпечення особистої безпеки при поводженні з вибуховими матеріалами.
11. Заходи безпеки при отриманні вибухових матеріалів для проведення вибухотехнічної експертизи.
12. Заходи безпеки під час транспортування вибухових матеріалів.
13. Заходи особистої безпеки працівників Національної поліції у разі виникнення надзвичайної ситуації.

Розділ 8

РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ, ТРАВМУВАНЬ, ПОРАНЕНЬ, ЗАГИБЕЛІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ОBOB'ЯЗКІВ

8.1. Загальні положення розслідування та обліку нещасних випадків (у тому числі поранень) працівників підрозділів Національної поліції

Розслідування нещасних випадків (у тому числі поранень), що сталися з особами рядового та начальницького складу підрозділів Національної поліції, військовослужбовцями Національної гвардії України, курсантами (слухачами) навчальних закладів системи МВС України, проводиться з урахуванням наказу МВС України № 1346 від 27.12.2002 «Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій, що сталися в органах і підрозділах системи МВС України» (далі – Порядок), зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 31 січня 2003 р. за № 83/7404 (Із змінами, внесеними згідно з наказами Міністерства внутрішніх справ № 159 (з0231-06) від 16.02.2006, № 677 (з0763-15) від 10.06.2015).

Розслідування та облік аварій в органах і підрозділах Національної поліції, а також професійних захворювань, що сталися з військовослужбовцями Національної гвардії України, курсантами (слухачами) навчальних закладів, особами рядового і начальницького складу органів і підрозділів Національної поліції України (далі – працівники), відбувається згідно з діючими нормативно-правовими актами.

Розслідуванню підлягають раптові погіршення стану здоров'я, поранення, травми, у тому числі отримані внаслідок тілесних ушкоджень, заподіяних іншою особою, гострі професійні захворювання і гострі професійні та інші отруєння, теплові удари, опіки, обмороження, утоплення, ураження електричним струмом, блискавкою та іонізуючим випромінюванням, інші ушкодження, отримані внаслідок аварій, пожеж, стихійного лиха (землетруси, зсуви, повені, урагани та інші надзвичайні події), контакту з тваринами, комахами та іншими представниками фауни і флори, що призвели до втрати працівником працездатності на один робочий день чи більше або до необхідності переведення потерпілого на іншу (легшу) роботу терміном не менш як на один робочий день, а та-

кож випадки смерті в підрозділі (далі – нещасні випадки).

До гострих професійних захворювань і гострих професійних отруєнь належать випадки, що сталися після одноразового (протягом не більше однієї робочої зміни) впливу небезпечних факторів, шкідливих речовин.

Гострі професійні захворювання спричиняються дією хімічних речовин, неіонізуючих та іонізуючих випромінювань, значним фізичним навантаженням та перенапруженням окремих органів і систем людини. До них належать також інфекційні, паразитарні, алергічні захворювання тощо.

Гострі професійні отруєння спричиняються переважно шкідливими речовинами гостроспрямованої дії.

За результатами розслідування складаються акти за формою Н-1* (додаток 1) і беруться на облік нещасні випадки (у тому числі поранення), які сталися з працівниками в період проходження служби при виконанні службових обов'язків.

Випадки зникнення працівника під час виконання службових (посадових) обов'язків розслідуються відповідно до Порядку. Якщо комісія з розслідування, виходячи з конкретних обставин, дійде висновку, що зникнення працівника пов'язане з можливістю нещасного випадку під час виконання службових (посадових) обов'язків, акт спеціального розслідування з такими висновками комісії видається сім'ї цього працівника або особі, яка представляє його інтереси, для звернення до суду із заявою про оголошення працівника померлим. Після оголошення судом працівника померлим керівник зобов'язаний відповідно до акта спеціального розслідування визнати цей нещасний випадок пов'язаним з виконанням службових (посадових) обов'язків, скласти акт за формою Н-1* і взяти цей випадок на облік.

Якщо за висновками роботи комісії з розслідування прийнято рішення, що про нещасний випадок не повинен складатися акт за формою Н-1*, тобто нещасний випадок не пов'язаний з виконанням службових обов'язків, про такий нещасний випадок складається акт за формою НТ* (додаток 2).

8.2. Порядок розслідування нещасних випадків (у тому числі поранень) та ведення їх обліку

Про кожен нещасний випадок (у тому числі поранення) працівник, який його виявив, або сам потерпілий повинні негайно повідомити безпосереднього керівника робіт чи іншу посадову особу підрозділу і вжити заходів до надання необхідної допомоги.

Керівник (посадова особа), у свою чергу, зобов'язаний:

- терміново організувати надання медичної допомоги потерпілому, а в разі потреби доставити його до лікувально-профілактичного закладу;

- повідомити про те, що сталося, керівника підрозділу, службу охорони праці УЛМТЗ, ВЛМТЗ ГУНП. Якщо потерпілий є працівником іншого підрозділу, повідомити керівника цього підрозділу, у разі нещасного випадку (у тому числі поранення), що стався внаслідок пожежі, – місцеві органи Державної служби з надзвичайних ситуацій, а при гострому професійному захворюванні (отруєнні) – відповідну санітарну епідеміологічну станцію (далі – СЕС) системи МВС України;

- зберегти до прибуття комісії з розслідування обстановку в тому стані, у якому вона була на момент події (якщо це не загрожує життю і здоров'ю інших працівників), а також ужити заходів до недопущення подібних випадків.

У разі нещасного випадку (у тому числі поранення) з працівником головного управління, самостійного управління, департаменту чи відділу центрального апарату МВС, підрозділу прямого підпорядкування МВС України, розташованого в м. Києві, керівник зобов'язаний повідомити про це відділ державного нагляду за охороною праці Департаменту забезпечення та зв'язку МВС.

Лікувально-профілактичний заклад системи МВС про кожне звернення потерпілого з посиланням на нещасний випадок (у тому числі поранення) повинен протягом доби повідомити керівника підрозділу, де працює потерпілий, а в разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння) – відповідну СЕС системи МВС, терміново надсилаючи відповідне повідомлення про кожного потерпілого за встановленою формою (додаток 3).

Керівник підрозділу, одержавши повідомлення про нещасний випадок (у тому числі поранення), крім випадків зі смертельним наслідком та групових випадків травматизму, наказом або розпорядженням організовує його розслідування комісією не менше ніж три особи, до складу якої включаються: керівник (спеціаліст) служби охорони праці підроз-

ділу (голова комісії), керівник (безпосередній або прямий начальник) структурного підрозділу, де працює потерпілий, інші посадові особи, а в разі гострих професійних захворювань (отруєнь) – також спеціаліст СЕС.

До складу комісії не може входити керівник, що безпосередньо керував проведенням робіт, при виконанні яких стався нещасний випадок (у тому числі поранення).

У підрозділах, де немає спеціалістів з охорони праці, головою комісії з розслідування призначається посадова особа, на яку наказом керівника покладено функції з питань охорони праці в порядку сумісництва.

У разі спроби самогубства працівника до складу комісії включаться психолог.

Комісія з розслідування нещасного випадку (у тому числі поранення), *що трапився під час виконання оперативно-розвідувальних завдань або іншої роботи, яка має таємний характер*, за рішенням керівника підрозділу може мати інший склад.

При травмуванні працівників апарату МВС, НПУ, ГУНП комісія з розслідування нещасного випадку (у тому числі поранення), крім групових випадків травматизму або випадків травматизму зі смертельним наслідком, створюється розпорядженням начальника структурного підрозділу (головного управління, департаменту, самостійного управління або відділу), де працює потерпілий працівник.

Комісія з розслідування нещасного випадку (у тому числі поранення) *зобов'язана протягом трьох діб після утворення комісії:*

- обстежити місце події, опитати свідків і осіб, причетних до неї, і одержати пояснення потерпілого, якщо це можливо;

- визначити відповідність умов служби (праці, навчання) вимогам нормативно-правових актів про охорону праці;

- з'ясувати обставини і причини, що призвели до нещасного випадку (у тому числі поранення), визначити осіб, які припустилися порушення нормативно-правових актів, а також розробити заходи щодо запобігання подібним випадкам;

- визначити, чи трапився нещасний випадок (у тому числі поранення) у період проходження служби при виконанні службових обов'язків (не пов'язаний з виконанням службових обов'язків);

- скласти акт розслідування нещасного випадку (у тому числі поранення) за формою Н-5* (додаток 4) у трьох примірниках, а також акт за формою Н-1* (НТ*) у п'яти примірниках і передати їх на затвердження керівнику підрозділу, який призначив комісію.

У разі необхідності встановлений термін розслідування може бути продовжений керівником, який призначив комісію.

Комісія з розслідування визнає, що *"нещасний випадок трапився при виконанні службових обов'язків"*, якщо він трапився в період проходження служби під час:

- припинення або запобігання злочинам або правопорушенням;
- вчинення дій із забезпечення особистої безпеки громадян, захисту їх прав і свобод;
- охорони і забезпечення громадського порядку;
- несення постової чи патрульної служби;
- виявлення і розкриття злочинів, розшуку осіб, що їх учинили;
- забезпечення безпеки дорожнього руху;
- участі в ліквідації наслідків аварії, пожежі, катастрофи, стихійного лиха та інших надзвичайних подій;
- виконання потерпілим трудових (посадових, функціональних) обов'язків за режимом роботи підрозділу, у тому числі у відрядженні;
- перебування на робочому місці, на території підрозділу або в іншому місці роботи чи служби (далі – робота) з моменту прибуття потерпілого в підрозділ до його відбуття, що фіксується відповідно до правил внутрішнього розпорядку підрозділу, у тому числі протягом робочого та надурочного часу, або, за дорученням керівника, у неробочий час;
- підготовки до роботи та приведення в порядок після закінчення роботи знарядь праці, засобів захисту, одягу, а також здійснення заходів щодо особистої гігієни, пересування по території підприємства перед початком роботи і після її закінчення;
- проїзду на роботу чи з роботи на транспортному засобі, що належить підрозділу, або іншому транспортному засобі відповідно до укладеного договору;
- проведення навчання, тренувань, обов'язкових фізичних занять у встановлений час, участі у спортивних змаганнях, професійних та кваліфікаційних конкурсах;
- використання власного транспорту в інтересах підрозділу з дозволу або за письмовим дорученням керівника підрозділу;
- провадження дій в інтересах підрозділу, у якому проходить службу (працює) потерпілий;
- прямування працівника до об'єкта (між об'єктами) обслуговування за затвердженими маршрутами;
- прямування потерпілого до місця чи з місця відрядження згідно з установленим завданням про відрядження.

Комісія з розслідування також визнає, що *"нещасний випадок трапився при виконанні службових обов'язків"*, якщо він стався в період проходження служби внаслідок:

- безпосереднього впливу правопорушника (злочинця) на працівника (учинення опору, захват заручником, напад на працівника, який перебуває не при виконанні службових обов'язків, з метою помсти за законні дії з припинення правопорушення, затримання або викриття правопорушника в період служби тощо);

- спроби самогубства працівника під впливом психофізіологічних, небезпечних та шкідливих факторів, пов'язаних з виконанням службових обов'язків;

- травмування внаслідок нестатутних відносин (у разі відсутності вини потерпілого);

- раптового погіршення стану здоров'я працівника під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків за умови, що погіршення стану здоров'я працівника сталося внаслідок впливу небезпечних чи шкідливих виробничих факторів, що підтверджено медичним висновком, або якщо потерпілий не проходив медичного огляду, передбаченого законодавством, а робота, що виконувалася, протипоказана потерпілому відповідно до медичного висновку про стан його здоров'я. Медичний висновок щодо зв'язку погіршення стану здоров'я працівника із впливом на нього небезпечних чи шкідливих виробничих факторів або щодо протипоказання за станом здоров'я працівника виконувати зазначену роботу видається лікувально-профілактичним закладом за місцем лікування потерпілого на запит керівника підрозділу чи голови комісії з розслідування;

- в інших випадках, передбачених чинним законодавством України.

Комісія з розслідування визнає, що *"нещасний випадок трапився в період проходження служби і не пов'язаний з виконанням службових обов'язків"*, якщо нещасний випадок (у тому числі поранення) стався:

- за обставин, не пов'язаних з виконанням службових обов'язків;

- унаслідок дій, учинених у стані алкогольного, наркотичного чи токсичного сп'яніння, а також унаслідок дії алкоголю, наркотичних або інших отруйних речовин (асфіксія, інсульт, зупинка серця тощо) за наявності медичного висновку, якщо це не викликано застосуванням цих речовин із службовою метою або порушення вимог безпеки щодо їх зберігання і транспортування або якщо потерпілий, який перебував у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, був відсторонений від служби (роботи) згідно з установленим порядком;

- під час скоєння злочинів або інших правопорушень, якщо ці дії пі-

дтверджені рішенням суду;

- у разі природної смерті або самогубства, що підтверджено висновками судово-медичної експертизи та органів досудового розслідування;
- унаслідок порушення потерпілим службової (трудової) дисципліни.

До першого примірника акта розслідування нещасного випадку (у тому числі поранення) за формою Н-5* (далі – акт розслідування нещасного випадку) долучаються: акт за формою Н-1* (НТ*), пояснення свідків, потерпілого, витяги з нормативних документів, схеми, фотографії та інші документи, що характеризують місце події (робоче місце), стан технічних засобів (транспорту, устаткування, апаратури тощо), діагноз травми, медичний висновок щодо втрати здоров'я потерпілим у результаті нещасного випадку (у тому числі поранення), а в разі необхідності – також висновок про наявність в його організмі алкоголю, отруйних чи наркотичних речовин.

Нещасні випадки (у тому числі поранення), про які складаються акти за формою Н-1* (НТ*), реєструються у підрозділі в журналі за встановленою формою.

Керівник підрозділу повинен розглянути і затвердити акти за формою Н-1* (НТ*) протягом доби після закінчення розслідування, а щодо випадків, які сталися за межами підрозділу, – протягом доби після одержання необхідних матеріалів.

Затверджені акти Н-1* (НТ*) разом з актом розслідування нещасного випадку Н-5* не пізніше трьох днів з моменту закінчення розслідування видаються потерпілому або його довірній особі, а також надсилаються:

- керівникові (спеціалістові) служби охорони праці підрозділу разом з першими примірниками актів розслідування нещасного випадку (поранення) за формами Н-5*, Н-1* (НТ*) та усіма іншими матеріалами розслідування;
- керівнику відповідної служби державного нагляду за охороною праці МВС, ГУМВС, УМВС разом з примірниками актів розслідування нещасного випадку (поранення) за формами Н-5*, Н-1* (НТ*) і копіями усіх матеріалів розслідування;
- органу, до сфери управління якого належить підрозділ, – акти розслідування нещасного випадку (поранення) за формами Н-5*, Н-1* (НТ*);
- до особової справи потерпілого – акт Н-1* (НТ*).

На вимогу потерпілого керівник зобов'язаний ознайомити потерпілого або особу, яка представляє його інтереси, з матеріалами розслі-

дування нещасного випадку.

Акти розслідування нещасного випадку та акти за формою Н-1* (НТ*) разом з матеріалами розслідування підлягають зберіганню в підрозділі протягом 45 років. Інші примірники акта та його копії зберігаються до здійснення усіх зазначених у ньому заходів, але не менше ніж п'ять років (в особовій справі – згідно з установленим порядком).

Після закінчення періоду тимчасової непрацездатності або в разі смерті потерпілого керівник підрозділу, де взято на облік нещасний випадок (у тому числі поранення), складає повідомлення про наслідки нещасного випадку (у тому числі поранення) (додаток 6) і в десятиденний термін надсилає його організаціям і посадовим особам, яким надсилався акт за формою Н-1*.

Повідомлення про наслідки нещасного випадку (у тому числі поранення) обов'язково долучається до акта за формою Н-1* і підлягає зберіганню разом з ним відповідно до вимог цього Порядку.

Нещасний випадок (у тому числі поранення), про який безпосереднього керівника потерпілого чи керівника підрозділу своєчасно не повідомили, або якщо втрата працездатності від нещасного випадку настала не одразу, незалежно від терміну, коли він стався, розслідується згідно з цим Порядком протягом місяця після одержання заяви потерпілого чи особи, яка представляє його інтереси. Питання про складання акта за формою Н-1* (НТ*) вирішується комісією з розслідування, а в разі незгоди потерпілого чи особи, яка представляє його інтереси, з рішенням комісії – в порядку, передбаченому чинним законодавством.

Нещасний випадок (у тому числі поранення), що стався в підрозділі з працівником іншого підрозділу під час виконання ним завдання свого керівника, розслідується підрозділом, де стався нещасний випадок, і про нього складається акт за формою Н-1* (НТ*) комісією з розслідування за участю представників підрозділу, працівником якого є потерпілий. Такий нещасний випадок береться на облік підрозділом, працівником якого є потерпілий.

Підрозділ, де стався нещасний випадок (у тому числі поранення), зберігає в себе один примірник затвердженого акта за формою Н-1* (НТ*).

Нещасний випадок (у тому числі поранення), що стався з працівником, який тимчасово був переведений до іншого підрозділу або який виконував роботу за сумісництвом, розслідується і береться на облік підрозділом, куди цього працівника було переведено або в якому він працював за сумісництвом.

Нещасний випадок (у тому числі поранення), що стався з праців-

ником, який виконував роботи під керівництвом посадових осіб свого підрозділу на виділених територіях, об'єктах, дільницях іншого підрозділу, розслідується і береться на облік підрозділом, працівником якого є потерпілий. У розслідуванні бере участь представник підрозділу, де стався нещасний випадок.

Нещасні випадки (у тому числі поранення), що сталися з працівниками підрозділів під час виконання ними обов'язків з охорони підприємства, установи, організації, фізичних осіб, беруться на облік цими підрозділами. У розслідуванні таких нещасних випадків повинен брати участь представник підприємства, установи, організації.

Нещасні випадки (у тому числі поранення) з працівниками, які виконували завдання (роботи) у складі зведених загонів (груп, бригад, транспортної колони), сформованих певним підрозділом, розслідуються цим підрозділом за участю представника підрозділу, що направив працівника. Такі випадки беруться на облік підрозділами, працівниками яких є потерпілі.

Нещасні випадки (у тому числі поранення) з військовослужбовцями Національної гвардії України, курсантами (слухачами) навчальних закладів системи МВС України, що сталися під час виконання службових завдань, робіт у підрозділі під керівництвом його посадових осіб або в період проходження практики, розслідуються і беруться на облік підрозділом. У розслідуванні повинен брати участь представник відповідної військової частини або навчального закладу.

Нещасні випадки (у тому числі поранення), що сталися з військовослужбовцями Національної гвардії України, курсантами (слухачами) навчальних закладів системи МВС України, які виконували в підрозділі службове завдання чи роботу під керівництвом представника військової частини, навчального закладу, розслідуються військовою частиною, навчальним закладом разом з представником підрозділу і беруться на облік військовою частиною, навчальним закладом.

Нещасні випадки (у тому числі поранення), що сталися з працівником при відрядженні за кордон, розслідуються відповідно до вимог цього Порядку, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України.

Контроль за своєчасним об'єктивним розслідуванням нещасних випадків (у тому числі поранень), їх документальним оформленням та обліком, виконанням заходів з усунення їх причин здійснюють служби державного нагляду за охороною праці системи МВС України відповідно до їх компетенції та повноважень.

Посадова особа служби державного нагляду за охороною праці має право у разі необхідності (надходження скарги, незгода з висновка-

ми розслідування обставин та причин нещасного випадку, поранення або його приховування від розслідування тощо) вимагати проведення розслідування нещасного випадку і видавати обов'язкові для виконання керівником приписи за встановленою формою Н-9* щодо необхідності складання акта за формою Н-1* та взяття нещасного випадку (у тому числі поранення) на облік.

8.3. Спеціальне розслідування нещасних випадків (у тому числі поранень)

Спеціальному розслідуванню підлягають:

- випадки загибелі працівників;
- групові нещасні випадки (у тому числі поранення), які сталися одночасно з двома і більше працівниками, незалежно від тяжкості ушкодження їх здоров'я;
- випадки смерті в підрозділі;
- випадки зникнення працівників;
- нещасні випадки з тяжкими наслідками, у тому числі з можливою інвалідністю потерпілого (за рішенням служби державного нагляду за охороною праці системи МВС України).

Про груповий нещасний випадок (у тому числі поранення), випадок загибелі працівника, випадок природної смерті в підрозділі, а також про випадок зникнення працівника керівник підрозділу зобов'язаний негайно (у встановленому порядку) направити повідомлення за встановленою формою:

- черговій частині органу, до сфери управління якого належить підрозділ;
- відповідному органу прокуратури за місцем виникнення нещасного випадку;
- відповідній службі державного нагляду за охороною праці системи МВС України (служба охорони праці УЛМТЗ, ВЛМТЗ ГУНП терміново повідомляє сектор державного нагляду за охороною праці Департаменту управління майном НПУ);
- відповідній СЕС системи МВС України – у разі виявлення гострих професійних захворювань (отруень);
- відповідному органу з питань захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та іншим органам (у разі необхідності).

Зазначені органи (організації) повідомляють про відповідну подію свої вищі органи (організації) згідно з установленим порядком. Таке по-

відомлення надсилається також у разі, якщо смерть потерпілого настала внаслідок нещасного випадку (у тому числі поранення), що стався раніше. Спеціальне розслідування цього випадку здійснюється у встановленому порядку з використанням матеріалів раніше проведеного розслідування.

Спеціальне розслідування групового нещасного випадку, нещасного випадку зі смертельним наслідком, випадку зникнення працівника підрозділу організовує наказом (розпорядженням) керівник органу, до сфери управління якого належить цей підрозділ.

До складу комісії із спеціального розслідування включаються:

- заступник керівника органу, до сфери управління якого належить цей підрозділ (*голова комісії*);
- та представники:
 - служб внутрішньої безпеки та розслідувань;
 - державного нагляду за охороною праці системи МВС України;
 - управління (відділу) роботи з персоналом, органу, до сфери управління якого належить підрозділ;
 - керівник підрозділу, де стався випадок.

У разі необхідності до складу комісії включаються представники інших підрозділів.

При груповому нещасному випадку (у тому числі поранення), коли серед постраждалих є працівник, що працює за наймом, до складу комісії зі спеціального розслідування включаються, за погодженням, представники територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, та Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань.

Комісія зі спеціального розслідування нещасного випадку (у тому числі поранення), що трапився під час виконання оперативно-розвідувальних завдань, ліквідації масових заворушень, за рішенням керівника органу, до сфери управління якого належить підрозділ, може мати інший склад.

При розслідуванні гострих професійних захворювань (отруень) для роботи в комісії залучається спеціаліст відповідної СЕС системи МВС України, а в разі самогубства працівника – психолог.

Залежно від конкретних умов (характеру і можливих наслідків аварії тощо) до складу комісії можуть включатися представники інших відомств, місцевого органу виконавчої влади, профспілкових організацій, членами яких є потерпілі.

Спеціальне розслідування нещасних випадків (у тому числі пора-

нень) *проводиться протягом не більше 10 робочих днів*. У разі необхідності встановлений термін може бути продовжений керівником органу, який призначив розслідування.

За результатами розслідування складається акт спеціального розслідування за формою Н-5* (додаток 4), а також оформляються інші матеріали, передбачені Порядком, у тому числі карта обліку професійного захворювання (отруєння) на кожного потерпілого, якщо нещасний випадок пов'язаний з гострим професійним захворюванням (отруєнням). В акті спеціального розслідування нещасного випадку, який стався внаслідок аварії, зазначаються категорія аварії та розмір заподіяної під час цієї аварії матеріальної шкоди. Акт спеціального розслідування підписується головою і всіма членами комісії із спеціального розслідування. У разі незгоди зі змістом акта член комісії у письмовій формі викладає свою окрему думку. Акт за формою Н-1* (НТ*) на кожного потерпілого складається відповідно до акта спеціального розслідування у двох примірниках, підписується головою та членами комісії із спеціального розслідування і затверджується керівником вищого підрозділу протягом доби після одержання цих документів.

Для встановлення причин нещасних випадків (у тому числі поранень) і розроблення заходів із запобігання подібним випадкам комісія із спеціального розслідування має право вимагати від керівника підрозділу створення експертної комісії із залученням експертів-спеціалістів науково-дослідних, проектно-конструкторських та інших організацій, органів виконавчої влади та державного нагляду за охороною праці.

Після ознайомлення з необхідними матеріалами, обстеження місця події та проведення необхідних розрахунків експертна комісія складає висновок, у якому стисло викладаються обставини, визначаються причини травмування, гострого професійного захворювання (отруєння), зазначаються допущені порушення вимог нормативно-правових актів про охорону праці, а також заходи щодо запобігання подібним випадкам. Висновок експертної комісії викладається чітко, у стверджувальній формі. Комісія із спеціального розслідування нещасного випадку (у тому числі поранення) у разі необхідності може додатково залучати незалежну експертну комісію.

Медичні заклади системи МВС України зобов'язані згідно із законодавством видавати на запит посадової особи служби державного нагляду за охороною праці відповідні матеріали та висновки у визначені цим Порядком терміни розслідування. За необхідності ці служби надсилають відповідні запити до судово-медичної експертизи (інших медичних закладів), прокуратури та інших органів.

Під час розслідування керівник підрозділу зобов'язаний:

- забезпечити, у разі потреби, фотозйомку місця нещасного випадку (у тому числі поранення), пошкоджених об'єктів, транспортних засобів, машин, устаткування, інструментів, засобів індивідуального захисту, а також надати необхідну документацію та інші матеріали;
- надати транспорт, засоби зв'язку, службові приміщення для роботи комісії із спеціального розслідування;
- у разі розслідування випадків виявлення гострого професійного захворювання (отруєння) організувати проведення медичного обстеження працівників відповідної служби підрозділу;
- забезпечити проведення необхідних лабораторних досліджень і випробувань, технічних розрахунків та інших робіт;
- організувати друкування, розмноження і оформлення в необхідній кількості матеріалів спеціального розслідування нещасного випадку.

Члени комісії із спеціального розслідування:

- мають право одержувати письмові та усні пояснення від працівників підрозділу і свідків події, проводити їх опитування;
- повинні зустрітися з потерпілими або членами їхніх сімей, довіреними особами, розглянути і вирішити на місці соціальні питання або внести пропозиції про їх вирішення відповідним органам;
- повинні дати роз'яснення потерпілим (сім'ям, довіреним особам) щодо їх прав та належної компенсації відповідно до законодавства.

Керівник підрозділу в п'ятиденний термін з моменту підписання акта спеціального розслідування нещасного випадку (у тому числі поранення) чи одержання припису посадової особи служби державного нагляду за охороною праці щодо взяття на облік нещасного випадку зобов'язаний розглянути ці матеріали і видати наказ про здійснення запропонованих заходів із запобігання надалі подібним випадкам, а також притягнути до відповідальності працівників, які допустили порушення законодавства (нормативно-правових актів) про охорону праці. Про здійснення запропонованих заходів керівник у письмовій формі повідомляє служби, які брали участь у розслідуванні, у терміни, зазначені в акті спеціального розслідування.

До матеріалів спеціального розслідування нещасного випадку (у тому числі поранення) належать:

- копія відповідного наказу (розпорядження) про організацію спеціального розслідування нещасного випадку;
- акт спеціального розслідування нещасного випадку;
- протокол огляду місця, де стався нещасний випадок, за встановле-

ною формою (додаток 9);

- ескіз місця нещасного випадку (у тому числі поранення) за встановленою формою (додаток 10), необхідні плани, схеми, фотознімки місця події, пошкодженого об'єкта, транспортного засобу, обладнання, устаткування тощо;

- протоколи рішень комісії із спеціального розслідування про розподіл функцій між членами цієї комісії, які беруть участь у розслідуванні, та про призначення експертної комісії;

- припис посадової особи служби державного нагляду за охороною праці (якщо він видавався);

- копія акта за формою Н-1* (НТ*) на кожного потерпілого окремо;

- висновки експертиз (науково-технічної, медичної тощо), якщо такі проводилися;

- медичний висновок про причини смерті або характер травми потерпілого, а також про наявність в його організмі алкоголю чи наркотиків;

- висновок лікувально-профілактичного закладу про розслідування випадків виявлення гострих професійних захворювань (отруєнь), результати вимірів і лабораторних досліджень виробничих факторів трудового процесу;

- протоколи опитувань та пояснювальні записки потерпілих, свідків та інших осіб, причетних до нещасного випадку (додаток 11);

- копії документів про проходження потерпілим навчання та інструктажів з охорони праці, особистої безпеки;

- копії приписів, що стосуються нещасного випадку, виданих керівнику державними інспекторами до настання нещасного випадку (у тому числі поранення) і під час його розслідування;

- витяги із законодавчих та інших нормативно-правових актів про охорону праці, особисту безпеку, вимоги яких були порушені;

- довідка про матеріальну шкоду, заподіяну нещасним випадком (у тому числі пораненням), та надання потерпілому чи членам його сім'ї матеріальної допомоги;

- копія наказу керівника згідно з Порядком.

Керівник у п'ятиденний термін після закінчення спеціального розслідування нещасного випадку (у тому числі поранення) надсилає матеріали *спеціального розслідування нещасного випадку (у тому числі поранення)*:

- прокуратурі;

- службі охорони праці УЛМТЗ, ВЛМТЗ ГУНП;

- сектору державного нагляду за охороною праці Департаменту управління майном НПУ;

- а в разі розслідування гострого професійного захворювання (отруєння) – також СЕС МВС.

Відповідному департаменту, головному управлінню, самостійному управлінню чи відділу НПУ, МВС надсилаються копії актів за формою Н-1* (НТ*) та акта спеціального розслідування (форма Н-5*). Перший примірник матеріалів розслідування залишається в підрозділі і зберігається протягом 45 років. Копії актів за формою Н-1* (НТ*) та акта спеціального розслідування (форма Н-5*) надсилаються до особових справ потерпілих. Потерпілому або членам його сім'ї, довіреній особі надсилається затверджений акт за формою Н-1* (НТ*) разом з копією акта спеціального розслідування нещасного випадку за формою Н-5*.

Підрозділ МВС, НПУ, ГУНП та відповідна служба державного нагляду за охороною праці системи МВС України після одержання матеріалів спеціального розслідування розглядають обставини та причини смертельного або групового нещасного випадку, аналізують їх і за результатами аналізу розробляють необхідні заходи із запобігання подібним випадкам.

Питання до розділу 8

«Розслідування нещасних випадків, травмувань, поранень, загибелі поліцейських під час виконання службових обов'язків»

1. Основні групи причин виробничого травматизму та професійних захворювань.
2. Гострі професійні захворювання.
3. Порядок розслідування нещасних випадків (у тому числі поранень).
4. Спеціальне розслідування нещасних випадків.
5. Склад комісії з розслідування нещасних випадків (у тому числі поранень).
6. Повноваження комісії з розслідування нещасних випадків (у тому числі поранень).
7. Облік нещасних випадків.
8. Матеріали спеціального розслідування нещасного випадку.
9. Розслідування та облік випадків хронічних професійних захворювань і отруєнь.
10. Розслідування та облік аварій.
11. Визначення збитків, пов'язаних із втратою працездатності при порушенні умов праці.
12. Аналіз і прогнозування травматизму і професійних захворювань.

Розділ 9

ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ІНФІКУВАННЮ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ СОЦІАЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИМИ ХВОРОБАМИ В ПОБУТІ ТА ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ НИМИ СЛУЖБОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ

Інфекційними захворюваннями, які найчастіше призводять до смерті, є вірусні гепатити, ВІЛ-інфекція, туберкульоз.

За оцінками Всесвітньої організації охорони здоров'я, близько 33,4 млн. жителів нашої планети заражені СНІДом, окрім того, приблизно 2,7 млн. осіб заражаються смертоносним вірусом щорічно; слід зазначити, що саме СНІД – головна причина смерті жінок, що знаходяться в репродуктивному віці. На сьогодні Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) і Об'єднана програма Організації Об'єднаних Націй з ВІЛ/СНІДу (ЮНЕЙДС) характеризують ситуацію з ВІЛ-інфекції/СНІДу у світі як пандемію, що має катастрофічні демографічні наслідки для усіх країн. Нашій державі в цьому процесі належить сумне лідерство – 5 місце у світі за темпами розвитку епідемії ВІЛ/СНІДу.

Найбільш поширеним СНІД-індикаторним захворюванням в Україні, як і раніше, залишається туберкульоз, який виявлено у 62,5 % нових випадків СНІДу. Високі рівні смертності від СНІДу зареєстровані у регіонах з високою захворюваністю на СНІД. Зростання випадків смертності від СНІДу спостерігається у Одеській, Чернівецькій, Кіровоградській, Рівненській, Миколаївській, Львівській та Чернігівській областях. Основним контингентом ризику летальних випадків залишаються ін'єкційні наркозалежні.

Вірусні гепатити та ВІЛ-інфекція стали однією з основних проблем охорони здоров'я як у нашій країні, так і в більшості країн світу. Майже третина населення Землі інфікована вірусом гепатиту В, та більше 150 млн. є носіями вірусу гепатиту С.

За прогнозами ВООЗ, у найближчі 10–20 років хронічний гепатит С стане основною проблемою охорони здоров'я. В результаті його розповсюдження може збільшитися кількість хворих з цирозом печінки – на 60 %, з карциномою печінки – на 68 %, та в 2 рази зросте смертність від захворювань печінки.

Виходячи з динаміки розвитку глобальної проблеми ВІЛ/СНІДу, для запобігання ймовірному ураженню перш за все варто пам'ятати, що запорукою здоров'я кожного з нас є дотримання елементарних норм гі-

гієни, морально-етичних принципів та ведення здорового способу життя, і жодна державна програма чи передовий медичний препарат не зможе вдало вирішити проблему, як її осмислення – запобігти.

9.1. Поняття, види та шляхи передачі соціально небезпечних хвороб

9.1.1. Вірус імунодефіциту людини (ВІЛ)

ВІЛ-інфекція – це повільне хронічне інфекційне захворювання, яке може тривати багато років. Після інфікування переважно розвивається безсимптомна стадія захворювання (безсимптомне носійство).

Особа, в організмі якої виявлено ВІЛ, але яка перебуває у стані безсимптомного носійства, є ВІЛ-інфікованою особою. Така людина почуває себе здоровою, зберігає працездатність, у неї відсутні будь-які прояви хвороби, однак вона теж є джерелом інфікування. В організмі людини ВІЛ розмножується і продовжує руйнувати імунну систему. Важливою особливістю ВІЛ-інфекції є те, що ВІЛ-інфіковані люди часто протягом доволі тривалого періоду часу від моменту інфікування не відчують змін стану свого здоров'я. Тобто існує період відносного благополуччя, коли самопочуття ВІЛ-інфікованої людини не впливає на її біологічну та соціальну активність і ВІЛ-інфікований живе повноцінним життям та може не підозрювати про те, що є носієм вірусу. Далі у переважній більшості випадків у осіб, інфікованих ВІЛ, під згубною дією вірусу на імунну систему розвивається захворювання – СНІД (синдром набутого імунодефіциту). З прогресом ВІЛ-інфекції (ушкодження імунної системи) за відсутності відповідного лікування та під впливом несприятливих для організму обставин з'являються різноманітні прояви хвороби у вигляді інфекційних, паразитарних захворювань, злоякісних пухлин та інших хвороб, тобто розвивається СНІД. Інакше можна сказати, що СНІД – це кінцева стадія ВІЛ-інфекції.

Джерелом ВІЛ-інфекції є ВІЛ-інфікована людина як з клінічними проявами, так і без клінічних ознак інфекції. В організмі такої людини ВІЛ виявляється в усіх без винятку біологічних рідинах.

Найбільш вразливими групами до ВІЛ називають групи ризику (групи підвищеної можливості зараження), до яких в Україні належать:

- особи, які використовують ін'єкційні наркотичні препарати, а також спільний посуд, необхідний у приготуванні таких препаратів, а також статеві партнери таких осіб;

- особи, які практикують незахищені статеві контакти;
- особи, яким була проведена процедура переливання донорської крові без її попередньої перевірки;
- особи, хворі на будь-яке венеричне захворювання;
- особи, безпосереднім чином задіяні у проституції, а також особи, які користуються такими послугами.

Основні шляхи інфікування ВІЛ:

- **Статевим шляхом** – при незахищених статевих контактах.
- **Парентерально** (ін'єкційно, через кров та інші біологічні рідини) – після переливання інфікованої крові або її компонентів; нестатеве зараження через пошкоджені шкіру і слизові оболонки людей, що контактують з кров'ю або деякими секретами (грудним молоком, спермою, виділенням з ран, спинномозковою рідиною й ін.) хворих на ВІЛ-інфекцію; при використанні забруднених шприців, інструментарію; при пересадці інфікованих органів, кісткового мозку;
- **Перинатальним шляхом від матері до дитини** – вертикальний шлях (внутрішньоутробно через плаценту від ВІЛ-інфікованої матері; під час пологів – при контакті плоду з інфікованою кров'ю або секретами матері, або при заковтуванні плодом материнської крові або інших рідин) та горизонтальний (інфікування дитини при вигодовуванні груддю або грудним молоком ВІЛ-інфікованої матері).

Слід пам'ятати, що ВІЛ-інфекція не передається побутовим шляхом:

- при дотиках, обіймах, рукостисканнях;
- через поцілунки;
- при спільному проживанні в одній квартирі;
- через посуд, столові прибори;
- через їжу;
- фекально-оральним шляхом;
- через постільну білизну, предмети побуту, іграшки;
- повітряно-крапельним шляхом (у тому числі при чханні і кашлі);
- при купанні у воді;
- через ручки дверей і кранів, унітази;
- через гроші;
- через спортивні снаряди;
- при укусах комах або тварин.

За умови дотримання санітарно-гігієнічних вимог під час побутового спілкування вдома, на роботі, в школі та інших закладах інфіку-

вання людей не відбувається.

Сучасний розвиток методів лікування при ВІЛ-інфекції дозволяє ВІЛ-позитивним людям вести активний спосіб життя, працювати, народжувати здорових дітей. За умови вчасної діагностики та прийому медикаментів (антиретровірусної терапії) концентрація вірусу в крові людини зменшується, що значно знижує ризик інфікування оточуючих навіть у разі контакту з кров'ю. Антиретровірусна терапія значно покращує самопочуття людини, підвищує рівень імунітету, але не виліковує ВІЛ-інфекцію повністю.

9.1.2. Туберкульоз

Туберкульоз є другою найбільш поширеною причиною смерті від інфекційних захворювань (після смерті від ВІЛ/СНІД). Абсолютне число захворювань на туберкульоз («поширеність») зростає з 2005 року.

За даними прес-служби Міністерства охорони здоров'я України, на сучасному етапі Україна віднесена до групи країн з високим рівнем захворюваності на туберкульоз (81 випадок на 100 тисяч населення) та посідає за цим показником сьоме місце в Європейському регіоні Всесвітньої організації охорони здоров'я після Росії, Грузії, Киргизстану, Румунії, Молдови та Казахстану.

Туберкульоз (або **ТБ** – скорочення від *туберкульозна бактерія*; раніше **сухоти** (рос. *чахотка*) – поширене і нерідко смертельне інфекційне захворювання, збудником якого є мікобактерія туберкульозу (паличка Коха), котре передається переважно повітряно-крапельним шляхом від хворої людини до здорової.

Туберкульоз, у більшості випадків, уражає легені, але захворювання може ушкодити будь-який орган, наприклад: нирки, хребет, мозок, лімфатичні вузли, кишечник, шкірні покриви, статеві органи тощо.

Шляхи передачі туберкульозу. Передається через повітря, коли люди з активним туберкульозом кашляють, чхають або іншим чином виділяють збудника у повітря. Перебіг більшості випадків є асимптоматичним і латентним. Приблизно кожна 10-та латентна інфекція прогресує до активної хвороби. Якщо туберкульоз не лікувати, він **убиває** більше 50 % уражених людей.

Класичними симптомами активної туберкульозної інфекції є хронічний кашель з кров'янистою мокротою, підвищеною температурою, нічною пітливістю і втратою ваги.

Фактори ризику. Декілька факторів ризику роблять людей більш вразливими до туберкульозних інфекцій. Найбільш значущий фактор ризику в усьому світі – це ВІЛ; 13 % усіх хворих на туберкульоз також

інфіковані вірусом ВІЛ. Туберкульоз тісно пов'язаний із перенаселенням і поганим харчуванням. Це робить туберкульоз однією з основних хвороб бідності.

Категорії людей, які входять до групи високого ризику інфікування туберкульозом:

- особи, які приймають ін'єкційні наркотики;
- жителі та співробітники територій, де збираються вразливі категорії населення (наприклад, в'язниці та притулки для бездомних);
- бідні люди, що не мають доступу до адекватного медичного догляду;
- етнічні меншини з групи високого ризику;
- особи без певного місця проживання, мігранти, біженці, переселенці;
- алкоголіки, безробітні особи, ВІЛ-інфіковані;
- особи, які перебувають або вийшли з місць позбавлення волі;
- діти, що перебувають у тісному контакті з людьми з групи високого ризику;
- ще одним серйозним фактором ризику є хронічна хвороба легенів.

Ознаки туберкульозу. Туберкульоз тривалий час розвивається в організмі людини без будь-яких зовнішніх ознак. У цей період мікобактерія туберкульозу, яка потрапила в легені, починає розмножуватися в легенях або інших органах, а імунна система намагається зупинити або сповільнити цю агресію. Коли ступінь ураження органу набуває значних розмірів, людина починає відчувати нездужання, у неї спостерігаються:

- кашель, що триває понад 2–3 тижні;
- рясне потовиділення вночі;
- слабкість;
- безпричинна втрата ваги;
- підвищення температури тіла до 37 і більше градусів без видимої на те причини, що триває понад тиждень;
- в деяких випадках може бути кровохаркання, біль у грудній клітці, задуха.

За наявності хоча б декількох з названих вище симптомів Ви маєте звернутися до дільничного лікаря за місцем проживання для обстеження на туберкульоз.

Слід пам'ятати, що при вчасній діагностиці та терапії туберкульоз виліковний!

9.1.3. Інфекційні (вірусні) гепатити

Вірусні гепатити – група інфекційних захворювань, які в першу чергу вражають печінку людини, викликаючи в ній запальний процес. Віруси гепатиту дуже різняться між собою, тому при тому чи іншому гепатиті (А, В, С, D та інші) симптоматика може відрізнятись. Разом з тим усі різновиди гепатитів часто називають жовтяницею, так як пожовтіння шкірних покривів і білків очей – це один з найбільш поширених симптомів гепатиту.

Заразитися вірусом гепатиту можна від людини, яка вже хворіє або має безсимптомний перебіг захворювання. Від типу вірусу залежить тривалість захворювання і методи боротьби з ним.

Шляхи передачі вірусу гепатиту:

- статевим шляхом при незахищених статевих контактах;
- через кров і від матері до дитини під час пологів;
- спільне користування предметами гігієни та побуту (до 10 % усіх випадків інфікування);
- при попаданні інфікованих біологічних рідин (слина, кров та ін.) до організму через слизові оболонки чи пошкоджену шкіру при укусах, порізах чи проколах

Види вірусного гепатиту

Гепатит А (хвороба Боткіна) – найпоширеніша форма вірусного гепатиту. Збудником захворювання є вірус гепатиту А. Від моменту інфікування і до настання перших ознак хвороби може пройти від 7 до 50 днів.

Зазвичай, гепатит А починається з високої температури. Через кілька днів сеча хворого стає темною, а кал, навпаки – світлішає. Хвороба може тривати від 1 тижня і до 2-х місяців. Період відновлення може тривати до 5–6 місяців.

Хворобою можна заразитися, контактуючи з інфікованими людьми або вживаючи заражену їжу і воду. Також гепатит А вважається хворобою брудних рук, тому часто нею хворіють діти.

Гепатит А вважається найлегшим захворюванням з усіх гепатитів. Хворі на вірусний гепатит А не відчувають важких наслідків. Хвороба часто проходить сама по собі, без застосування активного лікування. У разі необхідності хвороба Боткіна лікується в лікарні. Хворому рекомендовано постільний режим, спеціальна дієта і прийом гепатопротекторів – препаратів, що захищають клітини печінки.

Профілактика гепатиту А – це дотримання гігієни. Також від віру-

су гепатиту А існують вакцини.

Гепатит В. Це більш важке захворювання, ніж гепатит А, так як гепатит В може призвести до серйозних уражень печінки.

Заразитися вірусом гепатиту В можна через кров, при статевому контакті, а також вірус може передаватися від матері до плоду при пологах. Так само, як і хвороба Боткіна, гепатит В починається з підвищення температури. Хворого турбують болі в суглобах, слабкість, нудота і блювота. При гепатиті В може відзначатися збільшення печінки та селезінки, а також потемніння сечі і знебарвлення калу.

Жовтяниця при гепатиті В буває рідко. Ураження печінки можуть бути дуже важкими, аж до розвитку цирозу печінки і раку.

Гепатит С. Це найбільш важкий різновид гепатиту, що викликається вірусом гепатиту С. Найчастіше цим вірусом інфікуються молоді люди та особи середнього віку. Заразитися гепатитом С можна через кров, наприклад при переливанні крові або використанні нестерильного шприца. Значно рідше хвороба передається статевим і вертикальним (від матері до плоду) шляхом.

Майже у 80 % випадків гепатит С переходить у хронічну форму, що є найбільш небезпечним сценарієм розвитку захворювання. Хронічна форма гепатиту С може призвести до цирозу печінки або ракової пухлини.

Хронічний гепатит небезпечний тим, що може протікати практично безсимптомно. Так, гепатит В може мати як хронічну, так і гостру форму з інкубаційним періодом 50–180 днів.

Хвороба може проходити важко, але згодом у хворих на гепатит В формується стійкий імунітет. А ось серед хворих, які інфіковані вірусом гепатиту С, самостійно одужати можуть лише 20 %. Зниження працездатності, порушення сну, хронічна втома і слабкість – це симптоми, якими може проявлятися гепатит В протягом не одного року. Віруси гепатиту С і В небезпечні тим, що можуть призвести до раку печінки. Щорічно від вірусного гепатиту В помирає більше 2 мільйонів людей в усьому світі. Дуже небезпечний і хронічний гепатит С. Тому так важливі своєчасна діагностика і лікування вірусного гепатиту.

Слід пам'ятати, що при своєчасній діагностиці та терапії вірусні гепатити виліковні!

Лікування гепатиту В і гепатиту С допоможе уникнути безлічі ускладнень і серйозних наслідків. Лікувати вірусний гепатит необхідно за допомогою противірусних препаратів, які пригнічують розмноження вірусу в організмі людини і сприяють подальшій стабілізації здоров'я пацієнта.

9.2. Шляхи інфікування працівників поліції соціально небезпечними хворобами в побуті та під час виконання ними службових обов'язків

Працівники Національної поліції є вразливими до інфікування соціально небезпечними хворобами, оскільки безпосередньо контактують під час виконання службових обов'язків з представниками різних груп ризику, зокрема, зі споживачами ін'єкційних наркотиків, особами, хворими на туберкульоз, тощо.

Ситуації, під час яких можливе інфікування соціально небезпечними хворобами (туберкульозом; вірусним гепатитом С, В, А; ВІЛ-інфекцією):

- обшук особи;
- проведення слідчих (розшукових) дій (обшуку транспортних засобів, житлових приміщень і споруд, вилучення речових доказів), де можливе поранення шкіри або слизових оболонок використаними голками від шприців та іншими гострими предметами, або попадання крові чи інших біологічних рідин на слизові оболонки очей, рота і носа, або на пошкоджену чи запалену шкіру;
 - надання долікарської першої медичної допомоги постраждалим від дорожньо-транспортних пригод, нещасних випадків та злочинних дій (зупинка кровотечі, здійснення штучного дихання тощо);
 - недотримання правил гігієни;
 - спілкування, конвоювання або допит осіб;
 - затримання осіб, у тому числі тих, що демонструють агресивну поведінку, що може супроводжуватися потраплянням крові затриманого на ушкоджені частини шкіри та слизові оболонки правоохоронця (наприклад, внаслідок поранення гострими предметами, укусів, використання затримуваним крові та біологічних рідин для навмисного забруднення шкіри та слизових оболонок).

Ризиком інфікування для працівників Національної поліції під час виконання службових обов'язків є:

- укол (глибока подряпина, поріз) голкою, лезом або іншим гострим предметом, який може містити залишки крові;
- глибокий укус або пошкодження шкіри, що може спричинити потрапляння інфікованих біологічних рідин (наприклад, слини) у кров;
- попадання крові або інших біологічних рідин до відкритої рани, у садно на шкірі чи запалену (дерматит, алергія) шкіру;
- попадання крові або інших біологічних рідин на слизові оболонки

очей, ротової або носової порожнин;

- вдихання повітря, що містить збудників туберкульозу;
- користування речами затриманих осіб, якщо ці речі містять збудників туберкульозу.

Основною стратегією забезпечення від соціально небезпечних хвороб на робочому місці є усвідомлення того, що:

- усі біологічні рідини (кров, сеча, слина, сперма) мають вважатися потенційно інфікованими і слід уникати безпосереднього контакту з ними;
- будь-який предмет, до якого торкається працівник Національної поліції, потенційно може містити на собі збудників соціально небезпечних хвороб;
- будь-яка особа, з якою спілкується працівник Національної поліції, може бути інфікована на туберкульоз чи іншу соціально небезпечну хворобу.

9.3. Заходи безпеки працівників поліції щодо запобігання інфікуванню соціально небезпечними хворобами

9.3.1. Заходи безпеки під час затримання осіб

Під час виконання службових обов'язків працівник Національної поліції може вступити у тісний контакт та фізичне протистояння з правопорушниками. Це може трапитися під час припинення злочинів та правопорушень, при затриманні чи супроводі підозрюваних осіб, раптового нападі або фізичному опорі з їхнього боку, спробі особи покалічити себе або вчинити самогубство тощо. Зареєстровано окремі випадки, коли правоохоронці інфікувалися особливо небезпечними хворобами внаслідок поранень, завданих їм правопорушниками, передусім шляхом нанесення ударів, уколів та порізів гострими предметами (голками, лезами), глибоких укусів з потраплянням у рани чужої слини та крові. Тому у разі насильства з боку іншої особи необхідно завчасно оцінити можливість виникнення екстремальної ситуації, а в разі її виникнення – викликати допомогу, використати спеціальні засоби та спорядження для запобігання нападу. У разі агресивної поведінки особи, яку обшуковують, або спробі вкусити працівників Національної поліції, на неї доцільно одягнути наручники або зв'язати.

Також перед початком чергування можливе доповнення до екіпірування прозорими ковпаками, які будуть захищати поліцейських від

мікробів, що можуть бути у слині затриманих. (На прикладі поліцейських у Німеччині, коли затримані наркозалежні особи часто плюють у поліцейських).

Заходи безпеки, перестороги та протидії фізичному опору:

- уважно і пильно оцінювати ситуацію з метою недопущення несподіваного нападу;

- завчасно планувати порядок затримання правопорушників, систему підстраховки, створювати перевагу у силах, використовувати спеціальні засоби і засоби індивідуального захисту (захисні рукавички, шоломи, бронежилети), особливо якщо доводиться мати справу з агресивними правопорушниками;

- у разі конфлікту зберігати безпечну дистанцію (тримати правопорушника на відстані);

- у разі виникнення законних підстав (особа чинить збройний напад, намагається застосувати фізичну силу до працівника Національної поліції; її застали за вчиненням тяжкого злочину, вона намагається втекти з під варти тощо) завчасно привести у бойовий стан та використати спеціальні засоби або табельну зброю, вдатися до ударів захищеними ногами та руками, не дозволяти правопорушнику схопити себе і розпочати боротьбу впритул, вкусити;

- уникати контакту з кров'ю та біологічними рідинами іншої особи. Якщо такий контакт стався, слід застосувати дезінфікуючі (антисептичні) засоби, у разі їх відсутності вимити руки милом чи обробити вологими серветками та звернутися до лікаря-інфекціоніста;

- у разі розлиття/розбризкування крові будь-якої особи, яка постраждала внаслідок насильницьких дій, спроби самогубства тощо, слід ізолювати місце, забруднене кров'ю, з подальшим його дезінфікуванням (для цього використовуються розчини будь-яких дезінфікуючих засобів, наприклад, хлораміну, хлорного вапна тощо) та подальшим прибиранням.

9.3.2. Заходи безпеки під час затримання осіб слідчим

У своїй практичній діяльності слідчий неодноразово стикається з проведенням такого тимчасового запобіжного заходу як затримання особи, суть якого полягає в поміщенні особи на короткий строк у спеціальне приміщення для тримання затриманих.

Аналіз норм КПК України дозволяє виділити такі види затримання:

- 1) затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу (статті 187–191 КПК України);

2) затримання без ухвали слідчого судді, суду: законне затримання (ст. 207 КПК України) та затримання уповноваженою службовою особою (ст. 208 КПК України).

Відповідно до ч. 1 ст. 208 КПК України, «уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках:

1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;

2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, у тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин.

Фізичний контакт слідчого із злочинцем може виникати під час вчинення особою злочину, або одразу після його вчинення, коли про особу злочинця може не бути жодних відомостей. Так, можемо умовно поділити ситуації затримання осіб слідчим на ті, коли у слідчого до початку затримання існує інформація про наявність у злочинця захворювання на ВІЛ, вірусний гепатит чи туберкульоз, та на ті, коли цю інформацію він встановлює в процесі самого затримання. Звичайно, що більш сприятливою є перша ситуація, однак, у практичній діяльності слідчого такі ситуації зустрічаються досить рідко. Саме тому слідчий повинен володіти базовими знаннями про зовнішні ознаки та прояви такого небезпечного та розповсюдженого захворювання як туберкульоз, для того щоб мати змогу вчасно виявити загрозу зараження себе та оточуючих осіб туберкульозом під час затримання особи та проводити подальші дії безпечно та ефективно. Зокрема, у разі, коли до початку затримання у слідчого відсутня будь-яка інформація про особу злочинця, він повинен максимально швидко з'ясувати наявність чи відсутність у злочинця активного туберкульозу. Це можна реалізувати шляхом візуального поверхневого огляду зовнішності злочинця, його поведінки, на предмет худорлявості та збільшеної пітливості тіла, набряків фаланг пальців рук, кашлю з мокротинням або кров'ю, а також поставленням прямих та чітких запитань злочинцю. За необхідності, заходи фізичного впливу до злочинця під час затримання слід застосовувати збоку або ззаду та уникати контакту «обличчя до обличчя» зі злочинцем. Доцільно, за можливості, одягати слідчому та на затриманого захисну маску, проводити дії у добре провітрюваних приміщеннях. Під час складання протоколу та надання його такій особі для підпису не слід використовувати спільне канцелярське приладдя. Дотримання саме таких тактичних прийомів та заходів безпеки зможе суттєво зменшити ризик зараження слідчого ту-

беркульозом під час затримання злочинців. Оскільки відомо, що коли люди з активним пульмонарним туберкульозом кашляють, чхають, розмовляють, співають або плюють, вони виділяють у повітря інфіковані аерозольні краплі діаметром від 0,5 до 5 мкм. Унаслідок одного чихання у повітрі може опинитися до 40000 таких крапель. Кожна крапля може переносити захворювання, оскільки необхідна кількість для інфікування туберкульозом дуже мала. (Людина, яка вдихнула менше 10 бактерій, може бути інфікована). Особи, які вступають у тривалі, часті або близькі контакти з хворими на туберкульоз, знаходяться під високим ризиком зараження – приблизно 22 %.

З метою забезпечення зменшення можливості чинення опору працівникам правоохоронного органу, що, в свою чергу, може призвести до поранення або загибелі самого співробітника, доцільно більше уваги приділяти тактичним особливостям проведення процесуальних дій за участі осіб, хворих туберкульоз та інші небезпечні захворювання.

9.3.3. Заходи безпеки під час проведення слідчих (розшукових) дій

Під час проведення слідчих (розшукових) дій слід завчасно передбачити ризик уколу голкою, порізу лезом або отримання інших ушкоджень гострими предметами, з якими завжди варто поводитися вкрай обережно.

Небезпека інфікування ВІЛ у працівників Національної поліції часто може виникати через поранення шкіри або слизових оболонок під час:

- Проведення обшуку особи та її речей (особливо споживачів ін'єкційних наркотиків, секс-працівників тощо).
- Здійснення обшуку транспортних засобів, житлових приміщень і споруд.
- Вилучення речових доказів.

При цьому безпосередньо в осіб, щодо яких застосовано обшук, в їхніх речах, одязі, помешканні, автотранспорті можуть виявитися такі небезпечні предмети, як: ножі, леза для гоління, заточки, шила, шпильки, шприци, голки для ін'єкцій тощо. Їх можуть заховати в шапки, натільну білизну, взуття, зашити в одяг, сховати у шматках мила, продуктах, книгах, у домашніх речах, постільній білизні, меблях, приклеїти під столами, сховати в авторучках тощо. Саме тому робота з гострими предметами повинна бути зведена до мінімуму.

Працівник Національної поліції, який здійснює обшук, повинен дотримуватися таких правил безпеки:

- перед початком проведення обшуку необхідно ізолювати (заклеїти

пластиром) усі порізи чи садна на шкірі рук;

- надіти гумові, а за їх відсутності шкіряні, рукавички, що може захистити від біоматеріалів правопорушника та певною мірою від порізів та уколів (встановлено, що коли голка проходить через гумову рукавичку, кров із зовнішньої сторони голки частково залишається на рукавичці). Кількість крові, яка попадає в місце уколу, при цьому зменшується на 46–86 %, що зменшує ризик передачі збудників інфекції. Повний захист від поранення надають лише кольчужні рукавички;

- якщо приміщення використовується як осередок для незаконного виготовлення чи вживання наркотиків або проживання особи, стосовно якої є інформація про її хворобу на туберкульоз, обшук бажано здійснювати в засобах індивідуального захисту органів дихання (захисні маски, респіратори) та звести до мінімуму час перебування працівників Національної поліції у такому приміщенні. (Таке приміщення необхідно провітрити відразу ж, щойно до нього зайшли; особливо обережно оглядати одяг особи, яку обшуковують);

- там, де можливо, запропонувати особі самостійно звільнити свої кишені й показати білизну, промацати руками свій одяг; вилучені гострі предмети, які можуть містити залишки крові, обережно упаковують у цупкі контейнери (з картону, пластику тощо) для унеможливлення травмування ними надалі;

- після проведення обшуку обов'язковим є миття рук з милом чи дезінфікуючим розчином, а за їх відсутності – витирання рук вологими серветками; мати при собі аптечку; носити із собою ковпаки для голок шприців; звертати увагу на особисті речі, щоб вони не забруднювалися і не торкалися інфікованих матеріалів.

При проведенні обшуку в кримінальних провадженнях щодо незаконного обігу наркотиків категорично забороняється:

- працювати без засобів індивідуального захисту шкіри, а в наркопритонах та нарколабораторіях – органів дихання (рукавички, респіратори, захисні костюми);

- без дозволу спеціаліста торкатися, переміщати предмети та відкривати ємкості з рідиною;

- пити та їсти з посуду, виявленого на місці обшуку (огляду), а також приймати його від сторонніх осіб;

- торкатися руками відкритих частин свого тіла, особливо обличчя.

Заходи безпеки під час проведення обшуку особи та її речей

Перед початком обшуку промацують одяг для перевірки наявності у затриманого вогнепальної, холодної та газової зброї. Далі запитують

затриманого про знаряддя злочину, предмети, документи та інші речі, що можуть мати значення для розслідування, які є при ньому, та пропонують йому викласти (дістати) їх з карманів та інших місць і залишити (покласти) на землю, стіл тощо. Незважаючи на те, що затриманий виклав (дістав) наявні у нього речі, його все одно слід оглянути у певній послідовності («згори донизу»): верхній одяг, взуття (одяг та взуття можуть зніматися). Під час огляду одягу спочатку промацують комір, кишені, далі їх треба вивернути.

У разі виявлення небезпечних предметів (голок, шприців, ножів, інших небезпечних речей) працівникові Національної поліції потрібно обережно дістати їх, за потреби можна використати пінцет. Виявлені предмети упаковують з дотриманням заходів безпеки.

Під час огляду предметів, які є у затриманого (сумка, портфель, портмоне тощо), їхній вміст висипають на підготовлену поверхню (застелену папером або плівкою).

Далі за допомогою олівця чи кулькової ручки оглядають внутрішній вміст предметів. Завжди слід враховувати можливість того, що правопорушник спробує викинути гострі або інші предмети чи використати їх для нанесення шкоди правоохоронцям.

Окрім того, необережні дії самих працівників Національної поліції можуть призвести до ушкодження шкіри або слизових оболонок.

9.3.4. Заходи безпеки при упакованні вилучених предметів

Виявлені на місці події шприци необхідно сфотографувати за правилами вузлової та детальної зйомки.

На місці їх досліджують з метою виявлення слідів пальців рук, далі упаковують, опечатають і скріплюють підписами слідчого, понятих та інших учасників процесуальної дії.

Шприци, які підлягають вилученню, можуть бути:

- із закритою захисним ковпачком голкою;
- із відкритою голкою або її частиною.

У першому випадку шприц із закритою захисним ковпачком голкою упаковується в окрему тару (експертний або поліетиленовий пакет, конверт із цупкого паперу тощо), що унеможлиблює пошкодження і зміну властивостей цього об'єкта.

У другому випадку на шприц обов'язково вдягається захисний ковпачок, який бажано мати у своєму спорядженні спеціалістам, слідчим, працівникам підрозділів БНОН та іншим особам, які виїжджають на огляд місця події чи на слідчі (розшукові) дії у справах про наркотики.

За відсутності в особи, яка вилучає шприц, такого захисного ковпачка, голка від нього обережно від'єднується, а носик шприца підлягає запаюванню – обпалюється вогнем (наприклад, запальничкою чи сірниками). Вказана процедура обов'язково записується у протоколі.

У разі відсутності захисного ковпачка для голки, неможливості закрити голку іншим предметом чи запаяти її, такий предмет упаковується в контейнер із цупкими стінками для унеможливлення травмування ними (наприклад, у пусту пластмасову чи скляну пляшку).

Тара повинна відповідати розмірам об'єктів, що вилучаються, і мати хорошу закупорку, міцну перев'язку. Кожен шприц упаковується окремо від інших об'єктів. Упаковка шприца має унеможливлювати забруднення або знищення речовини, яка у ньому знаходиться. Поводитися з вилученими предметами необхідно як з інфікованим матеріалом. Після завершення огляду чи вилучення речових доказів необхідно негайно вимити руки з милом чи витерти руки вологими серветками, так само обробити інші місця на тілі та одязі, куди могла потрапити біологічна рідина. Разом з тим найкраще це зробити будь-яким дезінфікуючим розчином (наприклад, дезінфікуючий гель, що продається в мережі аптек та супермаркетів, або розчином хлораміну, хлорного вапна тощо, що продаються у будівельних магазинах).

9.3.5. Заходи безпеки при наданні першої медичної допомоги

Одягнути цупкі рукавички (гумові, кольчужні, шкіряні, за винятком тканинних), які унеможливлюють прокол, поріз чи інше пошкодження.

Для захисту очей слід використовувати окуляри (підійдуть навіть оптичні або сонцезахисні). При проведенні штучного дихання методом «рот у рот» або «рот у ніс» слід використовувати багатошарову марлеву серветку, носову хустинку тощо, щоб уникнути прямого контакту зі слизовими оболонками особи, якій надається допомога. При наданні допомоги постраждалому з кровотечею слід прикрити рану, використовуючи індивідуальний перев'язувальний пакет з універсальної медичної аптечки. Цим буде досягнуто дві мети:

- зупинка кровотечі у постраждалого, що допоможе зберегти йому життя;
- захист від інфікування правоохоронця, який надає допомогу.

Після надання медичної допомоги негайно обробити руки, а також інші місця на тілі та одязі, куди могла потрапити біологічна рідина, будь-яким дезінфікуючим розчином (наприклад, дезінфікуючим гелем, розчинами хлораміну, хлорного вапна тощо). У разі їх відсутності вимити руки милом чи витерти їх вологими серветками.

9.3.6. Заходи безпеки під час виконання інших службових обов'язків та в побуті

Під час виконання службових обов'язків та в побуті працівники Національної поліції повинні дотримуватися таких санітарно-епідеміологічних заходів:

- уникати прямих контактів з особами, які можуть хворіти на туберкульоз (тобто розмовляти з ними не ближче ніж за 2–3 метри);
- не докурювати цигарки від інших осіб, а якщо вже виникла така потреба, то слід скористатися мундштуком;
- користуватися лише особистими предметами гігієни;
- вести здоровий спосіб життя: дотримуватися режиму праці та відпочинку, виконувати фізичні вправи, не палити, не вживати алкоголю, наркотиків;
- докласти зусиль, щоб їжа була поживною, багатою на вітаміни, білки, жири і вуглеводи, мінеральні речовини для підвищення імунітету;
- не купувати продукти на стихійних ринках, бо вони можуть бути забруднені збудниками туберкульозу та інших інфекційних хвороб;
- регулярно провітрювати приміщення після перебування в ньому затриманих осіб, не допускати накопичення пилу в приміщенні, забезпечити проведення вологого прибирання;
- регулярно проводити дезінфекцію та провітрювання транспортних засобів для перевезення затриманих;
- уникати випадкових статевих стосунків, обов'язково користуватися презервативом.

9.4. Дії працівників поліції у разі виникнення ситуації, внаслідок якої можливе інфікування соціально небезпечними хворобами

9.4.1. Дії працівників поліції одразу після отримання травми або виникнення ситуації, внаслідок якої можливе інфікування соціально небезпечними хворобами

Поранення шкіри гострим предметом, голкою, інструментом, який може містити залишки крові:

- поранену поверхню тримати під струменем проточної води кілька хвилин або поки кровотеча не припиниться;
- обробити забруднену ділянку проточною водою з милом;
- за відсутності проточної води обробити ділянку дезінфікуючим

гелем (продається в аптеках та супермаркетах);

- на рану накласти пластир, пов'язку;
- не допускається стискання або тертя пошкодженого місця, видавлювання або відсмоктування крові з рани, використання розчину етилового спирту, йоду, перекису водню!

Потрапляння крові або інших біологічних рідин на непошкоджену шкіру:

- промити забруднену ділянку проточною водою з милом;
- за відсутності проточної води обробити ділянку дезінфікуючим гелем (продається в аптеках та супермаркетах);
- не треба накладати пов'язку!

Потрапляння в очі, а також на слизові оболонки ротової або носової порожнини крові, слини та інших біологічних рідин:

- одразу ретельно промити очі водою чи фізіологічним розчином (сісти, закинути голову та попросити колегу обережно лити на око воду чи фізіологічний розчин, щоб вода та розчин затікали під повіки, їх час від часу легенько відтягують);

- якщо є контактні лінзи, не знімати їх – оскільки вони слугують додатковим бар'єром;

- коли око промили, контактні лінзи можна зняти та обробити звичним способом; після цього вони цілком безпечні для подальшого використання;

- очі руками не терти;

- не закапувати в очі ніякі антисептики;

- не можна промивати очі милом!

- для промивання ротової порожнини не допускається використання мила чи дезінфікуючих розчинів!

- у разі потрапляння біологічних рідин у ніс ретельно прочистити ніс, промити носову порожнину проточною водою;

- у разі потрапляння біологічних рідин до ротової порожнини негайно виплюнути рідину та ретельно декілька разів прополоскати рот водою чи фізіологічним розчином (продається в аптеках).

Забруднення біологічними рідинами одягу або взуття:

- взуття двічі протерти ганчіркою, змоченою дезінфікуючим розчином;

- одяг обережно зняти, покласти в щільний поліетиленовий пакет, після чого утилізувати або помістити в дезінфікуючий розчин з подальшим пранням.

За фактом отримання травми чи поранення, в результаті якого можливе інфікування соціально небезпечними хворобами, працівник Національної поліції повинен:

- негайно рапортом повідомити про нещасний випадок керівництво свого органу/підрозділу;
- терміново звернутися до медичних працівників для отримання невідкладної медичної допомоги та оцінки ними ризику інфікування;
- протягом першої доби після травмування (але не пізніше 72 годин) звернутися до лікаря-інфекціоніста лікувально-профілактичного закладу або найближчого (обласного чи міського) Центру профілактики та боротьби зі СНІДом для визначення потреби у проведенні післяконтактної хіміопрофілактики ангиретровірусними препаратами;
- звернутися до лікувально-профілактичного закладу за місцем медичного обслуговування для офіційної фіксації факту травмування і подальших лікувально-діагностичних і профілактичних заходів.

За зовнішнім виглядом людини не можна зробити висновок про те, чи є вона ВІЛ-інфікованою. У багатьох випадках ВІЛ-інфекція має безсимптомний або невиражений перебіг аж до четвертої клінічної стадії. Навіть за наявності певних симптомів поставити діагноз «ВІЛ-інфекція» не можна, оскільки ці симптоми можуть бути ознаками інших хвороб. Єдиним способом дізнатися про наявність ВІЛ в організмі є тестування та лабораторні аналізи.

9.4.2. Післяконтактна профілактика ВІЛ-інфекції

Післяконтактна профілактика – це прийом специфічних так званих антиретровірусних препаратів (які діють на вірус) з метою попередження інфікування людини, яка мала контакт високого ризику з потенційно ВІЛ-інфікованим матеріалом. Рішення про прийом чи відміну постконтактної профілактики в кожному окремому випадку приймає безпосередньо лікар-інфекціоніст.

Після контактну хіміопрофілактику антиретровірусними препаратами рекомендовано проводити у разі:

- ушкодження шкіри гострим предметом, голкою від шприца, забрудненими кров'ю або іншою біологічною рідиною іншої особи;
- укусу іншою особою, якщо укус спричинив ушкодження шкіри або слизових оболонок;
- потрапляння крапель крові або біологічної рідини з видимими домішками крові іншої особи на ушкоджену шкіру.

При невизначеному ВІЛ-статусі особи, з якою відбувся небезпечний контакт, а також якщо не відомо джерело матеріалу (кров, біологіч-

ні рідини, наркотичний розчин), їх вважають потенційно ВІЛ-інфікованими, що є підставою для призначення лікарем післяконтактної хіміопротекції антиретровірусними препаратами.

Ефективність хіміопротекції безпосередньо залежить від терміну її призначення. Вона повинна розпочинатися не пізніше, ніж через 36 годин після травмування працівника Національної поліції чи ризикованої ситуації. Не пізніше, ніж через 72 години призначення препаратів не є ефективним у зв'язку з тим, що через 36 годин вірус потрапляє всередину імунних клітин та поширюється лімфатичними шляхами і кровоносними судинами.

Необхідні антиретровірусні препарати є лише в центрах профілактики та боротьби зі СНІДом, що існують у кожному обласному центрі та окремих містах.

У разі потреби слід пройти додаткові тести на ВІЛ через 3 і 6 місяців після травмування чи ризикованої ситуації.

Питання до розділу 9

«Заходи запобігання інфікуванню працівників поліції соціально небезпечними хворобами в побуті та під час виконання ними службових обов'язків»

1. Поняття, види та шляхи передачі соціально небезпечних хвороб.
2. Вірус імунодефіциту людини (ВІЛ).
3. Туберкульоз.
4. Інфекційні (вірусні) гепатити.
5. Шляхи інфікування працівників поліції соціально небезпечними хворобами в побуті та під час виконання ними службових обов'язків.
6. Заходи безпеки працівників поліції щодо запобігання інфікуванню соціально небезпечними хворобами.
7. Заходи безпеки під час затримання осіб.
8. Заходи безпеки під час затримання осіб слідчим.
9. Заходи безпеки під час проведення слідчих (розшукових) дій.
10. Заходи безпеки при упукуванні вилучених предметів.
11. Заходи безпеки при наданні першої медичної допомоги.
12. Заходи безпеки під час виконання інших службових обов'язків та в побуті.
13. Дії працівників поліції у разі виникнення ситуації, внаслідок якої можливе інфікування соціально небезпечними хворобами.
14. Дії працівників поліції одразу після отримання травми або виникнення ситуації, внаслідок якої можливе інфікування соціально небезпечними хворобами.
15. Післяконтактна профілактика ВІЛ-інфекції.

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ І ВИЗНАЧЕННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ПРАЦІ ТА ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ

Безпека праці – стан умов праці, за якого відсутня дія на працюючих небезпечних і шкідливих виробничих факторів.

Бризантність – здатність вибухової речовини дробити середовище, що оточує заряд.

Важкість праці – характеристика трудової діяльності людини, яка визначає ступінь залучення до робіт м'язів і відображає фізіологічні затрати внаслідок переважаючого фізичного перевантаження.

Вентиляція – організований та регульований обмін повітря, який забезпечує видалення з приміщення забрудненого повітря і приплив на його місце чистого з метою створення сприятливого для здоров'я людей повітряного середовища.

Вибух – процес надзвичайно швидкого горіння, що супроводжується миттєвим наростанням температури і тиску і має велику руйнівну силу.

Вибухобезпека – це стан об'єкта, за яким виключається можливість виникнення вибуху, а у випадку його прояву мінімізується вплив на людей його небезпечних факторів, забезпечується захист матеріальних цінностей.

Вибухові речовини – речовини, здатні до вибухання під впливом ударів, струсів, дією відкритого вогню.

Вимоги безпеки праці – вимоги, встановлені законодавчими актами, нормативно-технічною документацією, правилами та інструкціями, виконання яких забезпечує безпеку працюючих.

Виробнича небезпека – стан умов праці, коли людини з певним ступенем ймовірності підлягає дії небезпечних або шкідливих факторів.

Виробнича санітарія – система організаційних заходів і засобів, спрямованих на усунення потенційно небезпечних виробничих факторів і запобігання професійним захворюванням та отруєнням.

Виробнича травма – порушення анатомічної цілісності організму людини або його функцій внаслідок дії виробничих факторів.

Виробниче приміщення – замкнутий простір у спеціально призначених будівлях і спорудах, в якому постійно (по змінах) або періодично (протягом робочого дня) здійснюється трудова діяльність людей.

Виробниче середовище – сукупність фізичних, хімічних, біологічних, соціальних факторів, що впливають на людину в процесі її трудової діяльності.

Виробничий травматизм – явище, що характеризується систематичністю виробничих травм і нещасних випадків на виробництві.

Виробничо зумовлені захворювання – це захворювання, перебіг яких

ускладнюється умовами праці, а частота їх перевищує частоту у працівників, які не зазнають впливу певних професійних шкідливих факторів.

Відносна вологість повітря – це відношення абсолютної вологості повітря до максимальної при даній температурі, визначається у відсотках.

Вологість повітря – ступінь насиченості повітря водяною парою.

Втома – сукупність тимчасових змін у фізіологічному і психічному стані людини, які з'являються внаслідок напруженої чи тривалої діяльності і призводять до погіршення її кількісних та якісних показників.

Гарантування прав громадян на соціальний захист здійснюється Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності».

Гігієна праці – галузь практичної та наукової діяльності, що вивчає стан здоров'я працівників у виробничих умовах і на цій основі обґрунтовує комплекс заходів і засобів щодо збереження і зміцнення здоров'я працівників, профілактики несприятливого впливу виробничого середовища і трудового процесу.

Гігієнічний норматив – кількісний показник, який характеризує оптимальний чи допустимий рівень фізичних, хімічних, біологічних факторів навколишнього та виробничого середовищ.

Гігієнічні регламенти – науково обґрунтовані параметри факторів навколишнього середовища, які виключають їх шкідливий вплив на організм.

Гігієнічні рекомендації – комплекс науково обґрунтованих заходів, виконання яких виключає шкідливий вплив на здоров'я людини та навколишнє середовище об'єктів і факторів, що вивчаються.

Гранично допустима концентрація шкідливої речовини – така максимальна концентрація шкідливої речовини, що діє протягом усіх робочих змін і не призводить до зниження працездатності і відхилень у здоров'ї людини в період її трудової діяльності та у наступний період життя, а також не справляє несприятливого впливу на здоров'я нащадків.

Державний галузевий нормативний акт про охорону праці – нормативно-правовий акт, дія якого поширюється на підприємства, установи, організації, що належать до певної галузі.

Державний міжгалузевий нормативний акт про охорону праці – нормативно-правовий акт загальнодержавного користування, дія якого поширюється на всі підприємства, установи, організації народного господарства України.

Державні нормативні акти про охорону праці – правила, стандарти, норми, положення, інструкції та інші документи, яким надано чинність правових норм, обов'язкових для виконання роботодавцем і працюючим.

Детонація – миттєвий вибух речовини, викликаний вибухом іншої речовини або струсом, ударом.

Допустимі мікрокліматичні умови – таке співвідношення параметрів мікроклімату, які за тривалої та систематичної дії на людину можуть викликати зміни і швидко нормалізувати функціональний і тепловий стан організму при напруженому механізмі терморегуляції в межах фізіологічної норми.

Електричний удар – збудження живих тканин організму електричним струмом, що проходить через нього і супроводжується судомними скороченнями м'язів, у тому числі м'язів серця, внаслідок чого може статися порушення або припинення діяльності важливих систем організму людини.

Електричні травми – травми, викликані дією електричного струму та електричної дуги: електричні опіки, електричні знаки, металізація шкіри, електроофтальмія та механічні пошкодження.

Електробезпека – система організаційних і технічних засобів і заходів, що забезпечують захист людей від шкідливої і небезпечної дії електричного струму, електричної дуги, електромагнітного поля і статичної електрики.

Засоби індивідуального захисту – засоби, які захищають тіло працівника або його окремі органи від дії небезпечних або шкідливих факторів виробничого середовища.

Захисні огороження – технічні засоби, що створюють перешкоду між людиною і небезпечним виробничим фактором та запобігають проникненню людини або частини її тіла в небезпечну зону або дії такого фактора на людину в аварійних ситуаціях.

Інструкції з охорони праці – нормативні акти, що містять обов'язкові для дотримання працівниками вимоги з охорони праці при виконанні ними робіт певного виду або за певною професією на робочих місцях, у виробничих приміщеннях, на території підприємства або в інших місцях, де за дорученням роботодавця виконуються ці роботи, трудові чи службові обов'язки.

Іонізуюче випромінювання – будь-яке випромінювання, яке викликає іонізацію середовища (утворення електричних зарядів – іонів – різних знаків).

Медичний огляд – медичний огляд працівників, який проводять при прийомі на роботу, а також з установленою періодичністю з метою виявлення різних ознак виробничо зумовлених захворювань, а також патологічних станів, що розвинулися протягом трудової діяльності і перешкоджають діяльності, продовженню роботи за певним фахом.

Метеорологічні умови (мікроклімат) виробничих приміщень – дія фізичних факторів виробничого середовища на тепловий стан організму (температура, вологість, швидкість руху повітря, барометричний тиск і теплове випромінювання).

Напруженість праці – характеристика трудового процесу, що відображає переважаюче навантаження на центральну нервову систему, сенсорні системи та психічні процеси людини.

Небезпечна зона – простір, де постійно діють або періодично виника-

ють небезпечні й шкідливі фактори, які можуть впливати на людину.

Небезпечна ситуація – умови, за яких складається можливість дії на людину шкідливих і небезпечних факторів, просторове і часове суміщення людини і небезпечної зони.

Небезпечний виробничий чинник – виробничий чинник, дія якого за певних умов може призвести до травми або іншого раптового погіршення здоров'я працівника.

Непрацездатність – втрата загальної або професійної працездатності внаслідок захворювання, нещасного випадку або природженої фізичної вади.

Нещасний випадок на виробництві – випадок впливу на працівника небезпечного виробничого фактора під час виконання ним трудових обов'язків або завдань керівника робіт, наслідком якого стали погіршення здоров'я, втрата працездатності або смерть.

Оптимальний психологічний стан працівника Національної поліції в умовах безпосереднього зіткнення працівника поліції з правопорушником – це абсолютний спокій і максимальна концентрація уваги, що досягається розвиненою психічною саморегуляцією.

Оптимальні мікрокліматичні умови – співвідношення параметрів мікроклімату, дія яких на людину забезпечує нормальний функціональний тепловий стан організму без залучення механізмів терморегуляції.

Освітлення – отримання, розподіл та використання світлової енергії для забезпечення нормальних умов праці.

Основи охорони праці – комплексна дисципліна, яка вивчається з метою формування у майбутніх фахівців з вищою освітою необхідного в їх подальшій професійній діяльності рівня знань та вмінь з правових й організаційних питань охорони, гігієни праці, виробничої санітарії, техніки безпеки, пожежної та вибухобезпеки, а також активної позиції щодо практичної реалізації принципу пріоритетності життя та здоров'я працівників стосовно результатів виробничої діяльності.

Основоположений документ у галузі охорони праці – Закон України «Про охорону праці», дія якого поширюється на всі підприємства, установи та організації незалежно від форм власності та видів їх діяльності, на усіх громадян, які працюють, а також залучені до праці на цих підприємствах.

Особиста безпека працівника Національної поліції – система організаційно-правових, фізичних і тактико-психологічних заходів, які дозволяють забезпечити збереження життя і здоров'я працівника підрозділів Національної поліції і підтримання високого рівня ефективності його професійних дій.

Охорона здоров'я працівників – комплекс заходів для збереження здоров'я працівників, враховуючи категорію виконуваних робіт та виробниче середовище.

Охорона праці – система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних та лікувально-профілактичних заходів і засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я та працездатності людини у процесі трудової діяльності.

Перевтома – сукупність стійких несприятливих для здоров'я працівників функціональних порушень в організмі, які виникають внаслідок накопичення втоми.

Пожежа – неконтрольоване горіння поза спеціальним вогнищем, що розвивається за часом і в просторі.

Пожежна безпека – стан об'єкта, за яким з установленною ймовірністю виключається можливість пожежі, а у випадку її виникнення унеможливується дія на людей небезпечних факторів пожежі і забезпечується захист матеріальних цінностей.

Пожежна профілактика – комплекс організаційних і технічних заходів, спрямованих на гарантування безпеки людей, запобігання пожежі, обмеження її поширення, а також створення умов для успішного гасіння пожежі.

Поліція в Україні – це державний озброєний орган виконавчої влади, який захищає життя, здоров'я, права і свободи громадян, власність, природне середовище, інтереси суспільства і держави від протиправних посягань.

Правила пожежної безпеки – комплекс положень, що встановлюють порядок дотримання вимог і норм пожежної безпеки при будівництві і експлуатації об'єкта.

Працездатність – здатність людини до праці, яка визначається рівнем її фізичних та психофізіологічних можливостей, а також станом здоров'я і професійною підготовкою.

Праця – це цілеспрямована діяльність людини, в результаті якої створюються матеріальні блага, необхідні для задоволення її власних потреб, а також духовні цінності, що слугують суспільству.

Противибуховий режим – комплекс встановлених норм і правил поведінки людей, виконання робіт і експлуатації об'єкта, спрямованих на гарантування вибухобезпеки.

Професійна захворюваність – явище, що характеризується сукупністю професійних захворювань на виробництві.

Професійна захищеність працівника Національної поліції – це, насамперед, звільнення його від необхідності вирішувати комплекс проблем, що безпосередньо впливають на безпеку, розв'язання яких лежить за межами його реальних можливостей або компетенції.

Професійне захворювання – патологічний стан людини, обумовлений роботою і пов'язаний з надмірним напруженням організму або несприятливою дією шкідливих виробничих факторів.

Професійний відбір – сукупність заходів, метою яких є відбір осіб для виконання певного виду трудової діяльності за їх професійними знаннями, анатомо-фізіологічними і психологічними особливостями, а також за станом здоров'я та віком.

Професійно-психологічна готовність поліцейського – сукупність якостей та властивостей особистості, що зумовлює стан мобілізованості психіки, настроєність на найбільш доцільні, активні та рішучі дії у складних чи небезпечних для життя і здоров'я умовах виконання службових обов'язків.

Психофізіологія праці – це галузь науки, що вивчає зміни стану організму людини в процесі різних форм трудової діяльності та розробляє найбільш сприятливі режими праці і відпочинку.

Робоче місце – місце постійного або тимчасового перебування працівника у процесі трудової діяльності.

Санітарна характеристика умов праці – об'єктивні дані стану виробничого середовища і трудового процесу з висновком про їх відповідність гігієнічним вимогам і нормативам.

Система протипожежного захисту – сукупність організаційних заходів і технічних засобів, спрямованих на запобігання дії на людей небезпечних факторів пожежі й обмеження збитку від неї.

Страховання від нещасного випадку – здійснюється Фондом соціального страхування від нещасних випадків – некомерційною самоврядною організацією, що діє на підставі статуту.

Терморегуляція – сукупність фізіологічних процесів організму, спрямованих на підтримання температури тіла у межах фізіологічної норми незалежно від навколишнього середовища.

Техніка безпеки – система організаційних заходів і технічних засобів, які запобігають дії на працюючих небезпечних виробничих факторів.

Троїловий еквівалент – кількість вибухової речовини, яка за силою вибуху дорівнює вибуху 1 кг тротилу.

Фугасність – здатність вибуху переміщувати елементи середовища.

Умови праці – сукупність факторів виробничого середовища і трудового процесу, які впливають на здоров'я і працездатність людини в процесі її професійної діяльності.

Шкідлива речовина – речовина, що при контакті з організмом людини за умов порушення вимог безпеки може призвести до виробничої травми, професійного захворювання або розладів у стані здоров'я, що визначається сучасними методами як у процесі праці, так і у віддалені строки життя теперішнього і наступних поколінь.

Шкідливий виробничий чинник – виробничий чинник, вплив якого може призвести до погіршення стану здоров'я, зниження працездатності працівника.

Шум – сукупність звуків різної інтенсивності й частоти, що виникають внаслідок коливальних процесів і безладно змінюються протягом часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Основна література

1. Конституція України. Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // ВВР України. 1996. № 30. Ст. 141.

Акти міжнародного права

1. Рішення Ради колективної безпеки Організації Договору про колективну безпеку щодо Положення про порядок реагування держав-членів Організації Договору про колективну безпеку на надзвичайні ситуації від 20.12.2011.

2. Рішення Ради колективної безпеки Організації Договору про колективну безпеку щодо внесення змін до Положення про Координаційну раду з надзвичайних ситуацій держав-членів Організації Договору про колективну безпеку від 10.12.2010.

3. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи та Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй в Україні щодо співробітництва у галузі зменшення ризиків природних катастроф та швидкого відновлення від 30.10.2009.

Закони України

1. Про охорону праці: Закон України (із змінами) // ВВР України. 2015. № 21. Ст. 133.

2. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>; zakon4.rada.gov.ua/laws/580-19.

3. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України // ВВР України. 1994. № 11. Ст. 50 // Документ 3781-12, чинний, редакція від 05.01.2017, підстава 1798-19. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>.

4. Кодекс Цивільного захисту України (із змінами) // ВВР України. 2015. № 14. Ст. 96.

5. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України // ВВР України. 1999. № 46–47. Ст. 403 // Документ 1105-14, чинний, редакція від 01.01.2017, підстава 1774-19. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>.

6. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України // ВВР України. 1994. № 27. Ст. 218 // Документ 4004-12, чинний, редакція від 28.12.2015, підстава 901-19. URL:

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4004-12>.

7. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України // ВВР України. 1993. № 4. Ст. 19 // Документ 2801-12, чинний, редакція від 01.01.2016, підстава 928-19. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

8. Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства ЄС: Закон України від 16 березня 2004 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1629В-15>.

9. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15 вересня 1999 року // ВВР України. 1999. № 45. Ст. 397 // Документ 1045-14, чинний, редакція від 01.01.2016, підстава 928-19. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1045-14>.

10. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Х.: Одісей, 2007. 295 с.

11. Кримінальний кодекс України, прийнятий 5 квітня 2001 року, № 2341-Ш. Х. : Одісей, 2008. 264 с.

12. Про затвердження Загальнодержавної соціальної програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2014-2018 роки: Закон України // ВВР України. 2014. № 10. Ст. 112 // Документ 178-18, чинний, редакція від 01.01.2015, підстава 77-19. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/178-18/paran9#n9>.

13. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України // ВВР України. 2000. № 29. Ст. 228 // Документ 1645-14, чинний, редакція від 05.12.2012, підстава 5460-17. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/1645-14>.

14. Про протидію захворюванню на туберкульоз: Закон України // ВВР України. 2001. № 49. Ст. 258 // Документ 2586-14, чинний, редакція від 28.12.2015, підстава 901-19. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2586-14>.

15. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ: Закон України // ВВР України. 1992. № 11. Ст. 152 // Документ 1972-12, чинний, редакція від 05.12.2012, підстава 5460-17. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1972-12>.

Підзаконні акти

1. Про Державну службу з питань праці: постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2015 № 1021. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/show/408/2011>.

2. Про затвердження Типового положення про регіональну та місцеву комісію з питань техногенно-екологічної безпеки і надзвичайних ситуацій: постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.2010 № 927.

3. Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю: наказ МВС України № 70 від 01 лютого 2016 р.

4. Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій, що сталися в органах і підрозділах системи МВС України: наказ МВС України № 1346 від 27.12.2002 (зі зміна-

ми, внесеними згідно з наказами Міністерства внутрішніх справ № 159 (z0231-06) від 16.02.2006, № 677 (z0763-15) від 10.06.2015).

Підручники та посібники

1. Грибан В.Г. Охорона праці в галузі права: навч. посібник для магістрів і спец. у вищ. закл. освіти юрид. профілю / В.Г. Грибан, В.А. Глуховеря. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 252 с.
2. Грибан В.Г. Охорона праці в органах внутрішніх справ: підручник / Грибан В.Г., Негодченко О.В. К.: Центр учбової літ., 2009. 336 с.
3. Жидецький В.Ц. Основи охорони праці: підруч. 4-те вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2010. 375 с.
4. Гандзюк М.П. Основи охорони праці: підручник. 5-те вид. / Гандзюк М.П., Желібо Є.П., Халімовський М.О.; за ред. М.П. Гандзюка. К.: Каравелла, 2010. 384 с.
5. Грищук М.В. Основи охорони праці: підруч. К.: Кондор, 2008. 240 с.
6. Бандурка О.М. Охорона праці в діяльності органів внутрішніх справ / О.М. Бандурка та ін. Х., 2003.

Інші дидактичні та методичні матеріали

1. Агєєв Є.Я. Основи охорони праці: навч.-метод. посіб. Львів: Новий Світ, 2011. 404 с.
2. Гогіташвілі Г.Г. Управління охороною праці та ризиком за міжнародними стандартами: навч. посіб. / Гогіташвілі Г.Г., Карчевські Є.Т., Лапін В.М. К.: Знання, 2007. 367 с.
3. Грибан В.Г. Охорона праці: навч. посібник / В.Г. Грибан, О.В. Негодченко. 2-ге вид. К.: ЦУЛ, 2011. 280 с.
4. Козяр М.М. Основи охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту населення: навч. посіб. / М.М. Козяр, Я.І. Бедрій, О.В. Станіславчук. К.: Кондор, 2011. 458 с.
5. Основи охорони праці: навч. посібник / П.С. Атаманчук, В.В. Мендерецький, О.П. Панчук, О.Г. Чорна. К.: ЦУЛ, 2011. 224 с.
6. Медведєв Е.Н. Основи охорони праці: навч. посіб. / Медведєв Е.Н., Сорокін Г.Ф. К.: Видавничий дім «Професіонал», 2008. 208 с.
7. Надзвичайні ситуації воєнного часу та їх вплив на життєдіяльність людей: метод. рекомендації до практич. заняття / уклад. О.О. Воробйов. Чернівці: ЧНУ, 2009. – 20 с.
8. Оцінка обстановки у надзвичайних ситуаціях: метод. рекомендації до практич. заняття / уклад. О.О. Воробйов. Чернівці: ЧНУ, 2009. 24 с.
9. Калинин М.Ю. Чрезвычайные ситуации и их последствия: мониторинг, оценка, прогноз и предупреждение / Калинин М.Ю., Волчек А.А., Шведовский П.В. Минск: Белсэнс, 2010. 275 с.
10. Особиста безпека: навч.-практич. посіб. / В.О. Криволапчук, І.М. Тодуров, М.Т. Бондарчук, А.В. Юрченко, О.В. Шаповалов; за заг. ред.

М.Г. Вербенського. К.: ВПЦ МВС України, 2006. 169 с.

11. Забезпечення особистої безпеки працівників ОВС при виконанні службових обов'язків: наук.-практ. реком. / Юхновець Г.О., Андросюк В.Г., Казміренко Л.І. та ін.; за ред. М.І. Онуфрієва, Я.Ю. Кондратьєва. К.: НАВСУ, 1999. 72 с.

12. Стрільців О.М. Запобігання інфікуванню соціально небезпечними хворобами під час виконаних службових обов'язків працівниками органів внутрішніх справ: метод. реком. / О.М. Стрільців, В.В. Юсупов, С.П. Домбровський, С.М. Бортнік; за ред. М.М. Алексійчука. К., 2014. 24 с.

13. СПИД в Україні: статистика на 01.07.2016 / Украинский центр контроля за социально опасными заболеваниями МОЗ Украины. URL: <http://www.antiaids.org/news/spid-v-ukraine-statistika-na-01072016-11017.html>.

14. Поширення ВІЛ-інфекції / СНІД в Україні / Офіційний веб-сайт МОЗ України. URL: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/ca_anpb.html.

15. Аналіз поширення ВІЛ-інфекції в Україні. URL: <http://infolight.org.ua/content/analiz-poshirennya-vil-infekciyi-v-ukrayini>.

16. Эпидемическая ситуация по ВИЧ/СПИДу в Днепропетровской области на 01.01.2016 / Дніпропетровський обласний центр з профілактики та боротьби зі СНІДом.

17. Новинка в профілактике зараження ВИЧ и гепатитами. URL: <http://www.health-ua.org/news/18683.html>.

18. Андросюк В.Г. Адаптація випускників вищих навчальних закладів МВС України до службової діяльності: психолого-педагогич. реком. / В.Г. Андросюк, Л.І. Казміренко, І.Г. Кириченко, Я.Ю. Кондратьєв, Г.О. Юхновець. К.: НАВСУ, 2001. 46 с.

19. Покайчук В.Я. Організаційні питання забезпечення особистої безпеки працівників ОВС України. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2013_2_35.

20. Кримінальний процесуальний кодекс України // ВВР України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88, із змінами, внесеними згідно із Законом України від 07.10.2014 № 1689-VI (ВВР, 2014, № 46, ст. 2046).

21. Матюхіна Н.П. Забезпечення особистої безпеки персоналу органів внутрішніх справ: основні підходи. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_3_17.pdf.

22. Сягровець В.А. Особиста безпека працівників ОВС як невід'ємний елемент безпеки правоохоронних органів // Південноукраїнський правничий часопис. 2007. № 3. С. 67–68.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Верховна Рада України. URL: <http://www.rada.gov.ua>.
2. Кабінет Міністрів України. URL: <http://www.kmu.gov.ua>.
3. Міністерство внутрішніх справ України. URL: <http://www.mvs.gov.ua>.

4. Міністерство освіти і науки України. URL: <http://www.mon.gov.ua>.
5. Міністерство екології та природних ресурсів України. URL: <http://www.menr.gov.ua>.
6. Рада національної безпеки і оборони України. URL: <http://www.rainbow.gov.ua>.
7. Український інститут досліджень навколишнього середовища і ресурсів при Раді національної безпеки і оборони України. URL: <http://www.erring.ukrtel.net/index.htm>.
8. Офіційний сайт Державної служби України з питань праці. URL: <http://www.dsp.gov.ua>.
9. Офіційний сайт Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. URL: <http://www.social.org.ua>.
10. Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)». URL: <http://www.nau.ua>.

Додаток 1
Форма Н-1*

ЗАТВЕРДЖУЮ

(посада, підпис, прізвище, ім'я та по батькові

керівника підрозділу)

" ____ " _____ 20_ р.
(печатка підрозділу)

АКТ № _____
про нещасний випадок (у тому числі поранення)

(звання, прізвище, ім'я та по батькові потерпілого)

1. Дата і час нещасного випадку (поранення) _____

(число, місяць, рік,

година, хвилина)

2. Підрозділ, працівником якого є потерпілий _____

(найменування підрозділу)

2.1. Адреса підрозділу, працівником якого є потерпілий _____

2.2. Орган, до сфери управління якого належить підрозділ _____

2.3. Місце, де стався нещасний випадок _____

3. Відомості про потерпілого:

3.1. Стать: чоловіча, жіноча _____

3.2. Число, місяць, рік народження _____

3.3. Посада, військове, спеціальне звання _____

3.4. Стаж роботи в системі МВС України загальний _____

3.5. Стаж роботи за посадою _____

4. Проведення навчання потерпілого та інструктажів з охорони праці:

4.1. Навчання за професією чи видом роботи, під час виконання якої стався нещасний випадок _____

(число, місяць, рік)

4.2. Проведення інструктажів:

4.2.1. Вступного _____

(число, місяць, рік)

4.2.2. Первинного _____

(число, місяць, рік)

4.2.3. Повторного _____

(число, місяць, рік)

4.2.4. Цільового _____

(число, місяць, рік)

4.3. Перевірка знань за професією чи видом роботи, під час виконання якої стався нещасний випадок _____

(число, місяць, рік)

5. Проходження медоглядів:

5.1. Попереднього _____

(число, місяць, рік)

5.2. Періодичного _____

(число, місяць, рік)

6. Обставини, за яких стався нещасний випадок _____

6.1. Вид події _____

6.2. Шкідливий фактор та його значення _____

7. Причини нещасного випадку _____

8. Устаткування, машини, механізми, транспортні засоби, зброя, засоби індивідуального захисту, експлуатація яких призвела до нещасного випадку

(найменування, тип, марка, рік випуску, підприємство-виготівник)

9. Діагноз за листком непрацездатності або довідкою лікувально-профілактичного закладу _____

10. Перебування потерпілого в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння _____
(так, ні)

11. Особи, які допустили порушення законодавства про охорону праці _____
(прізвище, ім'я та по батькові, професія, посада,

суть порушення вимог законодавчих та інших нормативних актів

з охорони праці – статті, параграфи, пункти тощо)

12. Свідки нещасного випадку _____
(прізвище, ім'я та по батькові,

постійне місце проживання)

13. Заходи, спрямовані на усунення причин нещасного випадку:

N	Найменування заходу	Термін	Виконавець	Відмітка про
з/п		виконання		виконання

14. Висновок: нещасний випадок (поранення) стався в період проходження служби при виконанні службових обов'язків.

Голова комісії _____
(посада) (підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії: _____
(посада) (підпис) (ініціали, прізвище)
(посада) (підпис) (ініціали, прізвище)

" ____ " _____ 20_ р.

ПОЯСНЕННЯ
щодо заповнення акта за формою Н-1* про нещасний випадок
(у тому числі поранення)

Номер акта – дається порядковий номер (згідно з журналом реєстрації) нещасного випадку, що стався у поточному році.

Підпункт 3.4. Зазначається загальний стаж роботи в підрозділах Національної поліції.

Підпункт 3.5. Зазначається стаж роботи за посадою, яку обіймав потерпілий.

Підпункт 6.1.

Вид події:

- дія вогнепальної чи холодної зброї;
- дорожньо-транспортна пригода, у тому числі:
- наїзд транспортних засобів;
- падіння потерпілого, у тому числі:
 - падіння потерпілого під час пересування;
 - падіння потерпілого з висоти;
 - падіння потерпілого в колодязь, ємність, яму тощо;
- падіння, обрушення, обвал предметів, матеріалів, породи, ґрунту тощо;
- обрушення, обвалення будівель, споруд та їх елементів;
- дія предметів та деталей, що рухаються, розлітаються, обертаються, у тому числі:
 - дія рухомих і обертових деталей обладнання, машин і механізмів;
 - дія предметів, що розлітаються в результаті вибуху або руйнування приладів, посудин, які перебувають під тиском, у вакуумі;
- ураження електричним струмом, у тому числі:
 - при дотику до ліній електропередачі та обірваних дротів;
- дія екстремальних температур (крім пожеж);
- дія шкідливих та токсичних речовин;
- дія іонізуючого випромінювання;
- фізичні перевантаження;
- нервово-психічні перевантаження;
- ушкодження внаслідок контакту з тваринами, комахами та іншими представниками флори і фауни;
 - утоплення;
 - асфіксія;
 - умисне вбивство або травма, заподіяна іншою особою;
 - стихійне лихо;
 - пожежа;
 - вибух;
 - самогубство;
 - інші.

Пункт 7. Причини нещасного випадку

Технічні:

- конструктивні недоліки, недосконалість, недостатня надійність засобів індивідуального та колективного захисту;
- конструктивні недоліки, недосконалість, недостатня надійність устаткування та транспортних засобів;
- неякісна розробка або відсутність проектної документації на будівництво, реконструкцію виробничих об'єктів, будівель, споруд, обладнання тощо;
- неякісне виконання будівельних робіт;
- недосконалість, невідповідність вимогам безпеки порядку виконання робіт (технологічного процесу);
- незадовільний технічний стан:
 - виробничих об'єктів, будинків, споруд, території;
 - устаткування та транспортних засобів;
 - засобів індивідуального та колективного захисту;
- незадовільний стан виробничого середовища;
- інші причини.

Організаційні:

- незадовільне функціонування, недосконалість або відсутність системи управління охороною праці;
- недоліки в навчанні безпечним прийомам праці, у тому числі:
 - відсутність або неякісне проведення інструктажу з безпечного виконання робіт;
 - допуск до роботи без навчання та перевірки знань з охорони праці;
- неякісна розробка, недосконалість інструкцій з охорони праці або їх відсутність;
- відсутність у посадових інструкціях функціональних обов'язків з питань охорони праці;
- порушення режиму праці та відпочинку;
- відсутність або неякісне проведення медичного обстеження (профвідбору);
- невикористання засобів індивідуального захисту, зброї через незабезпеченість ними;
- виконання робіт з відключеними, несправними засобами колективного захисту, системами сигналізації, вентиляції, освітлення тощо;
- залучення до роботи працівників не за спеціальністю (професією);
- порушення порядку виконання робіт (технологічного процесу);
- порушення вимог безпеки під час експлуатації устаткування, машин, механізмів тощо;
- порушення вимог безпеки під час експлуатації транспортних засобів;
- порушення правил дорожнього руху;

- незастосування засобів індивідуального захисту, активної оборони, зброї;
- незастосування засобів колективного захисту;
- порушення службової (трудової, виробничої) дисципліни, у тому числі: невиконання функціональних (посадових) обов'язків;
- невиконання вимог інструкцій з охорони праці (безпечної життєдіяльності);
- інші причини.

Психофізіологічні:

- алкогольне, наркотичне сп'яніння, токсикологічне отруєння;
- низька нервово-психічна стійкість;
- погані фізичні дані або стан здоров'я;
- незадовільний психологічний клімат у колективі;
- травма, одержана внаслідок протиправних дій інших осіб;
- інші причини.

Пункт 9. Зазначається діагноз ушкодження здоров'я за листком непрацездатності або довідкою лікувально-профілактичного закладу.

Пункт 10. Запис робиться на підставі висновку, що складається лікарем, який проводив огляд потерпілого.

Пункт 11. Зазначаються посадові особи і працівники, у тому числі потерпілий, що допустили порушення законодавчих та інших нормативно-правових актів про охорону праці, дії чи бездіяльність яких стали основною або супутньою причиною нещасного випадку.

У разі, коли порушення допущено працівниками іншого підрозділу або сторонньою особою, цей факт фіксується.

Пункт 13. Зазначається кожен захід окремо. Не слід вносити до цього пункту пропозиції щодо накладення стягнень.

Додаток 2
Форма НТ*

ЗАТВЕРДЖУЮ
(посада керівника підрозділу)

_____ (підпис) _____ (ініціали, прізвище)

" ____ " _____ 20_ р.

(печатка підрозділу)

**АКТ № _____
про нещасний випадок не виробничого характеру**

1. _____
(посада, звання, прізвище, ім'я та по батькові потерпілого)

2. Дата народження _____
(число, місяць, рік)

3. Стать _____

4. Підрозділ, працівником якого є потерпілий _____

(найменування та адреса підрозділу)

5. Дата і час нещасного випадку _____

6. Адреса потерпілого:

область _____

район _____

населений пункт _____

вулиця, будинок, квартира _____

7. Місце, де стався нещасний випадок _____

8. Стислий виклад обставин нещасного випадку _____

9. Обставини, що призвели до нещасного випадку _____

10. Причини нещасного випадку _____

11. Наслідки нещасного випадку _____
(смертельний, несмертельний)

12. Перебування потерпілого в стані алкогольного чи наркотичного
сп'яніння, тверезий _____

13. Заходи, які необхідно здійснити для усунення причин невиробничої трав-
ми:

Зміст заходу|

Виконавець – посада, місце роботи, ініціали та прізвище

Термін виконання

14. Висновок комісії: _____

(зміст порушення нормативно-правових актів із зазначенням винних осіб)

15. Назва організації, яка проводила розслідування _____

Голова комісії _____
(посада) (підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії: _____
(посада) (підпис) (ініціали, прізвище)

_____ (посада) (підпис) (ініціали, прізвище)

Додаток 3

(найменування підрозділу, прізвище, ім'я та

по батькові його керівника)

ПОВІДОМЛЕННЯ
про звернення потерпілого з приводу
нещасного випадку (у тому числі поранення)

1. Попередній діагноз _____

2. Військове (спеціальне) звання, прізвище, ім'я та по батькові
потерпілого _____

3. Вік _____

4. Домашня адреса потерпілого _____

5. Найменування і адреса підрозділу, де працює потерпілий _____

6. Дата:
захворювання _____

установлення діагнозу _____

госпіталізації _____

7. Місце госпіталізації _____

(найменування лікувально-профілактичного закладу)

8. Шкідливий виробничий фактор, який викликав захворювання
(отруєння) _____

Посада, підпис та прізвище особи
лікувально-профілактичного закладу,
яка надіслала повідомлення, та дата _____

АКТ
розслідування нещасного випадку (у тому числі поранення), що стався
" ___ " _____ 20_ р. о ___ год. _____ хв.

(найменування підрозділу та органу, до сфери управління якого

належить підрозділ)

(дата складання акта)

(місце складання акта)

Комісія, призначена наказом від " ___ " _____ 20_ р. № _____

(найменування органу, який призначив комісію)

у складі:

голови комісії _____

(прізвище, ім'я по батькові

_____ (посада, місце роботи)

членів комісії: _____

(прізвище, ім'я по батькові

_____ (посада, місце роботи)

за участю: _____

(прізвище, ім'я по батькові

_____ (посада, місце роботи)

провела у період з " ___ " _____ до " ___ " _____ 20_ р.

(спеціальне) розслідування нещасного випадку (аварії), який (яка) стався (сталася)

(зазначається місце події і кількість потерпілих, у тому числі загиблих)

1. ВІДОМОСТІ ПРО ПОТЕРПІЛОГО (ПОТЕРПІЛИХ)

Військове (спеціальне) звання, посада, прізвище, ім'я та по батькові, рік народження, посада (професія), стаж роботи (служби) – загальний в підрозділах Національної поліції України, у тому числі в цьому підрозділі за посадою, час проходження навчання, інструктажу, перевірки знань з охорони праці, первинного та періодичного медичного огляду, професійного підбору. Наслідки нещасного випадку.

У разі групових нещасних випадків (у тому числі поранень) зазначаються відомості окремо щодо кожного потерпілого.

Відомості про членів сім'ї, які перебувають на утриманні потерпілого (прізвище, ім'я та по батькові, рік народження, сімейні відносини, рід занять). Ці відомості можуть бути викладені у формі таблиці.

Відомості про членів сім'ї потерпілого зазначаються тільки у разі нещасних випадків зі смертельним наслідком (загибелі працівника).

2. ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДРОЗДІЛУ, ОБ'ЄКТА (ДІЛЬНИЦІ) ТА МІСЦЯ, ДЕ СТАВСЯ НЕЩАСНИЙ ВИПАДОК (У ТОМУ ЧИСЛІ ПОРАНЕННЯ)

У стислій характеристиці підрозділу, об'єкта (дільниці) та місця, де стався нещасний випадок, наводяться відомості про проектний, затверджений та фактичний режим роботи об'єкта (устаткування) до настання нещасного випадку (у тому числі поранення).

Описується стан об'єкта (дільниці), устаткування (конструкцій) і матеріалів, що застосовувалися перед нещасним випадком, а також дається висновок про їх відповідність нормативним вимогам.

Зазначаються аналогічні випадки травматизму, якщо вони раніше мали місце в підрозділі. Описується організація в підрозділі роботи з охорони праці та її недоліки (зазначаються тільки у разі нещасних випадків зі смертельним наслідком та групових).

3. ОБСТАВИНИ, ЗА ЯКИХ СТАВСЯ НЕЩАСНИЙ ВИПАДОК (У ТОМУ ЧИСЛІ ПОРАНЕННЯ)

Описуються всі події, що відбувалися, та роботи, що проводилися до настання нещасного випадку (у тому числі поранення), зазначається, як проходив процес виконання робіт від початку робочого часу; хто керував роботами і які давав вказівки; дії потерпілого (потерпілих) та інших осіб, пов'язані з нещасним випадком (у тому числі пораненням).

Викладається послідовність подій, наводяться небезпечні та шкідливі фактори, які впливали на потерпілого, зазначається конкретно машина, устаткування, експлуатація яких призвела до нещасного випадку, наявність небезпечних умов і небезпечні дії потерпілого або інших осіб. Перелічуються заходи, вжиті відповідно до плану ліквідації наслідків нещасного випадку (у тому числі поранення), надзвичайної ситуації або плану локалізації аварійних ситуацій.

4. ПРИЧИНИ НЕЩАСНОГО ВИПАДКУ (У ТОМУ ЧИСЛІ ПОРАНЕННЯ)

Наводяться основні організаційні, технічні та психофізіологічні причини нещасного випадку (у тому числі поранення), включаючи перевищення граничнодопустимих норм небезпечних і шкідливих виробничих факторів, недостатність та невідповідність засобів колективного, індивідуального та медичного захисту встановленим вимогам тощо (якщо ці причини вплинули на подію).

Після кожної причини зазначається, ким і які конкретно вимоги законодавчих і нормативно-правових актів з питань охорони праці, інструкцій з безпечного ведення робіт, посадових інструкцій були порушені (із зазначенням відповідних статей, розділів, пунктів тощо).

Зазначаються узагальнені результати перевірки стану охорони праці в цьому підрозділі, проведеної органами державного нагляду за охороною праці та іншими організаціями (зазначаються тільки в разі нещасних випадків із

смертельним наслідком та групових нещасних випадків).

5. ЗАХОДИ ЩОДО УСУНЕННЯ ПРИЧИН НЕЩАСНОГО ВИПАДКУ (У ТОМУ ЧИСЛІ ПОРАНЕННЯ)

План заходів щодо усунення причин нещасних випадків (у тому числі поранень) повинен включати:

- заходи щодо усунення безпосередніх причин нещасного випадку і запобігання подібним випадкам;
- заходи щодо ліквідації наслідків аварії (у разі необхідності).

Ці заходи можуть бути викладені у формі таблиці або перелічені в тексті із зазначенням термінів і відповідальних за їх виконання осіб.

6. ВИСНОВОК КОМІСІЇ

У цьому розділі зазначаються особи, у тому числі потерпілий, чії дії або бездіяльність призвели до нещасного випадку (у тому числі поранення). Перелічуються конкретні порушення вимог законодавчих і нормативно-правових актів про охорону праці, посадових інструкцій тощо (із зазначенням статей, параграфів та пунктів).

У разі коли порушення допущено працівниками іншого підрозділу або сторонньою особою, цей факт обов'язково зазначається в цьому пункті.

Наприкінці розділу подаються пропозиції щодо притягнення до відповідальності осіб, унаслідок дій або бездіяльності яких стався нещасний випадок. Зазначається один з таких висновків про нещасний випадок (у тому числі поранення), а саме:

- нещасний випадок (у тому числі поранення) стався в період проходження служби і не пов'язаний з виконанням службових обов'язків;
- нещасний випадок (у тому числі поранення) стався в період проходження служби при виконанні службових обов'язків;

Крім того, у висновку зазначається, що складається акт за формою Н-1* або НТ*. Наприкінці акта робиться запис про зустріч членів комісії з розслідування з потерпілими або членами їх сімей, розгляд на місці питань надання соціальної і матеріальної допомоги, роз'яснення потерпілим та членам їх сімей їхніх прав відповідно до чинного законодавства.

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії: _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(печатка органу, яким призначена комісія)

Додаток 9

ПРОТОКОЛ

огляду місця нещасного випадку (у тому числі поранення), що стався

" ___ " _____ 20_ р. о ___ год. _____ хв.

з _____

(посада, звання, прізвище, ім'я та по батькові потерпілого)

на _____

(найменування підрозділу та органу, до сфери управління якого належить підрозділ)

Комісія у складі:

ГОЛОВИ КОМІСІЇ _____

(прізвище, ініціали, посада, місце роботи)

ЧЛЕНІВ КОМІСІЇ: _____

(прізвище, ініціали, посада, місце роботи)

(прізвище, ініціали, посада, місце роботи)

в період з _____ ГОД. _____ ХВ. " ___ " _____ 200_ р.

ДО _____ ГОД. _____ ХВ. " ___ " _____ 200_ р.

оглянула місце нещасного випадку і встановила:

Голова комісії _____

(посада)

(ініціали, прізвище)

Члени комісії: _____

(посада)

(ініціали, прізвище)

(посада)

(ініціали, прізвище)

_____ (найменування підрозділу)

ЕСКІЗ

місця нещасного випадку (у тому числі поранення), що стався

" ____ " _____ 20_ р. о _____ год. _____ хв.

з _____

(посада, звання, прізвище, ім'я та по батькові потерпілого)

До події

Прив'язка місця події до території (копія генплану)

Окремі характерні місця,
розташування свідків події

Після події

Прив'язка місця події до території (копія генплану)

Окремі характерні місця,
розташування свідків події

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії: _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) (ініціали, прізвище)

Ескіз склав _____
(посада, місце роботи, прізвище та ініціали)

ПРОТОКОЛ

опитування потерпілих, свідків та інших осіб, причетних до нещасного випадку (у тому числі поранення), що стався
" ____ " _____ 20_ р. о _____ год. _____ хв.

з _____
(звання, посада, професія, прізвище, ім'я та по батькові потерпілого)
(або) _____
(категорія і характер аварії)

Прізвище, ім'я та по батькові _____

Професія (посада) _____

Домашня адреса: _____

Про цей випадок розповів:

(За довільною формою викладається розповідь про подію, що розслідується. Після запису відомих опитуваному фактів йому ставляться запитання для уточнення).

Запитання: _____

Відповідь: _____

Запитання: _____

Відповідь: _____

Після закінчення запису запитань і відповідей протокол підписується в такому порядку:

"Протокол прочитав (ла), записано з моїх слів правильно" (підпис, у дужках прізвище та ініціали).

"Опитування провів (ла) і протокол склав (ла)" (звання, посада та прізвище особи, уповноваженої комісією із спеціального розслідування нещасного випадку, її підпис, дата опитування).

Крім того, підписується кожна сторінка протоколу.

Зразок

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

потерпілих, свідків та інших осіб, причетних до нещасного випадку (у тому числі поранення), що стався " __ " _____ 20_ р. о __ год. __ хв.

з _____
(звання, посада, професія, прізвище, ім'я та по батькові потерпілого)

від _____
(звання, посада, місце роботи, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка дає пояснення)

Домашня адреса:

(За довільною формою даються пояснення відомих фактів, пов'язаних із подією, висловлюється думка щодо її обставин і причин. Зазначаються посадові особи, дії чи бездіяльність яких стали основною або супутньою причиною нещасного випадку, а також висловлюються пропозиції щодо запобігання подібним подіям.)

(дата)

(підпис)

Навчальне видання

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ
ТА ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ
В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Навчальний посібник

Колектив авторів

За загальною редакцією
д-ра біол. наук, проф В.Г. Грибана,
канд. юрид. наук В.А. Глуховері

Редактор, оригінал-макет – А.В. Самотуга
Редактор Л.В. Омельченко
Дизайн – В.А. Ситник

Підп. до друку 29.11.2017 р. Формат 60x84/16. Друк RISO. Гарнітура Times.
Ум.-друк. арк. 13,25. Тираж 50 прим.

Редакційно-видавниче відділення відділу організації наукової роботи ДДУВС
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, тел. (056) 370-96-59
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДП № 164-р від 07.08.2013

ПП «Ліра ЛТД»
49038, м. Дніпро, вул. Наукова, 5, тел. (056) 731-96-57
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 188 від 19.09.2000 р.